תוספות יום טוב על מסכת שביעית

תוספות יום טוב

geulaquiz.com

הקדמה

א ערב שביעית. כתב הר״ב ולקמן ילפינן: במשנה ד:

עד העצרת. כתב הר״ב ובשדה לבן כו׳ עד הפסח. כדברי ר״ש רפ״ב. וכתבו התוס׳ בפ״ק דמועד קטן [ג] דעצרת יותר מדברי בית שמאי דלעולם בית שמאי לחומרא לבד אותן דבעדיות. ומ״ש הר״ב דרבן גמליאל וב״ד נמנו וכו׳. ומותר לחרוש עד ר״ה משום דסברי כרבי ישמעאל דלקמן דמפיק לקראי לדרשא אחריתא וס״ל דאיסור ערב שביעית הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים הרמב״ם והר״ש. גמ׳ דמועד קטן פ״ק. ועיין פ״ב משנה ב מ״ש שם בס״ד:

וקרובין דברי אלו וכו׳. כיון דמלתייהו דבית הלל מפורש על כרחך לפרושי מלתייהו דבית שמאי [*פי׳ הכי] וכ״כ התוספות [*פ״ק] דמועד קטן [*דף ג]. ועיין מ״ש רפ״ג דפאה:

שלשה אילנות לבית סאה. עיין במשנה ה:

אם ראויין לעשות כו׳. אע״פ שאינן עושין כדמוכח לקמן דמשער בתאנים לשון הר״ש ועי׳ לקמן בפי׳ הר״ב מ״ג [*ומ״ש במ״ד בס״ד]:

האורה. ומצאנו במקרא גבי גפנים (תהילים פ׳:י״ג) וארוה כל עוברי דרך:

אילן סרק. בירושלמי פריך כיון דאין פרי הרי נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית. ומשני דעד זמן זה מעבה הקורות והביאו הר״ש בר״פ: [*רואין אותן כאילו הם תאנים. פי׳ הר״ב ולמה שערו בתאנים על שפירותי׳ גסים ועושה הרבה. פירוש לפירושו דאית ביה תרתי לטיבותא שפירותיה גסים וגם עושה הרבה פירות וכן מפור׳ בירושלמי דאילו אתרוג גם ואינו עושה הרבה זיתים עושים הרבה ואין פירותיהן גסים]:

עד שיהיו משלשה ועד תשעה. כתב הר״ב כלומר דין זה שאמרנו היינו מג׳ וכו׳. דאי איכא ט׳ ולא יותר ויש בהן א׳ שאינו עושה ככר אין חורשין לכל אחד אלא צרכו וכ״כ הר״ש בהדיא. ותימה אם נשארו שמנה ואי נמי שלשה שכל אחד עושה ככר למה לא יחרוש כל הבית סאה בשבילם כמו אם אין בבית סאה אלא שלשה בלבד. והרמב״ם מפרש אלא א״כ כולן עושות פרי ויתקבץ מפירותיהן ככר שלששים מנה וזה לשונו בחבורו פ״ג מהלכות שמטה היו משלשה עד תשעה. וראוין לעשות ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן. ואע״פ שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות ע״כ. והשיג עליו הראב״ד מן הירושלמי שהביאו הר״ש ואמר שמוכח דכל אחד צריך שיעשה פרי לפי חשבון. ונ״ל שזה היה דעת הרמב״ם בפירושו בכאן והכ״מ מיישב דעת הרמב״ם בחיבורו לפי הירושלמי:

וחורשין כל בית סאה בשבילן. לשון הר״ש י״מ עד העצרת אבל בירושלמי קאמר בהדיא עד ר״ה עכ״ל. ומצאתי בפרק לא יחפור (בבא בתרא דף כו ע״ב) דרש״י פירש כהני י״מ. ולפיכך אני אומר דאף הירוש׳ מפרש למתני׳ הכי שהיא משנה ראשונה. והא דקאמר בירושלמי בהדיא עד ר״ה היינו לאחר תקנת ר״ג וב״ד:

וכמה יהא ביניהם. קאי נמי אדלעיל מתניתין ב וכן כתוב בהדיא בפ״ג מהל׳ שמטה להרמב״ם:

נטיעות. עיין במ״ח:

עד ר״ה. לשון הר״ש הלכה למשה מסיני דחסה התורה על ממונן שאם [לא] יחרוש להם מתיבשות דאין כחן יפה כזקנות:

ומוקפות עטרה. או מוקפות קתני וכ״כ בכסף משנה לפירוש הר״ש שהוא פירוש הר״ב וגם הרמב״ם והראב״ד כתבו או כו׳ אלא שמפרשי׳ עטרה בענין אחר:

[*והדלועים. כתב הר״ב בדלעת יונית דוקא קמיירי כו׳. עי׳ מ״ש בזה לקמן]. [*ר״ש בן גמליאל אומר כו׳. כ׳ הר״ב והלכה כרבן שמעון בן גמליאל. וכן כתב הרמב״ם בפירושו אבל כתב דרבן שמעון בן גמליאל דוקא בדלעת יונית קאמר ואם כן אפשר דת״ק לא פליג וכן ראיתי בירושלמי מי שרצה לפרש דת״ק מיירי בדלעת יונית ומסיק דדיקא ר׳ שמעון בן גמליאל כך מיירי ומכל מקום הרמב״ם בחיבורו פ״ג מה״ש העתיק דברי ת״ק בלבד ובפי׳ הר״ש משמע דמכח רשב״ג מוקי לכולה מתני׳ בדלעת יונית ואין נראה לי כן מן הירוש׳ ע״ש ועיין במ״ז פ״ח דעירובין]:

[*רבי עקיבא אומר כו׳ אילן שנגמם כו׳ דברי רבי שמעון. ופסק הר״ב כתרווייהו. וכן כתב הרמב״ם ונתן טעם מפני שיש בתוספתא דברים מסכימים עם דבריהם. ובכסף משנה תמה על מה שפסק כרבי שמעון. סבר דהתוספתא שזכר היינו מאי דאמר בירושלמי רבי שמעון ורבי מאיר אמרו דבר אחד וכו׳ עיין שם. ולא זכר הכסף משנה טעם במה שכתוב הלכה כרבי עקיבא אולי משום דהלכה כרבי עקיבא מחבירו]:

מטפח ולמטה כנטיעה כו׳. לשון הרמב״ם אם כרתו אותו עד שלא נשתייר ממנו על פני הארץ אלא פחות מטפח יהיה הצומח בו כנטיעות ואם הוא יותר מטפח יהיה הצומח בו כאילן ע״כ. [*ומ״ש הר״ב דהלכה כרבי שמעון כתבתי לעיל]:

ב בשדה הלבן. פירש הר״ב שדה של תבואה וקטנית שאין בו אילן כלומר ואין כאן צל. וכן כתב הר״ש. וברפ״ג דפאה כתב עוד טעם אחר לפי שהתבואה כשמתבשלת מתלבנת:

כל זמן שבני אדם וכו׳. ירושלמי לא סוף דבר בשיש לו מקשה ומדלעת אלא אפי׳ מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשאו׳ ובמדלעות מותר:

במקשאות ובמדלעות. לשון הר״ב קישואים ודלועים לא נתכוין לפירוש המלות. אלא מוסב על ליטע דתנן לומר שבני אדם נוטעים במקשאות וכו׳ קישואים כו׳ אבל פי׳ מקשאות מקום זריעת הקשואים. ומדלעות מקום זריעת הדלועים כמ״ש הרמב״ם:

מזבלין. כתב הרמב״ם בגנות וכ״כ בחבורו מותר לזבל השדות. וא״ת לכללינהו בסיפא בהדי מיבלין ואינך. וי״ל דזיבול הוא בשדה על פני הארץ משא״כ הני דסיפא שהם באילן עצמו ולא דמיין להדדי. ועי׳ משנה ג. וטעמא דזיבול שרי יותר מעידור עי׳ לקמן:

מעדרין. לשון הר״ב חופרין בעקרי האילנו׳ וכן כתב הרמב״ם בפירושו ולכאורה בכל אילנות קאמרי דקשואים ודלועים אינם ראוים להקרא אילנות אבל כד דייקינן שפיר קא חזינן דעל כרחין צריכין לפרושי דמתניתין דוקא קישואין ודלועין תני לה דבירושלמי והביאו הר״ש איתא בהדיא דה״ה חורשין ואין בין עידור לחרישה כלל לענין זה ואי בכל אילנות מעדרין וא״כ ה״ה חורשין והא תנן בריש פרקין וברפ״ק דאין חורשין בשדה אילן אלא עד העצרת ואין נראה כלל לחלק דהכא בעקרי אילנות שרי טפי דמכיון שבא העצרת א״כ לאו לצורך האילן עושה ועוד דלמאי לא תנן ועודרין באילן וכך כתב הרמב״ם בחיבורו מקשאות ומדלעות. ואין לומר שהעתיק המשנה כדרכו. אבל סובר ה״ה לכל אילנו׳ ומחלק בין עידור לחרישה חדא דלא הוה כירוש׳. ועוד דהכי כתב התם מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור המקשאית והמדלעות ובית השלחין עד ר״ה וכמו שמבאר הא דזיבול בכל השדות ה״נ הוה ליה לפרש הא דעידור דבכל האילנות. הלכך נראה דאילנות דכתב בפירושו לאו דוקא אלא נקט חפירה כדרך שרגילה להיות בעקרי האילנות אבל הכא היא בעקרי הקשואים והדלועים. וא״ת ואמאי לא שרינן עידור בכל האילנות כמו זיבול בכל השדות והרי תרוייהו בשביעי׳ עצמה דברי סופרים כמו שפסק הרמב״ם בריש הלכות שמטה דחרישה מדברי סופרים י״ל דהחמירו בעידור וחרישה שהיא עבודה בגוף הקרקע. אבל להר״ב שכתב שמה שהוא מדברי סופרים בתוספת שביעית לא גזור צריך לומר דסבירא ליה כמ״ש הר״ש דחרישה מדאו׳ ודוקא בקישואים ודלועים דהוה עידור וחרישה עד ר״ה לצורך פירות הוא דהתירו. וכ״כ הר״ב דלצורך פירות התירו ומה״ט נמי צריכין לפרש דברי הר״ב במאי דכתב לשון הרמב״ם בעיקרי האילנות דהיינו כפי דרך החפירה ולעולם אנן בקשואין ודלועים דוקא התרנו שהרי הוא עצמו כתב דמשום פירות התרנו וברפ״ק מפרש דבאילן אין צריך חרישה לפירות אלא עד העצרת. וכתב עוד הר״ש דמעדרין לשון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעיהו ז׳:כ״ה) ועיין משנה ב פרק ב דפאה. והוי יודע דבגפנים שרי עידור אפי׳ בשביעית כמ״ש הרמב״ם בחיבורו פ״א. וכתב שם הכ״מ דרש״י לא גרס ליה אבל בפירש״י שבידינו פ״ק דמ״ק דף ג ע״א כתוב דבעתיקי שרי:

בבית השלחין. כתב הר״ב לישנא דוהוא משלהי. עיין בריש מסכת מועד קטן:

נוטל אדם את העלה וכו׳. עיין מ״ש בסוף פירקין בס״ד:

מסקלין. מכאן סייעתא למ״ש לעיל לדעת הרמב״ם דמזבלין אכל השדות קאי ולא כללינהו בסיפא משום דלא דמיין. דהא הכא דודאי בכל שדה אילנות איירינן. ואפילו הכי לא כייל מסקלין בהדי אינך אלא משום דסיקול בשדה ואינך באילן עצמו. ומכל מקום קשה קצת דמסקלין הוה ליה למתני בהדי מזבלין וכן כתבם הרמב״ם כמו שהעתקתי לעיל [*ועיין בפרק דלקמן משנה ז]:

[*מקרסמין. פירש הר״ב כמו מכרסמין בכ״ף כו׳. ועיין מה שכתבתי בסוף פרק ב דפאה]:

מזהמין. פי׳ השני שכתב הר״ב שמושחין וכו׳ כדי שיברחו התולעים. הוא פירוש הרמב״ם ואע״ג דנשמעיניה ממתניתין ב׳ מעשנים וכו׳ י״ל דה״א דדוקא עישון שאינה עבודה בגוף האילן הוא דשרינן בתוספת שביעית קמ״ל דאף זיהום שהוא בגוף האילן נמי שרי ובחיבורו פרק א׳ כתב שסכין הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך:

[*וקוטמין אותן. פי׳ הר״ב י״מ לשום בשרשיהם אפר כו׳ ובפי׳ שהזכרתי הקשה על פירוש ראשון דאינו דהרי הוא מאבקין דלעיל. ע״כ. ושני הפירושי׳ ראיתי בערוך ערך זבל]: [*ומשקין אותן. לשון הרמב״ם שופכים מים על ראש האילן וירד על גוף האילן כולו וישקהו. ע״כ. ועיין לקמן בסמוך]:

[*את הנוף כו׳. את העיקר. והר״ב העתיק בשניהם על וכן הוא במשניות כתובים ונראה שכן הוא גי׳ הרמב״ם ממה שכתבתי בשמו בדבור דלעיל]:

הפגים.עיין בפי׳ הר״ב משנה ז פ״ד:

פגי ערב שביעית. כתב הר״ב פירות שאין מתבשלים עד תשרי כו׳. כלומר שאין דרכן להתבשל עד תשרי וכן כתב הר״ש בהדיא:

רבי שמעון מתיר באילן וכו׳. כתב הר״ב לעשות בו מלאכה במוצאי שביעית. ל׳ הר״ש כל עבודות הצריכות לאילן כדתניא בת״כ *) שבת שבתון [יהיה לארץ] (ויקרא כה) כיון שיצאת שביעית אע״פ שפירותיה שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן [אבל] פירותיו אסורין עד ט״ו בשבט:

ואין מבריכין. עיין רפ״ז דמס׳ כלאים מ״ש שם בס״ד. ודנקט הר״ב זמורת גפן היינו כמו שכתב הר״ש דהברכה שייך דוקא בגפן אבל הרמב״ם נקט אילן סתם:

[*פחות משלשים יום. ודבר זה אסור לעולם אפי׳ בזמן הזה מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. הרמב״ם פרק ג׳ מה׳ שמיטה. וא״ת בזמן הבית דמתניתין ביה איירי אמאי שרי עד שלשים יום טפי מחרישה. ומצאתי בפירוש שהזכרתי שכתב שלא החמירו בנטיעה כבחרישה לפי שאין תוס׳ שביעי׳ כתוב בפירות כי אם בחרישה כדדרשינן מבחריש ובקציר. א״נ החמירו בחרישה לפי שאינה נראית שהיא לצורך האילן ונראה כמתקן שדהו. עוד יש ליתן טעם דכל חורש ערב שביעית הוי (להו עול) [נ״ל שצ״ל להועיל] בשביעית אבל אין לאסור ליטע ערב שביעית משום שהאילן גדל בשביעית דכל אילנות נמי מגדל גדלי בשביעית ואם כן לא יטע לעולם עכ״ל]:

לשתי שבתות. עיין בפירוש הר״ב ברפ״ק דמס׳ ר״ה:

מתעשרין לשעבר. כ׳ הר״ב אם היתה שנה ראשונה וכו׳. ל׳ הרמב״ם ושאמר ר״ה אין הכונה על ר״ה של שנה בשנה שביעית אבל הוא ר״ל וכו׳. ע״כ. וכתב הר״ב דבהנך אזלינן בתר השרשה דאין לוקטים כו׳ כאחד. אלא היום לוקטין מעט ולמחר מעט ונמצאו חדש וישן מעורבי׳ יחד. וה״ל מעשר מן החדש על הישן ומן הישן על החדש אזול בהו בתר השרשה וכו׳ ומעשרות של אלו מדרבנן ויכולת בידם לקבוע זמן לפי דעתם לכל א׳ וא׳. כ״כ רש״י בפ״ק דר״ה דף יג ע״ב ושאר הזמנים של מעשרות שזכר הר״ב יתבארו במקומן. ולענין אילן בתר חנטה לשביעית כ׳ הר״ש דילפינן מערלה. וירק דבתר לקיטה כדדרשי תנאי בפ״ק דר״ה [דף יד] דקאמר ריה״ג מה גורן ויקב שגדילין על מי שנה שעברה ור׳ עקיבא קאמר שגדילין על רוב מים יצאו ירקות ותבואה וזיתים דרשינן התם מועשת את התבואה לשלש שנים [שם] אל תקרי לשלש אלא לשליש ואורז וחביריו דבתר השרשה נפקא לן מקרא בת״כ בפ׳ בהר והביאוה התוס׳ במס׳ ר״ה והר״ש במשנה דלקמן מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין שהשרושו לפני ר״ה כונסים אותם בשביעית תלמוד לומר (ויקרא כ״ה:ג׳-ד׳) ואספת את תבואתה בשביעית יכול אעפ״י שלא השרישו ת״ל (שם) שש שנים תזרע ואספת ששה זורעים וששה אוספים ולא ששה זורעים ושבעה אוספים. [*ואינה אלא אסמכתא דהא מעשרותיהם של אלו מדרבנן כמ״ש ללשונו של רש״י ז״ל]:

האפונין הגמלונים כיוצא בהם. ושכתב הר״ב במשנה דלעיל דבשנה אחת משרשת כל השדה. ר״ל כל מה שזורעים אחד שיהיה שדה או ערוגה דהא במשנה ב פרק ג דכלאים מפרש דאפונים הגמלונים מין ירק ואין זורעים ממנה שדה ועיין מ״ש שם:

משתרמלו. ל׳ הר״ש כלומר אימתי הם כיוצא בהם בזמן שתרמלו לפני ר״ה:

ושל בעל. בגמ׳ ריש מסכת מ״ק [אמרי׳ מאי משמע דהאי בעל] לישנא דמייתבותא דכתיב (ישעיהו ס״ב:ה׳) כי יבעל בחור בתולה ומתרגמינן ארי כמה דמיתותב עלם עם בתולתא יתייתבון בגוויך בניך:

[*אם הוקשו. פי׳ הר״ב נתיבשו כו׳. ומפרש בירושלמי כיצד הוא בודק ר״י בר חנינא אומר עוקצו אם מתאחה אסור ואם לאו מותר פירוש עוקץ בדלעת במחט אם מתאחה הנקב עדיין לח הוא ואסור ואם אין מתאחה מותר. הר״ש]:

התמרות שלהם אסורות בשביעית. כלומר אסורות כספיחי שביעית דפ״ט. נ״ל. [*ועכשיו מצאתי בפירוש שהזכרתי שכתב וז״ל התמרות הנץ כו׳ ולאותו נץ נראה תורת אוכל עליו אף לאחר שהוקשה ואסורות מפני מראית העין עכ״ל. ונ״ל דכ״ש לפירוש הב׳ שכתב הר״ב שהם [כעין] לולבי גפנים דנראה תורת אוכל עליו וכו׳]:

ומרביצין בעפר לבן. כ׳ הר״ב כלומר משקין ברפ״ק דמ״ק כ׳ הר״ב דשרי אפי׳ בבית הבעל ולאותו הפי׳ כ׳ התוס׳ ד״ו ע״ב דבבית השלחים שצריך השקאה נקט במשנה דריש מ״ק משקין וגבי בית הבעל קרוי הרבצה אע״ג דמיירי נמי בהשקאה גמורה. אבל להרמב״ם הכא בשדה שיש בה אילנות ומרביצין פירוש מזין רסיסי מים וכו׳ כלומר השקאה מועטת דומיא דמושכין מאילן לאילן דבמ״ק פ״ק משנה ג. ומ״ש הר״ב שכן הלכה משום דאיתא בירושלמי דר״ש בשיטתייהו דרבנן דראב״י דמשנה ג פ״ק דמ״ק וע״ש:

ממרסין. כתב הר״ב כמו נתנו לממרס ביומא פ״ד משנה ג וע״ש:

רבי שמעון אומר אבל אין מכסחין. לשון הר״ב שאין חותכין העלין וכו׳. ובירו׳ פריך אדר״ש דמשנה ב שאמר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול.

ומשני לה דנטילת עלין של אשכול אינו אברויי אילנא אלא אוקמי אילנא כאדם המציל מן הדליקה דאוקמי בעלמא הוא [*אבל] גבי אורז אברוי׳ אילנא הוא ואסור כך פירש הר״ש לעיל:

ג **משיפסקו עוברי עבירה**. כתב הר״ב שלא יאמרו מעוברי עבירה הוא וכו׳. ירושלמי מעתה אפי׳ משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית העין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא. [*שאף משפסקו עובדי עבודה בשדה הבעל רגילין להוציאם לבית השלחין. כך מצאתי בפירוש שהזכרתי] יודעים הם בני עירו אם יש לו בית השלחין אם אין לו. א״ר יוסי הדא אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית העין:

משיבש המתוק. לשון הר״ב משיהיה יבש הזבל שנותן מתיקה לפירות. כלומר הזבל נקרא מתוק ע״ש שנותן וכו׳ וכן יורה לשון הר״ש. ובין קודם שייבש ובין לאחר שייבש לעולם נקרא מתוק. וטעמא דשריותא משום דמשייבש אין מזבלים הארץ לעבודה וניכר שהוא צוברו לאוצר ולא לזבל. ועיין בפירוש [הר״ב] משנה ו פ״ט שמפרש בענין אחר:

עד כמה מזבלים. אמתני׳ דלעיל קאי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. וכ״כ הר״ש:

[*עד שלש כו׳. ועיין במשנה דלקמן]:

יתר מכאן מחציב. כך היא גרסת המשנה ונוסחא אחרת יתר מכן מותר. וזו גירסא נכונה. וגם גירסת מחציב יש לפרש כן דמחציב הוא מלשון חצובה שהם רגלי הקנקן ויש קנקנים שיש להם הרבה רגלים. עכ״ל כ״מ רפ״ב. ויתכן שנשתבשה הגירסא מלישנא דמתניתין ו׳ פחות מכאן מחצב. [*וגירסת הר״ב נראה ג״כ שהיא מותר]:

עד שיעמיק שלשה. בפ״ק דמ״ק דף ד ע״ב פריך והלא כשמעמיק נראה כעודר ומשני ר׳ זירא ור׳ אבא בר ממל חד אמר כגון שהעמיק קודם לכן וחד אמר זבלו מוכיח עליו. וכתבו התוספות דליכא למיחש להא דמאן דחזי החפירה לא [נ״ל שצ״ל הא] חזי ליה לזבל שבחפירה:

[*או עד שיגביה כו׳. עיין לקמן בד״ה או עד שיתן כו׳]:

היה לו דבר מועט. לשון הר״ב שאין לו להוציא בפעם א׳ כשיעור. והוא פתרון שני דבירושלמי כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית והוא מבקש להוציאו בתוך שדהו בשביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה וטעמא דסבר דהא דקתני עד כמה מזבלין וכו׳ היינו דבעי לאשמעינן שיעור כמה אשפות לבית סאה וכמה משפלות לאשפה. אבל בתחלה כשמוציא הוא ודאי דאינו מוציא י׳ משפלות בפעם אחת אלא בזה אחר זה דהא כל משפל [יש] בו משאוי חמור וקאמר השתא ת״ק דאפילו אין לו בביתו שיעור כזה אפילו הכי רשאי להוציא אותו מעט שיש לו ויוסיף עליו כשיהיה לו מעט מעט עד שיהיו י׳ משפלות לאשפה לג׳ אשפתות לבית סאה. ולא אכפת לן במה שאין לו כל כך בביתו להוציא מיד בזה אחר זה דהא אפי׳ כי יש לו בביתו אינו מוציאו כאחת אלא כשרוצה לעשות כשיעור המפורש אפילו אין לו עכשיו כשיעור רשאי להוציא מעט מעט. ובירושלמי פריך וליחוש מפני מראית העין ומשני סלו ומגריפו מוכיחין עליו שהוא עושה אשפה:

או עד שיתן על הסלע. רבי אלעזר בן עזריה אמרה. והוא הדין לחכמים דלעיל וכן פסק הרמב״ם בפ״ב ובדברי כסף משנה שם דבנותן על הסלע בעי שיגביה שלשה ונראה שהוא טעות סופר:

סהר. לשון הר״ב כמו סחר. וחי״ת בה״א מתחלף ששניהם ממוצא הגרון דוגמא דבית השלחין דבמתניתין ב פרק דלעיל:

נמצא מדייר בית ארבעת סאין. מ״ש הר״ב בדבור עוקר וכו׳ ועושה אשפות כו׳. היינו לאחר שדייר בית ארבע סאין כדמסיק הכא ואשמעינן מתניתין וכו׳. וטעמא דעושה אשפות מפורש בהר״ש מדמקשה בירושלמי *)אמתני׳ ב פרק ד׳ שדה שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית ש״מ דאסור לדייר. ומשני **)מתניתין הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו. ופי׳ הר״ש דלהעמדה בעלמא עושה הסהר. ולאחר כך מאסף כל הזבל ועושה אשפתות וכו׳. ולפי׳ זה היינו סיפא דמתניתין ומוציא מן הסהר וכו׳. דדוקא בכה״ג שרינן לעשות סהר וכן פירש הראב״ד בהשגתו פרק ב׳. אבל הרמב״ם מפרש דסיפא דמוציא לא קאי אריש אלא ענין בפני עצמו לאשמעינן דכמו שמוציא זבל מחצרו כדרך המזבלין הכי נמי רשאי להוציא מן הסהר ובעושה סהר בתוך שדהו רשאי להניח הזבל כן. ומפרש לנדיירה דלקמן דהיינו מזבלה ממש בלא העמדת הצאן אלא דנקט לישנא דדיר הצאן כן נראה מדבריו בחבורו פרק א׳. ועל פי הדברים האלו תבין דבריו שבפירוש המשנה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר בית שמנת סאין. הר״ש הביא עלה ירושלמי תני רשב״א אומר אם רצה תוקע יתד בארץ ועושה ארבעה סהרות מד׳ רוחותיה של ח׳ סאין. ועל פי זה כתב ורבן שמעון בן גמליאל שרי עד ח׳ סאין שסובר דהא רשב״א היינו הא דרבן שמעון בן גמליאל. אבל הרמב״ם מפרש שרשב״ג מתיר לעשות סהר מכל צד מצדי הסהר הראשון. ויהיה בית ח׳ סאין חוץ מהסהר הראשון שסובר הא דרשב״א לאו היינו דרשב״ג ושלש

מחלוקות בדבר:

ומוציא מן הסהר. פירשתיו בדבור נמצא מדייר כו׳:

שלש מוריביות שהם שלש על שלש ברום ג׳. פי׳ הר״ב ט׳ אבנים שכל אבן היא אמה על אמה ברום ג׳ אמות. ומסיים הר״ש לפי שהאבנים ארוכות קורין להן מוריביות מלשון מוריביות של תאנה דפרק ב דתמיד. מוריביות של ערבה דפרק לולב וערבה. ונראה ששרש השם רבה והיו״ד בא במקום הה״א והמ״ם נוספת כדרך השם הנגזר מן הפעל. ועי׳ ספ״ג דאהלות:

הרי אלו ינטלו. ל׳ הר״ב ואפי׳ הקטנות שבהן: ומסיים הר״ש דאילו גדולות אפי׳ א׳ ואפי׳ מונחת בארץ ואפילו שלש נטלות על הכתף תנן לקמן דבאות מכל מקום במ״ט:

פחות מכאן. זה לשון הרמב״ם בחבורו פ׳ ב׳ היה פחות מעשרה או שהיו פחות מעשר אבנים או שהיו אבניו קטנות ממשאוי שנים ע״כ. ומ״ש הר״ב ומניח מן הסלע וכן כתב הר״ש והוי להו למימר מן הגדר:

המסקל את שדהו. מפני שהוא צריך לאבנים. ל׳ הרמב״ם בחבורו פ״ב. [*ירושלמי פריך בפ׳ דלעיל אדתנן התם במשנה ג מסקלין עד ר״ה כו׳. תמן תנינן המסקל נוטל את העליונות ומניח את הנוגעים בארץ וכא את אמר הכין אמר ר׳ יונה כאן בתלוש כאן במחובר. ומן התימה בעיני שהרמב״ם בפ״ב שהעתיק למשנתנו דהכא ובפ״ג העתיק למשנה דפרק דלעיל ולא פירש דזו בתלוש וזו במחובר]:

גרגר. מלשון שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (ישעיהו י״ז:ו׳) הר״ש:

לא יסמוך בעפר. נ״א יסבוך. וכתב הר״ש אם בא להיות סובך מקום יציאת המים וכו׳ מלשון נאחז בסבך בקרניו (בראשית כ״ב:י״ג):

חיין. ירושלמי כדכתיב (יחזקאל יז) והוא בונה חין:

והקבלן. במה שכ׳ הר״ב וי״מ וכו׳ מביא מ״מ. כתב הר״ש ואפי׳ פחותות מאבני כתף ואפי׳ וכו׳. והרמב״ם בחבורו כתב ואפי׳ אבנים גדולות. וכבר הביא עליו הראב״ד ל׳ הירושלמי אפי׳ פחות מאבני כתף והכ״מ לא הזכיר השגה זו:

מותר להעמיק עד הסלע. כתב הר״ב ולא חיישינן דלמא מימלך וזרע ליה וכו׳. וכ״כ הר״ש. וצריך לפרש דלמא מימלך ואינו מעמיק עד הסלע וזרע ליה דאילו על הסלע אין ראוי לזרוע ומיהו לישנא דמתני׳ משמע דרבותא דשריותא הוא להעמיק כל כך עד הסלע. והר״ש כתב עוד פי׳ אחר דלא גזרי׳ אטו עודר בשדה. ומלשון הרמב״ם בחבורו ספ״ב נראה פי׳ אחר שזה לשונו ומותר להעמיק עד הסלע ומוציא את העפר וצוברו בתוך שדהו וכו׳. נראה דהא קמ״ל דאע״פ שמוציא עפר הרבה רשאי לצוברו וכו׳:

[*מה יעשה בעפר צוברו ברה״ר כו׳. עיין בפרק ג דב״ב משנה ח]:

ד **בתוך של חבירו**. כתב הר״ב דלא עביד אינש לתקן שדה חבירו ומסיים הר״ש כדשרינן בפרקין דלעיל משנה ו:

שלא בטובה. לשון הר״ב שאין חבירו מחזיק לו טובה. עיין בפרק ד דע״ז משנה ג. ומה שכתבתי שם בס״ד. ומ״ש עוד דהשתא ודאי לא אתי למלקט הדקים וכו׳. כ״כ הר״ש משמע דמשרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה כו׳ כדרך שהי׳ מלקט מתוך שלו דהיינו דוקא גסין וטעמא דתקנתא דאע״ג דמלקטין שלא בטובה אפ״ה הואיל וזה מלקט בשל זה וזה בשל זה אי מלקטין הדקין נראה כמתקן. ואולי דהיינו דתנן במתני׳ כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו הגס הגס. משום לאחר התקנה תני. כן ומל׳ הרמב״ם בחיבורו פ״א נראה דסובר דגם אחר התקנה מלקטין משל חבירו בין גסין בין דקין וטעמא שאסרו בטובה נראה כדי שלא יהא נראה שזה מתקן של חבירו וזה של חבירו:

שנטייבה. אין אוכלין פירותיה. דחרישה וזריעה התירו כדאיתא בפ׳ זה בורר (סנהדרין דף כו) פוקו וזרעו וכ״כ הרמב״ם פי״א. וכתבו התוס׳ וא״ת ומשום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע דהויא איסורא דאורייתא וי״ל דמיירי בשביעית בזמן הזה דרבנן. א״נ י״ל דפקוח נפש הוא ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרעו ומתים בתפיסת המלך והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש ע״כ. ועיין מ״ש בפ״ב משנה ב:

שנדיירה. עיין מ״ש בפ׳ דלעיל משנה ד׳:

אין אוכלין פירות שביעית בטובה וכו׳. עיין מה שכתבתי בפרק ה דעדיות בס״ד:

ושואלין בשלומן. עיין בפי׳ הר״ב ספ״ה דגיטין:

המדל. פי׳ הר״ב כדי שיגדל ויתעבה וכן פי׳ הר״ש. וצריך לחלק בין מדל לזירוד ופיסול דפ״ב מ״ג דלא שרינן אלא עד ראש השנה. ואין טעם יפה לחלק כיון דזימור וכריתת האילן מדאורייתא בין בכרם בין בשאר אילנות כמ״ש הרמב״ם בריש ה׳ שמטה וכנראה מדברי הר״ב במשנה דלקמן. ומה לי

שמזמר וכורת מקצת מהאילן כדי שיגדל הוא או שכורת אילן אחד כדי שיגדל השני. הלכך נראה כפירוש הרמב״ם שכתב המדל בזיתים הוא שיכרתם להיות עצים לאש וכ״כ בחבורו. ואולי שגם הר״ש והר״ב סוברים כן אלא דמדל דעלמא פירשו דהוא כך וכדלעיל משנה ה פ״ז דפאה. אבל אין הכי נמי דבכאן צריך שלא יעשה בשביל שיעבה ויגדל אלא שיכרות לעצים. וקצת יש לדקדק כן בדבריהם בסוף המשנה שכתבו מתוך של חבירו כו׳ דלא עביד אינש שיתקן קרקע חבירו וידוע דלעצים הוא מכוין שמע מינה דאי לאו דמכוין לעצים הוה אסור. ואם בשל חבירו כך בשל עצמו לא כ״ש ומ״מ היה להם לפרש כן ברישא. ועי׳ עוד במשניות דלקמן:

עד שיגום. לישנא דעד לא ניחא. דהא יגום פחות ממשרש הוא. והרמב״ם נשמר מזה בחיבורו וכתב לא ישרש כו׳ אלא קוצץ מעל הארץ וכו׳:

המבקיע בזית. פירש הרמב״ם לקחת מהם עצים. וכך כתב בחיבורו סוף פרק א׳ לענין ביקוע זיתים ולענין קציצת בתולת שקמה ועיין מ״ש לעיל בס״ד:

שקמה. פירש הרמב״ם מין מן התאנים. ועיין מה שכתבתי בריש כלאים:

רבי יהודה אומר כדרכה אסור כו׳. וכתב הרשב״ם בפ״ה דב״ב דף פ ע״ב ולת״ק איכא למימר דלית ליה האי שיעורא אלא שיעורא אחרינא כגון משלשה ולמעלה אסור דאיתא התם בגמרא דבג׳ מעלי לה מעם הארץ ודאי קשה לה מכאן ואילך לא מיקשי קשה לה ולא עלויי מעלי לה. [*ולפ״ז נראה דהלכתא כת״ק כיון שחולק. והר״ב כ׳ והלכה כר׳ יהודה וכ״כ הרמב״ם. וכתב הכ״מ בפרק א׳ מה״ש שאפשר שסובר דר׳ יהודה לא לחלוק בא אלא לפרש ע״כ. ולי נראה דמשום דסתמא דסוגיא פריך מיניה התם בב״ב]:

המזנב בגפנים וכו׳. פירש הרמב״ם בדברי רבי עקיבא כשלא נתכוין לזמר ופשוט דכ״ש לת״ק ועיין לעיל משנה ד:

[*ירחיק טפח. פירש הר״ב מן הקרקע ושוב לא מיחזי כעבודה. וכתוב בפירוש שהזכרתי וז״ל אף כי בזיתים [במשנה ד] אליבא דכולהו שרי לגום נראה דשורש הזיתים מעכבים יותר החרישה משורש גפנים עכ״ל]:

קרדום ומגל. כתבתי במשנה ד פרק ד דפאה. ומגירה הוא משור. רמב״ם:

וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע וכו׳. אסיפא קאי ביחלו כונס כו׳. כדתנן בפ״ק דמעשרות התאנים משיבחילו וכן כתב הר״ש. ותימה על פירוש הרמב״ם שפירש כשיזריחו הפגים אז יהיו באים לעונת המעשרות. וגירסתו ושאר בוי״ו וכן הגי׳ בת״כ פ׳ בהר [*ומפרש וכן כיוצא בהם ר״ל ששאר כל מה שיצמיח באילנות שהזריחו פגיהם] ובחיבורו פרק ה׳ מהלכות שמיטה כתב ולא יכניס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות:

הבאיש. פי׳ הר״ב משיקראו באשה והיינו וכו׳. ולישנא דקרא ישעיה ה ויקו לעשות ענבים ויעש באושים משמע דבאושים ענבים רעים הם וכן פרש״י שם. ולפיכך כתב הרמב״ם והביא על זה הענין שם באשה מפני שהוא קרוב להתעפש ולהשחת כשיניחהו ע״כ. כלומר דענבים טובים יקראו בשם באשה כשהגיעו לכלל הזה מהטעם שאמר. אבל עיקר שם באשה הונח על ענבי׳ רעים ככתוב בישעיה וכדתנן בפרק קמא דמעשרו׳ הענבים והאבשים משהבאישו. כמ״ש שם הרמב״ם והר״ב ואבשים ובאושים כמו כבש כשב ודומיהם:

רביעית ולוג וסאה. תמצאם מפורשי׳ בסוף פאה:

כותש בשדה וכונס כו׳. אורחא דמילתא נקט שכן דרך לכותשם בשדה. וז״ל הרמב״ם בחיבורו הכניס שליש מותר להכני׳ לביתו שהרי הגיע לעונת המעשרות. ודתנן כותש עיין במשנהו פ״ח:

אין קוצצין וכו׳. כתב הר״ב ואני שמעתי כיון דאפקרינהו וכו׳. זהו פירוש הרמב״ם בפירושו ותמהני למה הכניס עצמו לפרש טעם אחר ממה שאמרו בגמרא פרק מקום שנהגו (פסחים דף נב ע״ב) לאכלה ולא להפסד. ואעפ״י שהתורה ניתנה להדרש בפנים מפנים שונים. ה״מ למדרש בעלמא אבל בפסקי דינין אין לנו אלא מה שאמרו חכמי הגמ׳ כי בלי ספק שעל פי הטעם משתנה הדין מאי דמדמינן ליה. ובחיבורו פ״ה כתב ונאמר לכם לאכלה ולא להפסד. לכך נראה בעיני שהרמב״ם בפירושו לא נתכוין אלא לתת טעם על דרשה דלאכלה ולא להפסד ואמר שהוא מפני גזל הרבים ואין בין פירוש ראשון לפירוש שני כלום כמו שחשב הר״ב ששני טעמים הם. ומ״מ לכאורה א״צ לטעמו אלא כך היתה מצות השביעית שלא להפסיד פירותיה אבל יהיו הפירות חשובים ולא נפסדים:

משיגרעו. כתב הר״ב משיעשו גרעינין פ״א הבוסר וכו׳. הך פירושא בתרא תלמוד ערוך היא בפרק כיצד מברכין (ברכות דף לו) ובפרק מקום שנהגו (פסחים דף נג) ולפיכך לא ה״ל להר״ב לכתוב פירוש אחר אלא דהיינו הך. וכך הם דברי הר״ש ועיין מה שאכתוב בס״ד פ״ה דמעשר שני מ״ה:

מותר לקוצצו. פי׳ לעצים. וכ״כ הרמב״ם בחיבורו. ומ״ש הר״ב ומשום קוצץ אילנות וכו׳. אם הוא מעולה בדמים. כ״כ הרמב״ם והר״ש. ובדקל יש עוד לומר כגון דלא טעין קבא. והתוספות בברכות דף לו כתבו זה התירוץ לכל אילנות חוץ מן הזיתים:

ה **אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח**. ולא נתפרש הטעם למה לא אמרו כמו כן בפרסאות דכיון שנחנטו בשביעית שיהיה לפירותיהן דין שביעית כשנגמרו במוצאי שביעית ולמה יהיה להם דין ירק דבתר לקיטה כדלעיל בפי׳ מ״ז פ״ב:

הלוף: פי׳ הר״ב מין ממיני הבצלים. עיין עוד פי׳ אחר בר״פ יח דשבת:

לוף שעברה עליו שביעית כו׳. וא״ת בירק אזלינן בתר לקיטה כדלעיל בפ״ב בפי׳ משנה ז וא״כ האי לוף דלקט בשמינית אין עליו תורת שביעית. ותירץ הר״ש דמתניתין איירי דעקרוהו עם עליו סוף שביעית ועקרוהו במארופות כדינו [במשנה דלקמן] והניחוהו במקומו וחזר ונשרש והוסיף גידוליו בשמינית ולפיכך צריך לעשות חשבון עם העניים. וכתב עוד בירושלמי פריך מהא דגזרו על הספיחים דריש פ״ט וכלומר כל לוף שביעית אסור בין לעניים בין לעשירים ומשני דלא גדלו בשביעית כי אם העלים וכבר גדל העיקר משנה ששית וכי אסרינן ספיחים היינו בהנך דתחלת גידולן בשביעית או כגון בתבואה שלא הביאה שליש בששית אבל לוף שגדל בששית אלא שגדלו עליו בשביעית לית ליה דין ספיחים ליאסר באכילה. ויש עוד שינויי אחריני ע״ש. ועיין מה שכתבתי בריש פ״ט בס״ד:

לוף של ערב שביעית. פירש הר״ב ולא הוסיף צמחים בשביעית שאם הוסיף כו׳ אסור לעקרו משום הפסד פרי. דכשעוקר בשינוי לא ימלט שיפסיד מקצת הפרי. ולפי מה שכתבתי לקמן משנה ו בשם הרמב״ם דכל הספיחים אסורי׳ באכילה. יש לפרש כשעוקרם ואינו רשאי לאוכלן הוי כאילו הפסידן בידי׳ ורחמנא אמר לאכלה ולא להפסד:

[*עידית. פי׳ הר״ב שדה שמינה. ושם עידית מפורש בריש פ״ה דגיטין].

בקרדומות של מתכות. ואפ״ה הוי שינוי כדבעינן למימר במתניתין דלקמן:

ומודים בית שמאי לבית הלל. וכהאי גוונא בריש פ״ג דפאה ועיין מה שכתבתי שם:

רבי יהודה אומר מיד. פי׳ הר״ב הואיל וצריך לעקרו בשינוי לא שכיח במוצאי שביעית דאיסורא ומש״ה מותר מיד כדמסיק בירושלמי דבטמון אנן קיימין ואמרינן דאין דרך לעקור בשינוי של איסור כדי לטומנו עד מוצאי שביעית אבל בשביעית עצמו חיישינן שמא יביא מן האיסור הואיל ועכשיו קונים ממנו עוקר האיסור בשינוי ומוכרו מיד ויאמר מן הטמון הבאתי. הר״ש עם קצת תוס׳ באור:

[*וחכמים אומרים משירבה החדש. כתב הר״ב בירושלמי מפרש כו׳. וז״ל הפירוש שהזכרתי עד שירבה החדש שיוכל למצוא לוף הרבה כזה גדלים בהיתר והיינו מפסח ואילך ע״כ]:

שאין האומן רשאי למוכרם. לשון הרמב״ם אמר הכתוב (ויקרא י״ט:י״ד) לפני עור לא תתן מכשול ר״ל מי שסגרה עיניו התאוה ויצר הרע לא תעזור אותו להוסיף בעורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה ולא יתקנו להם כלים אבל ראוי לקלקל להם:

והמזרה. כתב הר״ב שזורין בו התבואה בגורן כלומר דוקא בגורן דהיינו הרבה אבל כשיזרה מעט לא יזרהו במזרה כלל:

אבל מוכר כו׳. וטעמא כתב הר״ב שאין אסור אלא להביא הרבה דהא לאכלה כתיב. וכתב הרמב״ם בפ״ד מה׳ שמיטה ע״פ ת״כ וזה שנאמר **(שם כה) את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה ואם קצר כדרך הקוצרים לוקה כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל**. ועיין במ״ו פ״ח ומסיק עוד שם דכל הספיחים אסורים באכילה מדרבנן ובכללן תבואה וקטנית וכן ירקות שדרך רוב האדם לזורעם בגנות. וא״כ הך מגל יד וכו׳ דקצירה לאו לענין תבואה וקטנית דדרך לקוצרם דהנהו אסור לקוצרן כדלעיל מ״ד אלא דתלינן שיקצור העשבים שאין זורעים אותם רוב האדם כגון הפיגם וכו׳ דרפ״ט והיינו לפי הר״מ בחיבורו אבל בפירושו יש פי׳ אחר ע״ש וגם הר״ב מפרש בענין אחר. ובכולהו משניות דתנן אסור בשביעית שכתב בהם הרמב״ם בחיבורו אסור משום ספיחי שביעית בכולהו פי׳ הר״ב אסורות בשביעית שיש להן קדושת שביעית ולא אשתמיט בשום דוכתא לאשמעינן דספיחים אסורים לאכול. מ״מ דינו של הרמב״ם דין צדק. כדמשמע בפסחים פ״ד דף נא ע״ב וע״ש בתוס׳:

מגל יד וכו׳. פי׳ הרמב״ם חרמש קטן שיקטוף כמלא היד ומפני זה נקרא מגל יד ומגל קציר ידוע ע״כ. ורוצה לומר שהוא מגל סתם והיינו חרמש כמ״ש במ״ד פ״ד דפאה ובמ״ו בפ׳ דלעיל:

[*ואם הביא יותר מכאן מותר. לשון הפי׳ שהזכרתי. מותר למכור לו כלים לפי מה שהביא ולא נחשדוהו שמא הביא מן המשומר באוצר עכ״ל. ואני תמה על הרמב״ם שהשמיט לבבא זו בפ״ח מהלכות שמטה]:

ומוכר לנכרים וכו׳. לשון הרמב״ם תיקון דברי זאת המשנה מוכר לנכרים בארץ יתר מכן ולישראל בח״ל:

שהוא יכול לשוחטה. כתב הר״ב ובכל דהוא דמצינן למתלי תלינן. וסיים הר״ש ולא דמי לכלים דלעיל שאין אדם מוכר דהתם ליכא למתלי כדפרשינן בפ״ק דע״ז [טו]:

מוכר לו פירות וכו׳. לשון הר״ש ובהא מודו בית שמאי דאין דומה לפרה דאין דרך לשחוט כמ״ש הר״ב:

לחברתה. עי׳ מה שכתבתי במשנה ב פרק ד דדמאי ובמשנה יא פרק ג דסוכה:

[*החשודה על השביעית. עיין מ״ש בזה בסוף מתניתין]:

נפה וכברה. לשון הרמב״ם נפה היא אשר יניפו בה הקמח להוציא ממנה הסובין והיא כמו כברה. אבל כברה היא לתבואה ונפה לקמח ע״כ. ומ״ש הר״ב דתלינן לספור וכו׳. עי׳ מ״ש בסוף המשנה:

ובוררת וטוחנת וכו׳. והא דלא תני במתני׳ תנור ורחיים גבי עם הארץ כדקא תני גבי שביעית משום דשמעינן לה מכללא דבוררת וטוחנת עמה. א״נ כיון דתני כולה ברישא והכא תני חדא או תרי יגיד עליו ריעו כדאמרינן בפ׳ לא יחפור (בבא בתרא יט). הר״ש. והתוס׳ בשלהי פ״ה דגיטין [סא.] כתבו עוד תירוץ אחר דתנור אין דרך להשאילו דמיטמא וטעון שבירה. ואיידי דלא תני תנור לא תני רחיים אבל החשודה אשביעית לא חשודה אטומאה. דהא דתנן בס״פ עד כמה במס׳ בכורות [ל] דהחשודה אשביעית חשודה אטומאה. היינו טומאות פירות אבל לא טומאת הגוף ע״כ. וכך פי׳ הרמב״ם שם בטומאת פירות:

[*ומרקדת עמה. משום דבעי למיתני אבל משתטיל מים כו׳ קתני הכא מרקדת אע״ג דברישא לא קתני לדינא דריקוד]:

אבל משתטיל המים כו׳. פירש הר״ב לפי שמשגלגלה הוטבלה לחלה והחמירו משתטיל המים שאז תתגלגל אע״ג דלא מחייבא בחלה עד שתתגלגל. תוספות דגיטין. ועיין מה שאכתוב בפרק ד׳ דע״ז משנה ט בס״ד. גם מה שכתבתי במסכת דמאי פ״ו מ״ו דזו היא משנה ראשונה כו׳ וכ״כ הרמב״ם גם בכאן אבל בגיטין פ״ה כתב דאף למשנה אחרונה אסור בכאן משום דגורם טומאה לתרומה שבו וכ״כ בע״ז פ״ד וע״ש. ובסוף הלכות טומאת אוכלין כתב מותר לגרום טומאה לחולין שבא״י ויש לו לטמא החולין המתוקני׳ לכתחולה וכתב עליו הכ״מ מותר לגרום וכו׳ משנה אתרונה וכו׳. ומ״ש יש לו וכו׳. כלומר הא דאמרי׳ דלגרום דוקא מותר אבל לטמא אותם להדיא לא. הני מילי כשאינן מתוקנין עדיין ומשו׳ תרומה שבהם אבל אם הם מתוקנים להדיא נמי מותר לטמאם צ״ע דבפ״ק דנדה עלה ו אמרי׳ איפכא ע״ש. ובסוף בפרק הניזקין (גיטין סא:) ובפרש״י פרק כשם [ל:] עכ״ל. ואני בעניי שמעתי ולא אבין מאי איפכא משמע דבנדה מייתי הא דמתניתין ב דפרק ג דחלה ושם תמצא מפורש בס״ד דקודם שנתגלגלה עדיין לאו טבולה לחלה היא. ומשום דנולד לו ספק טומאה מותר לטמא אפי׳ בידים משום דבלאו הכי הויא החלה בספק טומאה ואין הפסד בטומאת החלה ולאו עבירה היא ומשגלגלה אפי׳ נולד ספק טומאה אסור לטמא והיינו טעמא משום דטבולין לחלה. ופסקה הרמב״ם בפרק ח׳ מהלכות ביכורים ובסוף פרק י״א מהלכות שאר אבות הטומאות. ודנקיט בגמ׳ אסור לגרום אפרש לקמן בס״ד. וההיא דבסוף הנזקין היינו נמי מתניתין דהכא ופסקה הרמב״ם בספ״ח מהלכות בכורים. וטעמא יהיב שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכמו שיתבאר מפירושו דמסכת ע״ז פרק ד. והתם חיישינן דמטמא לחלה שבו טומאה דשייכא בחלה. ודמותר לגרום טומאה כו׳ דכתב הרמב״ם היינו בענין שלא תטמא הקדש על ידי זו הטומאה וכמ״ש בפי׳ לגיטין וע״ז וזה באחת משלשה פנים או שכבר ניטל כל הקדש שבו הן תרומה הן חלה או שכבר נולד ספק טומאה קודם שבא לכלל עירוב קודש שבו כההיא דפרק ג דחלה שכתבתי או שאע״פ שעדיין יש בו קדושה אבל זו הטומאה שיטמא אלו החולין לא יזיקו ולא יטמאו את הקודש שבו והיינו ההיא דפ׳ כשם [עיין מה שכתבתי שם על הגליון] ומשנה בסוף פ״ב דחלה היא דמייתי התם ופסק׳ הרמב״ם בספ״ז מהלכות ביכורים וז״ל עיסה הטבולה לחלה אינה כחלה והרי היא כחולין לענין הטומאה שאין השני עושה שלישי בחולין כמו שיתבאר במקומו. ומותר לגרום טומאה לחולין שבא״י לפיכך שתי עיסות אחת טמאה ואחת טהורה נוטל כדי חלת שתיהן מעיסה שלא הורמה חלתה ונותנו באמצע סמוך לעיסת הטהורה ומושך מן הטמאה לטהורה כדי ביצה כדי לתרום מן המוקף עכ״ל. וכשעושה בזה הענין אע״פ שהעיסה שהיא ראשונה לטומאה כשנוטל כביצה ממנה מטמאה לעיסה הטהורה ועדיין לא נתקנה מן החלה מ״מ הואיל ונטל כדי חלתה דהשתא זו הטהורה תשאר חולין ולא איכפת לן בטומאתה וגם החלה הניטלת אינה מתטמא כיון שלא קרא לה שם ועיסת הטהורה שנעשית שני אינה מטמאה לאותה חלה כל שעדיין לא קרא לה שם כדיהיב טעמא שאין שני עושה שלישי בחולין ועדיין חולין היא. וע״פ מה שנתבאר אבאר אני את דברי הרמב״ם שבסוף ה׳ טומאת אוכלין שסוף דבריו הם באור תחלת דבריו. ובתחלה העתיק ל׳ הגמ׳ כדרכו וזה שכת׳ מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ואח״כ מבאר והולך ואמר ויש לו לטמא החולין המתוקנים לכתחלה בא לומר שזה שאמר לגרום לאו דוקא לגרום אבל בידים לא אלא דיש לו אפילו לטמא כו׳. ובאיזו חולין קיימינן אהא קאמר במתוקנים כלומר שאין בהם קדש שיתטמא הקדש על ידי זו הטומאה. שאילו תטמא הקדש הרי זה אסור דעבירה היא לטמא את הקדש. אבל כשהן מתוקנים שאין לחוש לקדש שבהן שיתטמא וזה ע״פ הדרך השלישי אי נמי שנולד ספק טומאה בעיסה קודם שנתגלגלה דאז בלאו הכי אין הפסד וכמו שכתבתי בדרך השני. וכ״ש אם הם מתוקנים ממש כדרך

הראשון מותר לטמא אפי׳ בידים. ויש לי הכרח לזה הפי׳ מנדה פ״ק [דף ו] דאדתנן עד שלא גלגלה תעשה בטומאה יהיב טעמא בגמ׳ דמותר לגרום טומאה והא מתניתין תעשה בטומאה קאמרה ואילו הכא לא קאמר אלא לגרום. אלא ש״מ דלגרום לאו דוקא. וכן בההיא דכשם דמניח הטמאה שתגע לטהורה ותטמאה וקאמר משום דמותר לגרום וכמו שתראה בל׳ הרמב״ם עצמו שהעתקתי. אלא דלגרום עצמו שאמרו בגמ׳ לאו בגרמא קאמר אלא בידים נמי הוא וזהו שרצה הרמב״ם לבאר. ודקאמר נמי בגמ׳ על תעשה בטהרה דאסור לגרום היינו נמי בין לגרום בין לטמא דכולה חדא הוא. וכמו כן הוצרך לבאר שהחולין שאמרו היינו דוקא כשהן מתוקנים כדי שאין חשש שיתטמא על ידו הקדש. מכח ההיא משנה אחרונה דפ״ד דמסכת ע״ז וכאשר נזכר שם בגמ׳ וכמו שכתב הרמב״ם בפירוש אותה משנה. ודע דהא דחולין סתם וחולין מתוקנים דהכא אינם ענין למה שכתב הרמב״ם בריש פ׳ ח׳ מהלכות מעשר. ובפירושו בפרק בתרא דדמאי דהכא לענין טומאה איירינן:

וכולן לא אמרו כו׳. בירושלמי מפרש דלא קאי הך טעמא דדרכי שלום אלא אמתניתין דמשאלת וכו׳ אבל לכולהו דלעיל מינה לא קאי דהא בגיטין [פ״ה] לא מתני להו בהדי הנהו דתני משום דרכי שלום ומשום הכי נמי מפרש בירושלמי וכמו שכתב הר״ב דנפה תלינן לספור וכו׳ ולא תלינן שינפה לטחינה וכן כולן ולדבר של היתר. וכהנהו דתלינן במתניתין דלעיל מהך. אלא דהכא מיירי בידוע שאין לה פירות של היתר למתלי בה. והלכך הני תלייות לא הוו תלייות גמורות כהנהו דלעיל ואי לאו משום דרכי שלום לא הוי שרינן להו ואי לא הוי לן למתלי כלל לא היה טעם דדרכי שלום כל כך להתיר לסייע ידי עוברי עבירה שהוא בכלל איסור דלפני עור כמו שכתבתי במשנה ו בסייעתא דשמיא ודוקא בהני דנפה וכברה כו׳ מועיל דרכי שלום עם תלייה דהו משום דבהו שייך טפי דרכי שלום כדאשכחן בפ׳ המדיר בכתובות [דף עב] גבי נדרה שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה רחיים ותנור *)שמשיא אותה שם רע בשכנותיה כך כתב הר״ש עם קצת תוספת באור. והא דכתב הר״ב בדבור המתחיל ובוררת וכו׳ ולא אסרו הכא באשת ע״ה וכו׳ והוא גמרא בגטין [דף סא] ומאי קשיא לן הכא הא בשביעית איירי דבוודאי אין לה אלא איסור כתב הר״ש וכן בתוס׳ דרוצה לחשוב דמאי כודאי לפי שחשודים עליו והעמידנו בחזקת שאינו מתוקן דאוקמא התבואה אחזקתה ע״כ. ולישנא דחשודה על השביעי׳ קשה קצת למאי דפי׳ דבודאי אין לה פירות של היתר מיירי א״כ מאי חשודה דקאמר ויש לדחות ולפרש משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית שחשודה ששואלת אלו הכלי׳ לעשו׳ עמהן בפירות שביעי׳ ולא בדבר אחר. ואפ״ה משאלת אותן לה כל שלא פירשה בהדיא שלכך שואלתן כיון שיכולה לתלו׳ בכל דהו ויש כאן משו׳ דרכי שלום:

ו מכזיב ועד הנהר ועד אמנה. פירש הר״ב כזיב משוך כלפי הצפון לצד מזרח ורצועה יוצאת מעכו וכו׳. וקשה עכו מאן דכר שמה ולפי פירושו הוה לי׳ למיתני מעכו עד כזיב מעכו ועד הנהר ועוד שלא פי׳ ועד הנהר מהיכן מתחלת אותה רצועה אם מן עכו או מן כזיב. ובירושלמי כיני מתניתין מכזיב עד הנהר מכזיב עד אמנה. ובפ״ד דחלה מפרש ג״כ הר״ב מכזיב עד הנהר לצד מזרח ומכזיב ועד אמנה לצד מערב וכן פי׳ הר״ש ודברים הללו וכן מה שכתב בכאן דעכו יושבת ברבוע של ארץ ישראל במקצוע צפונית מזרחית קשה שמצאתי בספר כפתור ופרח בפי״א ששלשתן על שפת הים המערבי הם והמחברו כאשר העיד על עצמו הוא עד וראה. שאמר בזה הלשון הן הייתי כשני שנים בגליל דורש וחוקר ועוד חמש שנים בשאר ארצות השבטים לא מנעתי עצמי שעה אחת מרגל הארץ ברוך העוזר. וכתב דעכו וכזיב ואמנה שלשתן על הים המערבי של ארץ ישראל הם וקצה גבול מערבית דרומית הוא נחל מצרים וקצה גבול מערבית צפונית הוא אמנה והוא הר ההר ע״פ גבולי א״י הנזכרים בפרשת מסעי והם כבוש עולי מצרים. ואמר עוד שיש מן עכו לנחל מצרים כמו שמן עכו לאמנום וגם אמר שכזיב הוא צפוני לעכו כמו יום אלו הן דבריו ז״ל. וא״א להכחיש המציאות וכל דבריו ז״ל בחקירה רבה כאשר אמר וכמבואר מספרו שבחיפוש רב בדק המקומות עד שידע אנה הם אחת לאחת. נמצאו שדברי הר״ב והר״ש בזה אינם אלא באומד הדעת ולא כיונו אל האמת כפי המציאות. וכתב עוד והמשנה אמרה שהחזיקו מכזיב ולדרום עד נחל מצרים מכזיב ולצפון עד הר ההר ויהיה כזיב שבזאת המשנה לזכרון מה שהחזיקו עולי מצרים כמו נקודה שעליה תסוב החוג וזה שאותה של מסכת חלה שאומרת מכזיב ועד הנהר. ר״ל שאם יש מכזיב ועד הנהר מקום שהוא כמו המקומות שיש מכזיב ועד אמנום כלומר שהם מכבוש עולי מצרים בלבד כמו בית שאן וחביריו שתי חלות מהנהר לדרום מאמנום לצפון שתי חלות עכ״ל. וזה כמו שכתב עוד לקמן וזהו שמן הסתם כל מה שהוא לדרום כזיב. מוחזק שהחזיק בו עזרא אם לא שהם יאמרו בפירוש שהניחם כענין בית שאן וזולתו שהזכירו הם ז״ל ע״כ. ומה שלפי דבריו הנהר הנזכר במשנה הוא נחל מצרים כן כתב גם כן הרמב״ם בחבורו פ״א מהלכות תרומות. ואולם הר״ב שהזכיר עכו ושרצועה יוצאת ממנו ואע״פ שמשנתינו לא הזכירה מעכו ולא מרצועה יצא לו זה מגמרא פרק קמא דגיטין דף ז דאמתניתין מעכו ולצפון ועכו כלצפון גרסינן למימרא דעכו לציפונה דארץ ישראל קיימא ורמינהי היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך חוצה לארץ עד שיודע וכו׳ משמאלו למערב הדרך ארץ ישראל עד שיודע וכו׳ אמר אביי רצועה נפקא. פירש״י לעולם עכו במקצוע הצפון אלא רצועה יוצאת עוד מעכו לצפון והיא מא״י עכ״ל. גם בזה כתב בעל כפתור ופרח וז״ל וא״כ יהיו צדדיה ח״ל. ולר״מ ז״ל מצאתי בפירושיו בכתב ידו במצרים שפי׳ הפוך זה שא״י הולך כולה עד כזיב אלא שמכזיב תצא רצועה אחת מארץ העמי׳ הולכת עד עכו וכל צדדיה הם א״י והתוספתא במס׳

אהלות פרק בתרא אומר׳ הפך גמרין ההולך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארן העמים וכו׳. ויש לתרץ שאותה רצועה לה שני דרכים אחת אל השפה המזרחית ואחת אל השפה המערבית ע״כ. [*וגם הר״ש תירץ כן בסוף אהלות וכגי׳ התוספתא דהתם איתא נמי בירושלמי דפרקין]. ונמצאו דברי הר״ב בענין רצועה דנפקא מעכו ושהיא חוצה לארץ דהיינו שלא כבשו עולי בבל לקוחים הם מגמרא דגיטין ועל פי פירושו של הרמב״ם ז״ל בפי׳ רצועה נפקא:

ועד אמנום. פי׳ הר״ב הר ההר מתרגמינן בירושלמי טורי אמנום. וז״ל הרמב״ם יש מי שקורא אמנה והוא אמנה ויש מי שקורא אמנום ע״כ. ומ״ש והוא אמנה. רומז לפסוק תשורי מראש אמנה דשיר סימן ד׳ וכן פירש״י שם בפסוק. שאמנה הוא הר ההר:

אבל לא נעבד. לשון הר״ש ודוקא במחובר אבל בתלוש עושין. [כמו] בסוריא דבסמוך דאלת״ה א״כ לתני ארבע ארצות לשביעית דיש לסוריא דין לעצמה ע״כ. וכן נראין דברי הרמב״ם בחבירו פ״ד:

בסוריא. עיין בפי׳ הר״ב דמסכת דמאי פרק ו משנה יא:

דשים וזורין ודורכין ומעמרין. שלא כסדר מלאכתן הם שנוים דעימור קודם הדישה והזירוי. ועוד דדריכה שהיא בענבים מכניס בין מלאכות שבתבואה. ולא ידענא טעמא מאי:

[*אם היו העלין שלהן. עיין בפרק ז דשבת משנה ד בפי׳ העלין]:

אסורין משום גדולי שביעית. ויאכלם בקדושת שביעית. א״נ אסורים אפילו באכילה כדין ספיחים. ובריש פ״ט אכתוב מזה וכבר הזכרתיו:

מאימתי מותר וכו׳. עיין מ״ש במשנה דלעיל בסייעתא דשמיא:

משיעשה כיוצא בו. בפירו׳ השני שכתב הר״ב מפני שרבה ההיתר על האיסור ונתבטל סיים הר״ש ואף על גב דבירק אזלינן בתר לקיטה מכל מקום חיישינן שלא יהא מן הנלקט בשביעית:

הותר האפיל. פירוש מקום האפיל דתלינן וכו׳. כמו שכתב הר״ב:

במוצאי שביעית מיד. פי׳ הר״ב לפי שהיו מביאין ירק מחוצה לארץ וכו׳. עיין במשנה ט פרק ו דנדרים מה שכתבתי שם בס״ד:

אין מביאין כו׳. [*פי׳ הר״ב לפי שהתרומה וכו׳ חיישי רבנן וכו׳. ויצאו חוצה לארץ כו׳ ויטמאו. כך כתוב בפירוש שהזכרתי] ועיין מה שכתבתי בסייעתא דשמיא בסוף מסכת חלה:

ז **כלל גדול**. לשון הרמב״ם כנגד הכלל הנאמר במעשרות ע״כ. והוא גמ׳ בר״פ כלל גדול דמסכת שבת דלהכי תני כלל גדול ולא כלל אמרו וכו׳ כדתנן במתני׳ ד מפ״ק דפאה וכן במעשרות פ״ק. משום דגדול עונשו של שביעית יותר משל מעשר דאילו שביעית איתיה בין במאכל אדם בין במאכל בהמה ואילו מעשר במאכל אדם איתא במאכל בהמה ליתיה: *)

קוצים ודרדרים. בפ״ה מה׳ שמטה כתב הרמב״ם הרכים ואע״פ שלשם לענין מלוגמא דרפ״ח כתבו נראה דאף לכאן מפרש כן. ולקמיה בפ״ז שכתב להך דהכא סמך על מה שכתב לעיל מיניה בפרק ה שהזכרתי:

וממין הצובעין. מפרש בגמרא פ׳ הגוזל עצים (בבא קמא ד׳ קא ע״ב) אמר קרא לאכלה במי שהנאתו וביעורו שוין. פרש״י שבשעת הנאתו כלה מן העולם ומיני צבעים נמי בשעת רתיחת היורה כלה השורש וקולט הצבע נמצא הנאתן וביעורן שוה ועיין בפירוש משנה ו:

[* יש לו שביעית וכו׳. עי׳ בפירוש הר״ב דסוף המשנה]:

ולדמיהן. עיין במשנה ג ובפרק ח משנה ג:

עלי הלוף וכו׳. עיין במשנה ה מ״ש בס״ד: *) ד׳ התי״ט אלו מוסבים על מ״ש לק׳ החוחים והדרדרים. והתי״ט העתיק קוצים שכ״ה ל׳ הרמב״ם שם ומפני שכ״ה בכהד״י. לכן לא שלחנו בו יד להגיה.

[*והרגילה. כתב הר״ב הם חלוגלוגות ועיין מה שכתבתי במשנה ב פ״ג דעוקצין]:

ספיחי אסטיס. עיין מ״ש במשנה ד פ״ק דפאה ובמשנה ה פ״ב דכלאים:

יש להם שביעית וכו׳. במשנה ב דפ׳ כלל גדול דשבת דקתני רישא ארבעים אבות מלאכות חסר אחת וקא חשיב לכולהו והדר אמר אלו מ׳ כו׳. מפרש בגמ׳ לאפוקי וכו׳. ולפ״ז ה״נ לא לחנם נקט תו יש להם וכו׳ בסיפא. אבל לא אתפרש בגמרא. ועיין לקמן ובמשנה ו פ״ק דתרומות מ״ש בשם הרמב״ם:

כל שאינו מאכל אדם וכו׳. הואיל ואינו לענים יש להן וכו׳ כ״כ הרמב״ם בחיבורו פ״ז ומפרש דומתקיים בארץ לא קאי אלא אמין הצובעים אבל שאינו מאכל אדם ובהמה אע״פ שאינו מתקיים בארץ אין להם ביעור כו׳ ומסתברא שהכריחו לכך שידע בטיב עיקר הלוף ודומיו השנויים במשנתנו שאינם

מתקיימים בארץ. ונ״א כל שהוא מאכל אדם וכו׳. וכן העתיקו התוס׳ בר״פ כלל גדול דשבת [דף סח]. ולגי׳ זו מתקיים בארץ אכולהו קאי וכן איתא במס׳ נדה בפרק בא סימן (נדה דף נא ע״ב). עיקר הלוף וכו׳ לא כלו להו. וכתב הכ״מ בשם הר״י קורקוס ז״ל דלהרמב״ם גרסינן התם הפואה והרכפה כו׳ לא כלו להו והשתא אין צורך לסברא שכתבתי:

יש להם שביעית כו׳ ר׳ מאיר אומר כו׳. הכא איכא למימר דמשום פלוגתא דרבי מאיר הדר תני יש להן וכו׳ ולדמיהן וכו׳. דעלה קאי שפיר טפי רבי מאיר אומר דמיהן וכו׳. ואי הכי איכא נמי למימר דלעיל איידי דסיפא תני תו יש להן וכו׳:

קליפי רימון וכו׳. יש להן שביעית וכו׳. ולענין ביעור כתב הרמב״ם בפ״ז דאין להם ביעור ולא לדמיהן והכ״מ יהיב טעמא דלהסקה קיימי ומפרש בכל גרעיני פירות וכיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם חלה קדושת שביעית עליהם אבל לפי׳ הר״ב וכן פי׳ הר״ש דוקא בהני דראוים לבהמה או לעשות מהן שמן נראה דתנא נקט שביעית וה״ה ביעור. ועיין במשנה ו. והא ל״ק דלכלליהו בהדי חדא מהנך תרתי משניות דלעיל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה דכיון דלא דמיין להו דלא עלין ולא עיקרין הן לא כלליהו וכדאשכחן טפי משניות לקמן בפירקין דלא כליל להו בהדייהו:

[*והגלעינין כתב הר״ב גרעיני פירות כגון גרעיני זיתים שמוציאין מהן שמן שאף שהם קשים מאד משברים אותן בסכין ונמצא בהן גרעין קטן רך וטוב למאכל וגם סביבו ליחות שמן]:

ולא יצבע בשכר. עיין בפרק ח משנה ד:

ולא בנבלות ולא בטרפות וכו׳. קצת קשה בדברי הר״ב בלשונו שכתב ולא אסרו לעשות כו׳ דמשמע דרבנן הוא דאסרי והרי ממקרא הוא נדרש כמו שכתב וטמאים יהיו לכם [*והוא מהירושלמי]. והיה באפשר לומר דקרא אסמכתא בעלמא אלא שהסוגיא דפסחים פרק ב׳ דף כג אינה מוכחת כן דמקשינן אדרבי אבהו דאמר כל מקום שנאמ׳ לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבלה ומקשה והרי שרצים דרחמנא אמר (ויקרא יד) שקץ הוא לא יאכל ותנן ציידי חיות ועופות וכו׳. ומשני שאני התם דכתיב לכם שלכם יהא. אי הכי אפי׳ לכתחילה נמי שאני הכא דאמר קרא יהיו בהוייתן יהא. וחזקיה נמי דפליג אדרבי אבהו וסבר דהני לישני לא יאכל כו׳ לא משמע בהו איסור הנאה. קאמר דמהכא יליף לה מדכתיב הכא לא יאכל בציר״י ואיצטריך למכתב לכם לשרייה בהנאה שמעת מינה דכל היכא דקרינן בהך לישנא הוה איסור הנאה בכלל. והשתא בין לרבי אבהו בין לחזקיה בשרצים איסור הנאה במשמע דלא יאכל ואצטריך קרא דלכם למשרייה בהנאה ואיכא נמי קרא דיהיו דלכתחילה אסורים ומשמע דדרשה גמורה היא. וכן נראה מלשון התוספות דהתם דמקשינן אדאמר בפ׳ מרובה (בבא קמא פב:) ארור אדם שיגדל חזירים דתיפוק לה דמדאורייתא אסור וכך כתבו בנדרים ס״פ הנודר מן הירק דמכירת איסורים מדאורייתא אסור וגם הרא״ש כתב בפרק מרובה דמדאורייתא אסור למכור ומהך דרשא דפרק כל שעה. ונראה לי דאע״ג דמדאורייתא אסור לעשות בהן סחורה מדכתיב יהיו אי נמי מדרשא דירושלמי. אפי׳ הכי מדכתיב נמי לכם לומר שלכם יהיה. נשאר האיסור והיתר מסור לחכמים לפרש לנו באיזה דרך אסור ובאיזה דרך מותר וכדאשכחן בברייתא שהביא הרי״ף בריש מסכת מועד קטן דחש״מ אמרה התורה עצור ממלאכה ואמרה התורה שביעי עצור ולא הששה הרי שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה מלאכה אסורה ואיזה מלאכה מותרת לדעת קצת פוסקים שסוברים דלאו אסמכתא הוא. ומעתה אע״פ שמן התורה אסורה המכירה יפה כתב הר״ב ואסרו כו׳. ודברי הרמב״ם בספ״ח מה׳ מאכלות אסורות אין להן הכרע אי סבר דמדאורייתא אי מדרבנן וקרא דיהיו אסמכתא בעלמא. [*ומיהו קשיא לי סוגיא דפ״ק דבכורות דף ו דאחריצי חלב דדוד קאמרינן דלמא לסחור׳ וכלומר אבל חלב אסור משום אבר מן החי משמע דאפי׳ הכי לסחורה שריא]:

[*ולא בשקצי׳ ולא ברמשים. פירשתי במשנה ב פ״ג דמכות]:

ירקות שדה. לפי מה שכתבתי במשנה ד פ״ה דכל הספיחים אסורים הכא בירקות שאין דרך בני אדם לזרען דאין לחשוד שנזרעו בשביעית מותרין. ודייק בכסף משנה פרק ו׳ דלהכי תנן ירקות שדה משמע הגדלים מאליהם בשדה:

ובנו מוכר על ידו. ופי׳ הרמב״ם והמעות הם דמי שביעית:

מותרין למכרן. ל׳ הר״ב דהא כתיב גבי נבלה או מכור לנכרי. האי קרא נקטיה הר״ש במתני׳ דלעיל. והוה ליה למנקט קרא דלכם דמייתי בגמרא כדלעיל אלא דנקט פסוק מרווח דמפורש כתוב לאמר המכירה דמותרת ולמאי דאיכא למימר דקרא דיהיו אסמכתא בעלמא כדכתבינן לעיל אפילו הכי נקט קרא לראיה דמותר. דכמו שהסמיכו האיסור אקרא ה״נ צריכים להסמיך ההיתר גם הוא על המקרא:

וחכמים אוסרים. פירש הר״ב שלא התירו לציידים אלא משום מס המלך בירושלמי ולמאי דכתבינן דמדאורייתא אסור אלא שמסור ביד חכמים איכא למימר דמשום מס המלך נמי כח בידם לומר שהתורה לא אסרה בכי הא א״נ משום חיי נפש כדכתבתי לעיל בשם הירושלמי בפרק ד משנה ב:

וחכמים אוסרים. חכמים היינו תנא קמא וי״ל דצייד כשמכוין לצוד טמאים איכא בינייהו דלחכמים שרי הואיל ומחמת אומנתו נתחייב מס למלך רשאי

לכוין לצוד הטמאים כדי שיוכל לפרוע המס. ולת״ק אע״פ דצייד הוא לא התירו לו אלא בנזדמן דנקיט בלישניה שנזדמנו להם. [*ומ״ש הר״ב והלכה כר׳ יהודה כ״כ הרמב״ם בפירושו וצ״ע ובחבורו פ״ח מה׳ מ״א פסק כחכמים וכן בטור יו״ד סי׳ קי״ז]:

מפני שנושרים מאביהן. משא״כ לולבים דאין נושרים ולפיכך אין להם ביעור. וכתב הר״ש דבירושלמי פריך אדריש פרקין דתנן העלין יש להם ביעור. והרי העלין אין נושרין מאביהן ומשני דלולבים דהכא סופן להקשות נעשים כאביהן:

והקטף. פי׳ הר״ב אילן אפרסמון. ועי׳ מ״ש לקמן בס״ד:

יש להם שביעית וכו׳. כתב הר״ב וה״ה לביעור וכו׳. כ״כ הר״ש מדלא תנן דאין להם ש״מ דיש להן וא״כ ה״ה לעיל משנה ג ולהרמב״ם נראה דה״ה הכא דאין להם כדלעיל ובחבורו העתיק משנה זו כמות שהיא ומסתבר שסמך אדלעיל מיניה שפי׳ בדין דמשנה ג דאין להם ביעור:

מפני שאינו פרי. ובפ״ק דנדה ד׳ ח ובפ״ב דע״ז דף לד מוכח דקטף דר״ש היינו שרף הנוטף מן העלין. או [*מן] הפרי. ומה שפירש הר״ב והרמב״ם קטף דת״ק אילן אפרסמון היינו שאינו עושה פרי וה״ה לכל אילן שאינו עושה כרי ושרף יוצא ממנו ובחבורו ספ״ד כתב הקטף והוא שרף היוצא מאילנות וכו׳ ולדבריו שם סבר הת״ק דקטפו זהו פריו והכא באילן שאינו עושה פירות. אבל באילן העושה פירות קטפא דפירי יש לו שביעית אבל קטפא דגווזא או דעלים אינו פרי אף לת״ק ואין לו שביעית. כך הם הדברים להרמב״ם בספ״ז מה׳ שמטה ושם פוסק כת״ק לא כמ״ש בפירושו דהלכה כר״ש ועיין מ״ש משנה ז פ״ק דערלה:

מפני שאינו פרי. כתב הר״ב ודינן כעצים וכו׳. דהנאתן אחר ביעורן. וכתב הר״ש וא״ת האי קטף היכי דמי אי הנאתו אחר ביעורו מ״ט דמאן דאסר. ואי הנאתן וביעורן שוה מ״ט דמאן דשרי. וי״ל דהנאתן וביעורן שוה ומצינו למימר דמאן דשרי משום דבטל אגב העץ דבקטפא דפירי כתבתי דכ״ע מודו דהוי פירי:

ורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו׳. פי׳ הר״ב דרישא ורד דשביעית בשמן דששית וקודם הביעור וסיפא בורד דשביעית בשמן דשמינית ולאחר הביעור. וכן פירש הר״ש משום דבירו׳ הכי איתא ורד חדש שכבשו בשמן של ששית. וישן בחדש ורד שביעית בשמן שמינית. ופי׳ בו הר״ש כדברי הר״ב וכתב ודבר תימה מאי קשיא ליה אפי׳ איירי בחד פתרונא כגון ורד של שביעית בשמן של ששית ובורד של ששית בשמן של שביעית מ״מ האי חייב בביעור והאי אינו חייב בביעור דשמן נותן טעם בורד ואין ורד נותן טעם בשמן עכ״ל. והנני יוסיף להפליא בדברי הר״ב דמפרש סיפא דמתני׳ דשביעית אוסרת כו׳. דהיינו לאחר הביעור אבל קודם הביעור בנ״ט בין במינה בין שלא במינה וא״כ מ״ש רישא דהכא ורד חדש כו׳ הרי אף קודם הביעור בנ״ט. ובדברי הר״ש לא פורש בהדיא דס״ל דקודם ביעור שלא במינה נמי בנותן טעם אלא מדכתב אבל שלא במינה אפי׳ לאחר הביעור בנ״ט. משמע דה״ק ל״מ קודם הביעור דאינו אוסר אלא בנ״ט אלא אפי׳ לאחר הביעור נמי דוקא בנ״ט וקשיא נמי דידיה אדידיה. אבל יש לפרש דה״ק אבל שלא במינה ל״מ דקודם הביעור אינו אוסר כלל אלא אפילו לאחר הביעור דבמינו במשהו ואפילו הכי שלא במינו בנ״ט. ועוד דוחק בפירושם דכולה מלתא הא תליא בשעת הביעור ולמאי תנן חדש בישן וישן בחדש ליתני ורד שכבשו בשמן אם הגיע שעת הביעור חייב לבער ואם לאו ילקט. ומפני קושיא זו נראה שנתכוונו לכתוב וכבר הגיע וכו׳ ול׳ הר״ש שכבר הגיע כו׳ כלומר דמתניתין נקט ישן בחדש דמלתא דפסיקא שכבר הגיע כו׳. ולא הועילונו בזה כ״כ דאכתי רישא דחדש בישן לאו מלתא דפסיקא הוא. הלכך נראה כפירוש הרמב״ם שמפרש ורד חדש בשמן ישן ורד דשביעית שכבשו בשמן דששית ילקט מפני שלא יכנס כח הורדין וטעמם בשמן שהשמן ישן והורד חדש אלא אם יניחהו זמן רב. וישן בחדש ורד דשביעית בשמן דשמינית וזה יכנס בו כח הורד וטעמו מיד ומפני זה חייב לבער השמן. ע״כ. והוסיף כסף משנה וכתב פי׳ כי הורד הישן נותן כח וטעם יותר מהר מן החדש. והשמן החדש נוח לקלוט טעם יותר מהישן. [*ועיין בפרק י׳ דתרומות משנה י]:

וחרובין חדשים וכו׳. מ״ש הר״ב ע״פ התוספתא. כ״פ הר״ש. והדבר תמוה לפרש משנתנו על פיה דמשמע דבענין אחד שנאן לורד וחרובין אלא שדינם נשתנה. ועוד דלמאי נ״מ אשמעינן דין דחרובין בענין אחר מדין דורד אם שניהם שוים בדינם. ובתוספ׳ פ״ה שונה דין הורד כמו ששנויה במשנה. וכן שונה דין החרובין. לכך נראה דמשנתנו חולקת עם התוספתא ופי׳ המשנה כמ״ש הרמב״ם דחרובין ביין יכנוס בו טעם החרובין מיד ומפני זה על שני הדרכים חייב לבער ע״כ. ובדברי כסף משנה יש ט״ס וכצ״ל פי׳ שהחרובין נותנין טעמן מיד וכן היין קולט טעם החרובין מיד ולא דמו לורד בשמן:

זה הכלל וכו׳. כתב הר״ב בכל איסורים וכו׳. ר״ל זה הכלל לאתויי כל איסורים. והא ודאי דעיקר הבבא בשביעית מיירי. כדתני חייב לבער. וכן לשון הרמב״ם. ולשאר האסורים כולן רמז באמרו זה הכלל כל שהוא בנותן טעם וכו׳. ומה שכתב הר״ב ואינה הלכה. ר״ל אלא כדמסיק בפירושו למשנה ח פרק ה דמסכת ע״ז:

שביעית אוסרת בכל שהוא וכו׳. תימה למאי הדר תני ליה והרי זה הכלל ללמד על עצמו של שביעית בא כדתני חייב לבער. וכמו שכתבתי לעיל. ונראה בעיני דהיינו דבס״פ הנודר מן הירק (נדרים דף נח) מייתי לה לענין גדולין שאם לקח בצל של ששית ונטעה בשביעית והוסיפה כל שהוא אותו כל שהוא

מבטל את העיקר ומחייב כולו בביעור וגידולין מאן דכר שמייהו אלא דממשנה יתירה שמעינן דלענין גידולין שנויה. ומה שתמה הר״ש וז״ל וזהו תימה דשלא במינה לא יתכן בגידולין עד כאן. אומר אני דודאי דשלא במינה לא שייך כלל בגידולין. ומיהו איידי דנסיב במינה לאשמעינן דין גדולין נסיב נמי לשלא במינה אע״ג דלא אצטריך ליה כלל. ומה שפירש הר״ב שאוסר בנ״ט קודם הביעור. עיין מה שכתבתי בזה במשנה ה מפ״ט בסייעתא דשמיא. ודין לאחר הביעור עיין מה שכתבתי במשנה ה וח דפ״ט בסייעתא דשמיא:

ח **ככל גדול**. עיין מה שכתבתי בר״פ דלעיל:

חשב עליו וכו׳. בשעה שלקטן. הר״ש:

וחומרי בהמה. פירש הר״ב שאסור לשלקן. וכך כתב הר״ש והטעם כתב הרמב״ם בחבורו רפ״ה וז״ל לא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר שני דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל וכו׳ לפי שאין שולקין אוכלי בהמה ע״כ. ועוד כתב בפרק הנזכר סי׳ י״א חומרי מאכל בהמ׳ שאין שולקין אותו. אע״ג דבפירושו מפ׳ בענין אחר:

ולסיכה. עיין במשנה ח:

ובמעשר שני. עיין במשנה שנייה בפ״ב דמס׳ מע״ש:

שנתנה להדלקת הנר. דכתיב בשביעית (ויקרא כ״ה:ז׳-ח׳) תהיה כל תבואתה לאכול ואמרו בספרא תהיה אף להדלקת הנר. ומ״ש הר״ב דתרומה טמאה מדליקין בנר. עיין בסוף מסכת תמורה:

אין מוכרין וכו׳. לא במדה כו׳. כתב הרמב״ם מה שמותר למכור כדתנן בפ׳ דלעיל מ״ג וכדתנינן תו לקמן רפ״ט וע״ש בפירושו וז״ל התוספות בפ״ק דר״ה דמלקט ע״מ לאכול והותיר מותר למכור ואפשר דלוקח ע״מ לאכול לא חשיב סחורה אא״כ לוקח בזול ע״מ למכור ביוקר שקונה להרויח. וכתב עוד הרמב״ם שהדמים יש להם דין שביעית:

ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל. יצאו אלו מן הכלל לאשמועינן דאע״ג דרגילות התאנים לשקלן כד״א מנה דבילה וה״א דכשמשנה ומנאן סגי וכן בירק דרך למנותן אגודות אגודות כדתנן במ״ב פ״ג דדמאי הלוקח ירק כו׳ שאינו מחוסר אלא מנין וה״א כי משנה ושוקלן שרי קמ״ל דאין מותר למכור באלו הדרכים אפי׳ בשינוי מכדרכו אלא מוכר אכסרה כלומר באומד. [*ובמשניות הכתובים לא נכתב ולא תאנים במנין א״כ קתני ירק משום פלוגתא דבית שמאי ובית הלל]:

[*ב״ש אומרים אף לא אגודות. כלומר אע״פ שרוצה למכור שלא במנין אלא אכסרה ועיין לקמן]:

וב״ה אומרים את שדרכו לאגוד בבית וכו׳. פי׳ הר״ש את שדרכו לאגוד כשרוצה אותן לבית מותר להוליכן אגוד למכור. ע״כ. והטעם כתב הראב״ד דהשתא אין האגודה דרך סחורה. ויש להרמב״ם פי׳ אחר בחבורו פ״ו דאגודות בית משונין מאגודות שוק וסברי ב״ה דבדרך אגודות בית רשאי לאוגדן לשוק [*ולמכור אכסרה ולא כדרך שאוגדים לשוק כדי שלא יהיה כמוכר מצומצם]:

[*הכרשין. מפורש בפ״ק מ״ב]:

ולקוט לי ירק. עיין מ״ש בפרק דלעיל משנה ג:

שכרו מותר. וא״ת ומ״ש מצובע בשכר דמשנה ג פ״ז. וי״ל כדאיתא במס׳ ע״ז בר״פ השוכר את הפועל דמחלק בין לוקט ירק לחמרים דשכרן יש להם קדושת שביעית וקאמר רבא פועל דלא נפיש אגריה לא קנסוהו רבנן חמרין דנפיש אגרייהו קנסו רבנן בהו. ופי׳ התוס׳ חמרין דנפיש אגרייהו פירוש ורווחי טפי ודמו טפי לסחורה ע״כ. וצובע נמי רווחי טפי:

שכרו אסור. ר״ל שהוא דמי שביעית ואסור לנהוג בו אלא כמנהג דמי שביעית וכ״כ הרמב״ם:

ככר בפונדיון. ל׳ הרמב״ם ואמר פונדיון ואיסר [כלומר ברישא] על המנהג הידוע אצלם שהככר בפונדיון והירקות פחות ממה שלוקחין באיסר:

לא לבייר. מ״ש הר״ב להספיק לו מים לכל תשמישו. סיים הר״ש אלא דוקא לשתות כדקתני סיפא [*דזהו לאכלה. כ״כ בפירוש שהזכרתי]:

ולא לבלן כו׳. מסיים הרמב״ם בחבורו פ״ו ולא לשאר אומנין ומסתברא דמשנתנו נקטה להני לרבותא דבלן וספר הנאת הגוף עושין לו וספן דבר שא״א שיעבור הנחל אלא ע״י ספינה וה״א דשרי:

אין קוצין וכו׳. פי׳ הר״ב דכתיב ואת ענבי נזיריך לא תבצור כדרך הבוצרים. ספרא. וכתב הרמב״ם דידוע באמת שאינו רוצה בפסוק הזה לאסור הבצירה כלל שהרי התיר אכילתן באמרו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה אבל ר״ל כמו שפי׳ בספרא [לא תבצור] כדרך הבוצרים והכוונה כדי לשנות ושלא יתעסק בפירות שביעית כדרך שיתעסק בשאר השנים:

ואין עושין זיתים. מלשון ושם עשו דדי בתוליהן דיחזקאל כג והוא ענין מיעוך וסחיטה:

[*ר״ש אומר וכו׳. כתב הר״ב והלכה כר״ש. ירושלמי שכן הורה רבי יוחנן]:

ואחרון אחרון נתפס וכו׳. כתב הר״ב ומפקינן לה מדכתיב כי יובל היא וגו׳. ודין היובל ודין השמיטה בפירותיהן שוין לכל דבר כמו שפסק הרמב״ם בחבורו ס״פ עשירי. מתורת כהנים וספרי:

יאכל כנגדן. כתב הר״ב כנגד אותן דמים יקנה משלו דברי׳ שהם לצורך אכילה וסיים הרמב״ם מלבד פירות שביעית [*ועיין מ״ש במשנה דלקמן]:

[*אין מביאין כו׳. דכל דבר שבחובה אינה באה אלא מן החולין בספ״ק דמעשר שני]:

אין סכין כלים וכו׳. דהא דתנן לעיל דשביעית נתנה לסיכה. ר״ל לסיכת אדם לא לסיכת עורות וכלים. הרמב״ם. [*ועיין במשנה דלקמן]:

ר״א אומר ידלק. מסתברא דאף בכלים ס״ל דידלקו אלא דכי אמר למלתיה בעור אמרה:

וחכ״א יאכל כנגדם. מסתבר דטעמא לא הוי אלא משום קנסא וכיוצא בזה שמצינו בסוף פרק קמא דמסכת מעשר שני ע״ש:

האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר. ופירש הר״ב לאו דוקא שאין האוכל פת כותי וכו׳ וכן פי׳ הרמב״ם. ומשמע דלאחר שגזרו על הכותים שיהיו כעובדי כוכבים לכל דבריהם איירינן. וקשה דליתני עובדי כוכבים. ועוד שאין מדרך המשנה לשנות דין לכותים לאחר שגזרו. לפי שאז הם בכלל עובדי כוכבים. והר״ש מפרש דמחמיר בפת כותים משום דלא מעשרי כשמוכרין לאחרים וכמו שמפורש במשנה ט פ״ה דדמאי. ולפירושו קשה דאמאי תנן פת ליתני האוכל פירות כותים [*אבל התוס׳ במס׳ חולין פ״ק דף ד כתבו שגזרו על פתן לפי שהיו מבטלין בנין בה״מ בימי עזרא כדאמר בפרקי ר״א וליכא למימר דהיינו בכותים ראשונים דכתיב בהם (מלכים ב י״ז:ל״ג) ואת אלהיהם היו עובדי׳ דהא קאמר התם מכאן אר״א כל האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר ותנינא נמי לקמן שחיטת מין לעבודת כוכבים פתו פת כותי ושם דף יג כתבו פתו בפרקי ר״א יש עזרא וזרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק נידו אותן בג׳ מאות כהנים ובג׳ מאות תינוקות וג׳ מאות ס״ת והיו תוקעים והלוים משוררים ומסיימים בה מכאן אמרו כל האוכל פת כותי כאילו אוכל בשר חזיר ע״כ. הרי מוכח שאין גזירת פתן אותה הגזירה שגזרו עליהם להיותם כעובדי כוכבים לכל דבריהם. אבל מ״מ אין הענין כמו שנראה לכאורה מדברי התוס׳ שבימי עזרא גזרו על פתן שהרי מכאן אמרו כו׳ אלא ז״ש התוס׳ בדף ד שגזרו ר״ל החכמים שגזרו וסמכו על הנידוי דבימי עזרא שהיה לפי שבטלו כו׳. ולישנא דבימי עזרא דנקטי התוס׳. קאי אדסמיך לפי שהיו מבטלין כו׳ דאלת״ה הכי הנ״ל שגזרו על פתן בימי עזרא לפי שהיו כו׳. וצריכין לומר ג״כ דהך דמכאן אמרו כו׳ דבפרקי ר״א. מהנך דאמרו לפני ר״ע נתיסדו]:

מרחץ שהוסקה בתבן וקש וכו׳. מותר וכו׳. ל׳ הר״ש אע״ג דתבן וקש של שביעית אסור כדתנן לקמן ע״כ. והוא במשנה ז פ״ט. וכתב בכ״מ בפ״ה דאם הוסק בדיעבד קאמר דמותר לרחוץ בה. ועי״ל דלכתחילה נמי מותר להסיק בהן מרחץ משום דצורך אדם הוא וכדתנן כל שאינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם עכ״ל. ולפי תירוץ השני קשיא. דלאשמועינן [*הא דואם מתחשב] במלוגמא ומאי איריא מרחץ ונראה דאותו תירוץ לא קאי אלא לפי׳ הרמב״ם דמפרש באדם המתחשב דאסור שמא יסיקו בה דברים אחרים בשבילו כדי שיהא ריחה נודף ויהיו דברים הנאכלים ועל פי׳ זה הקשה הראב״ד מאי איריא כשהוסק בתבן וקש של שביעית אפילו בשל שאר שנים לא ירחוץ בשנה השביעי׳ מפני זה החשש ותירץ הכסף משנה דאה״נ ומשום רישא דמותר נקט של שביעית. א״נ לרבותא נקט שאע״פ שידוע שלא הוסקה אלא בתבן וקש לא ירחץ בה ע״כ. [*ופירוש תבן וקש ברפ״ט דב״מ]:

ט והירבוזין השוטים. כן גירסת המשנה. וכן נראה פירוש הר״ב שהוא לועז לשניהם אספרג״י וכ״כ הרמב״ם בהדיא. אבל גירסת רש״י בפרק לולב הגזול. והשוטים ומפרש הירבוזין (ז) אויידל״ש והשוטים (ב) אישפר״ש [*וראיתי במשניות כתובי׳ שהגירסא ג״כ והשוטי׳ בוא״ו]:

פטורים מן המעשר. הא דכתב הר״ב מדכתיב ובא הלוי וגו׳ עיין מה שאכתוב בזה בארוכה בריש מעשרות:

ונלקחים מכל אדם בשביעית. מ״ש הר״ב והלוקח מן המשומר אפי׳ כחצי איסר הכי תניא בפ׳ לולב הגזול (סוכה דף לט ע״ב) ולא ידעתי טעם דנקטי בכחצי איסר והרי פרוטה היא הפחותה שבמטבעות הנזכרות במשנה ה״מ למנקט. וטעם מזון ג׳ סעודות שכ׳ הר״ב כתב הר״ש שהתירו לו כדי מזונו כדאיתא בפ׳ הנזכר וג׳ סעודות הן מזון יום השבת:

[*שאין כיוצא בהם בירקות שדה. פי׳ הר״ב שאין גדלין כמותן במדבר. וכן פי׳ הרמב״ם וכן פי׳ הרמב״ם ברישא דטעמא שגדילים במדברות וא״כ שדה דתנן במתניתין ודכתב הר״ב ברישא צ״ל דכל שאין בגינה מדבר קרינן ליה אבל הרמב״ם מעצמו בסיפא זו בחיבורו רפ״ד מה׳ שמיטה מפרש בע״א ועי׳ בפירוש הר״ש ובתוספות פ״ד דפסחים דף נא ע״ב]:

לביעור. כ׳ הר״ב וז״ל וכשכלו התאנים מן האילנות. [*תמיהני דלקמן משנה ד תנן אוכלין על המופקר אבל לשון הרמב״ם בפירושו כל זמן שימצא באילנות או בארץ ובחבורו רפ״ז כתב שמצוי בשדה ע״כ] חייב לבער הגרוגרו׳ שבביתו או לאכלן כולן מיד או להפקירן כו׳. נראה לכאורה מדכתב או או לחלק תרי זימני שדעתו כדעת הרמב״ם שכתב בפירושו שאחת מצדדי הביעור שיבערם מן העולם שישרפם או יזרקם לים המלח וכ״כ בחיבורו פרק ז׳ דין הביעור כשהגיע הזמן מחלק מזון ג׳ סעודות לכל אדם. ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש או משליך לים המלח. וזהו פירוש לבערם שכתב הר״ב בתחלה. אלא דבמ״ח מפרש הר״ב שהוא עצמו רשאי לזכות בו וכמ״ש שם בס״ד וא״כ אין כאן ביעור מן העולם הרי שלבערם שכתב כאן אין ר״ל שישרפם או יזרקם לים המלח. וכמו כן א״א שיהא דעת הר״ב כדעת הראב״ד שסובר גם כן שמאבדן מן העולם כשכלה לחיה מן השדה בכל הארצות שביהודה וכן בגליל וכן בעבר הירדן אלא שחולק בדין חילוק מזון ג׳ סעודות שאמר שהוא כשיכלו פירות העיר ותחומי׳ אבל דעת הר״ב כדעת התוס׳ והר״ש וסמ״ג ורמב״ן כפי מה שכתוב בכ״מ דאין פירות שביעית לא בכלל הנשרפין ולא בכלל הנקברים אלא כשהגיע זמן הביעור דהיינו כשכלה בכל ארץ וארץ לפי מה דתנינן מחלק מזון וכו׳ ומוציא על פתח ביתו וכו׳ ומפקיר וכמ״ש הר״ב במ״ח. ואף הוא עצמו רשאי לזכות מן ההפקר ואוכל והולך עד שיכלו. ופי׳ הרמב״ן שזה שאסור לאחר הביעור כמו שמפרש הר״ב ספ״ז היינו אם מעכב אותן בביתו אז אסורים הם באכילה לגמרי. ועיין מ״ש במשנה ח בשם התוס׳ וכתב עוד שאפשר שזה האיסור מדבריהם ואולי הביעור כולו חומר מד״ס והמקראות שהביאו בת״כ אסמכתות והשתא יפורשו דברי הר״ב דה״ק חייב לבער ומהו הביעור או לאכלן כולן מיד או להפקירן וכו׳. והדרשא שכ׳ הר״ב כלה לחיה מן השדה כלה לבהמה קרי ביה כלה קמא כלו קמץ כלומר כלה האוכל לחיה כו׳ וכלה תניין בפת״ח וציר״י ל׳ ציווי כ״פ רש״י בפ״ק דתענית ד׳ ו ע״ב:

עד שיכלה האחרון שבה. פי׳ הר״ב שבג׳ ארצותיה. וכ״פ הרמב״ם ומסיים ושאמר של שלש שלש אינו לענין תוספת דין מן הדינין אבל הוא מכלל ההגבלות שנתן להם ע״כ:

רבי שמעון אומר לא אמרו ג׳ ארצות אלא ביהודה. ר״ש פליג את״ק דס״ל דדין ג׳ ארצות הן יהודה ועבר הירדן והגליל ובכל ארץ מהם ג׳ אלא דלענין שביעית כל ארץ אחת היא ואמר ר״ש דאדרבא לא אמרו ג׳ ארצות אלא בארץ אחת שהיא נחלקת בעצמה לג׳ אבל זאת הארץ היא יהודה בלבד אמנם שאר הארצות כו׳ ועם זה תתיישב קושית התוס׳ שהקשו מדאמר ר״ש ג׳ ארצות ביהודה כ״ש לת״ק דהא משמע דר״ש בא להודות להם בזה. ולפי מ״ש ניחא:

וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. סובר ר״ש דלזיתים ותמרים מתרחקים. דהא אין מתרחקים טעמא משום דגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל וכו׳ כדאי׳ בפ׳ מקום שנהגו (פסחים דף נב ע״ב). וס״ל לר״ש דבהני פירות גדילים. ולפיכך מתרחקים. ומדברי הרמב״ם בפ״ז בחבורו שזאת הבבא דוכל הארצות כו׳ אינה דברי ר״ש וכן מוכחת הברייתא שהביא הר״ב במשנה ח:

רבי יוסי מתיר אף על השמור. ותימה דלת״ק שמור היינו מה שבבתים ומה שבגנות ואי אמרת אף על השמור א״כ זמן הביעור אימתי. וא״א לומר שסובר דזמנים קבועים הם לכל פירי ופירי כדתניא בברייתא שהביא הר״ב במ״ח. והתורה שאמרה ולבהמתך ולחיה אשר בארצך סמכה על רוב השנים והתירה לאכול בכל שביעית עד אותם הזמנים שברוב השני׳ אין לחיה עוד בשדה. דל׳ אף על השמור לא משמע שמתיר מזה הטעם אלא מטעם שסומכין אף על השמור וזה תימה אבל נ״ל שזה שאמר ר׳ יוסי אף על השמור ה״ק. לא כדברי הת״ק שאוסר על כל שמור. אלא מצינו שרשאי לאכול אף על השמור. ומיהו לא על כל שמור קאמר דודאי ליתא דא״כ זמן ביעור אימתי. אלא מיהת יש שמור שיאכל עליו. וממילא הפחות שבשמור קאמר דתפסת מועט תפסת. והיינו בכגון מחובר באילן והאילן במקום שמור הוא עומד. מ״מ הואיל והפירות עדיין במחובר אוכלין עליהם. ולמדתי פי׳ זה בדברי ר׳ יוסי מלשון הרמב״ם בחיבורו פ״ז שכ׳ היו לו צמוקים של שביעית וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהם הפקר אע״פ שעדיין יש ענבים בגפני׳ שבתוך החצירו׳ אינו אוכל מן הצמוקים מפני ענבים אלו שבחצר לפי שאינן מצויין לחיה עכ״ל. וסובר אני שלא הוצרך להוסיף גפנים שבחצירות אלא לאפוקי מדעת רבי יוסי. ונמצאת למד שזו היא דעת רבי יוסי דמחובר בגפנים שבחצירות אע״פ שבמקום שמור הם עומדים אפילו הכי אוכלים עליהן ועל השמור בכיוצא בזה הוא שאמר שאוכלים עליו ולא על כל שמור:

[*הכובש שלשה כבשים וכו׳. עיין פ״י דתרומות משנה י]:

ר׳ יהושע אומר אף על האחרון. פירש הר״ב מקרא יתירא דאמר מן השדה תאכלו. וא״ת לרבי אליעזר הך קרא מה עביד ביה. והתוס׳ דפסחים דף נב הביאו ת״כ דפרשת בהר דר״א נמי דריש לסברתו מהך קרא ופירשו דסבר ר״א דאי לאו האי קרא [ה״א] דאותו המין דוקא יבער ולא יותר אע״פ שטעם האיסור מעורב בהן דלא דמי איסור דביעור לשאר איסורים דהא שרי לעניים [במשנה ח] וה״א דנחשביה כמבוער כיון שאין כאן אלא הטעם ור׳ יהושע סבר דודאי הטעם חשיב כמבוער והאי קרא אתי להתיר אף גוף אותו שכלה הואיל ומעורב בהן הטעם [מן] המותרין והכי קאמר וכו׳. ועיין עוד בסמוך:

ר״ג אומר כל שכלה מינו מן השדה וכו׳. ל׳ התוס׳ ורבן גמליאל סבר ממשות של כ״א שכלה מן השדה אסור אבל הטעם הוא כמבוער ע״כ. ונ״ל דאתיא

ליה נמי מקרא דדריש רבי יהושע וסבירא ליה דאי לאו ההוא קרא ה״א דאף הטעם אוסר והכל יבער דדין ביעור ה״א דשוה לשאר איסורים לאסור בטעמו קמ״ל הך קרא מן השדה תאכלו שכל זמן שהמין בשדה אע״פ שיש בו בלוע טעם איסור לית לן בה ואתה אוכל מן הבית. ופסק הר״ב והלכה כרבן גמליאל אע״ג דתנן והלכה כדבריו כמו שכתבתי כבר בזה במשנה ו׳ פרק ג׳ דפאה ועוד בירושלמי משמע דל״ג במשנה והלכה כדבריו דאיתא התם תני והלכה כדבריו. וכן בסדר המשנה שבירושלמי ל״ג לה. אבל בפירוש הרמב״ם גרס וכתב דלא משום כך הלכה כמותו אלא שהוא על דעת רבי והגמרא פסק הלכה כרבי מחבירו ע״כ. אבל תימה דאי הלכה כרבן גמליאל אם כן הא דפירש הר״ב בספ״ד שהשביעית אוסרת בנ״ט קודם הביעור דלא כהלכתא:

אוכלין ברגילה וכו׳. רגילה מפורש בריש פרק ז׳ וז״ל הרמב״ם רגילה הוא עשב חלגלוגית ויש בו ליחות הרבה ובשביל זה תעמוד ימים רבים ואם פסקה ממקום אחד נמצאת באחר שיהיה יותר לח ממנו ואע״פ שאין אנו רואים אותה היא במקום נסתרת מן הארץ שכן דרך גדילתה וכשהם רואים שיבש בבקעת בית נטופה יודעין שכבר יבשה בכל מקום ולא נשאר ממנו כלום מפני שזו הארץ לחה מאוד ובשביל זה נקראת בית נטופה שהיא ארץ רבת הליחות ועשב ההוא עומד ימים רבים על הארץ והיא*) הסגריות והיו ידועות במקום ההוא אבל אנו אין אנחנו יודעין אותן ע״כ:

שייבש המתוק. עיין ריש פ״ג בפירוש הר״ב שמפרש בענין אחר ממה שמפרש בכאן:

והמגבב ביבש. פירוש *) בד״פ הסנריות. הרמב״ם אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט. ואוסף היבשים נקרא מגבב תרגום לקושש כו׳:

רביעה שניה. כתב הר״ב בשנה בינונית בכ״ג במרחשון ועיין במשנה ג פ״ק דתענית מ״ש שם:

עד שישרו מאביהן. ובמשנה ה פ״ז שנושרין מאביהן וכתב בכאן הרמב״ם נבלעת הנו״ן בשי״ן ועל כן נדגשה השי״ן ועקרו להיות עד שינשרו מאביהן ע״כ. ודבר זה ידוע במלאכת הדקדוק שחסרי הנו״ן באות דגושין באות השניה מן השרש:

[*בכולן]. פירש הר״ב בין עשבים בין קנים בין גפנים כלומר בין עלי קנים בין עלי גפנים ולולי שכן גם לשון הר״ש והפי׳ הנזכר הייתי מתקן הלשון שכצ״ל]:

המודר הנאה וכו׳. מפורש תמצא במשנה ה׳ פ״ח דנדרים:

[*עד אימתי עניים נכנסים כו׳. ואין בעה״ב מוחה וטעמא דבארץ ישראל לא קשה דריסת הרגל לזרעים עד אותו זמן כדאיתא במרובה [פא:] הר״ש. ולא דמי לדריש פרק ח דפאה דהתם לענין היתר כל אדם במתנות העניים]:

בתבן וקש של שביעית. כתב הר״ב שכשנתבטל מה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית. וכן פירש הר״ש מהירושלמי וטעמא מסתברא משום דליכא למימר כלה לבהמתך מן הבית אלא שאילו אם היה זה המין מבחוץ בשדה לחיה היה לה שתאכל ממנו אבל הואיל וזה המין נתבטל כבר ונסרח כל מה שהיה ממנו בשדה א״כ אילו היה זה שבבית ג״כ בשדה כבר היה עבר ובטל מן העולם ולא היה לה לחיה שתאכל ממנו. שוב אין לו לכלות מן הבית כיון שלא נחסר לחיה כלום במה שהכניס זה לביתו. [*ופירוש תבן וקש תמצא בריש פרק ט דב״מ]:

רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור. כך היא גרסת הר״ב והר״ש והתוס׳ בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נב ע״ב) וכן הגירסא בת״כ פרשת בהר. וכתבו התוספות דהא דמשמע בכל מקום דאסור לאכול אחר הביעור היינו כשמחזיק בהם כשלו אבל אחר שהפקירם והוציאן מרשותו שיאכל מהם בין אדם בין חיה אם חזר וזכה בהם להכניס לתוך ביתו אוכל והולך עד שיכלו וכן מוכח בירושלמי הביאו הר״ש וכבר כתבתי כן במשנה ב בשם הרמב״ן וע״ש. וכתב עוד הכסף משנה בריש פרק ז׳ בשם הרמב״ן פי׳ עניים כל שלקטו הפירות משדות אחרים מן ההפקר. עשירים בעלי השדות עצמם שלקטו אותם מן השדות שלהם בהפקרם ע״כ. וגירסת הרמב״ם בדרבי יוסי דהכא אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור וכ״כ בכסף משנה בריש פרק ז׳. והיינו דפסק כרבי יוסי אף על גב דבמשנה ב מפרש דביעור שישרף או ישליך לים המלח:

ימכרו לאוכליהן. פירש הר״ב והרמב״ם שיפרע אותן מה שהן שוים וכו׳ והדמים יתחלקו. וקצת קשה דלישנא דהכא לא דמי ללישנא דרישא דנתנו לאוכליהן ששם פירשו שאף הוא בכלל. והפירוש ינתנו לכל מי שיאכלם והכא הכי קאמר ימכרו לו לצורך האוכלים:

חייב מיתה. כדתנן בספ״ק דחלה. [*ופי׳ הר״ב דלא תימא וכו׳ קמ״ל דראשית עריסותיכם כו׳ מאיזה עיסה שתהיה כו׳. כך פירש הרמב״ם בפירושו ותמהני למה ידחה המשמעות את הדיוק דלאכלה ולא לשרפה. והר״ש כתב משמה דגמרא סוף פרק קמא דבכורות מלדורותיכם דגבי חלה וכן הוא שם ופירש רש״י לדורותיכם כתי׳ בחלה משמע אפילו בשביעית וכתיב מראשית עריסותיכם וגו׳ ע״כ וגם בזה קשה. ונ״ל דכיון דחלה לא ודאי לשרפה קיימא לפיכך (ממעטינן) [מרבינן] מן המשמעות ועל לשון רש״י יש לדקדק למה הוצרך לכתוב [לדורותיכם כו׳] וכתיב מראשית עריסותיכם]:

י בשטר. לשון הר״ב שכתב לו שטר באחריות וכו׳. כלומר דאפילו שהאחריות מפורש בו. והשתא דשלא בשטר כלומר בשטר שכתוב סתם ולא פירש בו האחריות ורב ושמואל דאמרי תרווייהו הכי בפרק דדגיטין דף לז ואף על גב דקי״ל כחכמים דמשנה ו פ״ק דב״מ דאחריות ט״ס ואפילו לא נכתב ככתוב דמי. מכל מקום לענין השמטת כספים. איצטריך לאשמועינן דאפילו כשפירש בהדיא לא מהני לומר דלכך פירש בהדיא כדי שיהיה כמו משכון. [*והשתא א״ש דלא הוה זו ואצ״ל זו דתנא ושלא בשטר לגלויי אבשטר דמיירי במפורש בו אחריות. והרמב״ם בפירושו פירש שלא בשטר קודם בשטר משמע שכך היתה גירסתו. ושם שטר מפורש במשנה ו פרק קמא דב״מ]. ופי׳ אחריות כתבתי במשנה ו פרק ג דפיאה. ועוד במשנה ה פרק קמא דקדושין:

[*השוחט את הפרה וכו׳ משמט. ול״ד להקפת חנות ושכר שכיר דבמשנה דלעיל דהקפת חנות דרך להקיף שנה ושנתים ובסוף נוטל חובו ואין דרך לנגשו. וכיון שכן הוי ליה כהלוהו עד אחר שביעית דלרוב הפוסקים אין שביעית משמטתו. וכן השכיר דרכו לקבץ שכר שנה או שנתיים ביד שוכרו ואינו נוגשו לתתם לו אבל הם בידו כפקדון או כהלוהו עד אחר שביעית. אבל המוכר חפץ לחבירו ולא קבע לו זמן לפרעו אחר שביעית מיד כשמכר לו הוה ליה כאילו הלוהו ושביעית משמטתו והיינו טעמא דהשוחט את הפרה וחלקה בר״ה וכו׳. בית יוסף חושן משפט סימן ס״ז סעיף י״ט]:

המלוה על המשכון. פירש הר״ב דכתיב ואשר יהי׳ לך פרט לזה וכו׳. ושאני משעבוד קרקעות דקי״ל מלוה קונה משכון משום ולך תהיה צדקה. גמרא דגיטין דף לז. והיינו שלא בשעת הלואה דקרא שלא בשעת הלואה כתיב. ומכ״מ הואיל ושלא בשעת הלואה קונה אלים נמי שעבודיה דבשעת הלואה דלא משמט דהא הכא דתנן מלוה על המשכון משמע שההלואה על המשכון היה. תוספות שם:

פרוזבול. פירש הר״ב פרוז תקנה [*בגמ׳ דגיטין פרוז פורסא דמלתא. ופירש רש״י תקנה אבל הרשב״ם פ״ד דבבא בתרא סוף דף סה כתב פרוז ריוח כמו הפריז על מדותיו דמסכת נדה [ד:] עד כאן. ומה שכתב הר״ב] בול עשירים וכו׳ ותקנה לעניים. בגמ׳ דגיטין אמר רב חסדא פרוזבולי ובוטי. וכתבה הר״ב בפ״ג דמ״ק ועיין שם. וכ׳ בכסף משנה בריש פ״ב מהלכות ממרים דהא דאמר בוטי ואנן פרוזבול קרינן משום דמשמע דלאו תקנה וסייג לתורה שלא יעברו על השמר וגו׳ אלא עיקר התקנה לעשירים שלא יפסידו ולעניים שלא תנעול דלת:

שהתקין הלל הזקן. פירש הר״ב שהיה כח ביד הלל לתקן משום דהשמטת כספים בזמן הזה דרבנן דכתיב וזה דבר השמטה וכו׳. בזמן שאתה משמט קרקע וכו׳. גמ׳ דגיטין ד׳ לו. לשון הר״ש. ומפרש ר״ת דהך השמטת קרקע לאו בעבודת קרקע אלא בשדות שחוזרות לבעלים דומיא דהשמטת כספים דבזמן שהיובל נוהג שמשמט קרקע שביעית נוהגת שמשמט כספים ובבית שני [דהלל נהג נשיאותו מאה שנה קודם החורבן] לא נהגו יובל לפי שלא היו כל יושביה [עליה] ובשם ר״ת פירשו דבבית שני נהגו יובל והלל לדורות הבאים תקן דיודעים היו שהבית עתיד ליחרב. ע״כ. ודברים אלו בתוספות. ורש״י מפרש שם כפירוש הראשון:

איש פלוני ופלוני הדיינים. בריש פרק ד׳ דגיטין דף ל״ב פליגי רב נחמן סבר דדוקא תני תרי לאשמועינן דסגי בבית דין של שנים דבשלמא גבי דינא דממונא בעינן שלשה אבל הכא אודועי בעלמא הוא ובתרי סגי. ורב ששת סבר דהכא נמי בעינן תלתא ותנא אטו כי רוכלא ליחשב וליזל. והרמב״ם העתיק המשנה כצורתה. והטור חושן משפט סימן ס״ז כתב פלוני ופלוני ופלוני. ויהיב בית יוסף טעמא דפסק כרב ששת דמסתבר טעמיה והכא איסורא ולא ממונא ואין זה בכלל הלכה כרב נחמן בדיני:

שכל חוב שיש לי שאגבנו. ובגיטין גמרא דף ל״ו שיש לי אצל פלוני. וכן כתב הר״ב שם משנה ג:

או העדים. פירש הר״ב ללמדך שהעד נעשה דיין. וכך כתב הרמב״ם דבגמרא אמרינן עלה כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים ופירש רש״י כגון דוכרן סהדותא דהוה באנפנא כו׳ וחתמו למטה אני פלוני דיין. ע״כ. ואשמועינן דאע״ג דטעמא דפרוזבול הוא משום דכל שביד בית דין כגבוי דמי. והני להעיד בקש לפניהם אפילו הכי כי חתמי דיינים נעשו דיינום דעד נעשה דיין בדרבנן:

והמאוחר פסול. מסתברא דטעמא נמי משום קנס כמו שפירש הר״ב לקמן בשטרי חוב המוקדמין [*וכן נמי סמך לו הר״ב אדלקמן ולא פירש בכאן דלא נפסל השטר מחמת שהעדים כו׳ כך נ״ל. ואמנם בירושלמי אשטרי חוב דלקמן גרסינן ר׳ יוחנן אמר פסולי׳ ממש רשב״ל אומר אינו מונה אלא משעת הכתב והתני פרוסבול בין מוקדם בין מאוחר כשר ואינו מונה אלא משעת הכתב אם אומר את כן בשטרות מה בין פרוסבול מה בין שטר ע״כ. והלכה כר״י לגבי רשב״ל וא״כ אה״נ דפרוסבול כשר משעת הכתב אבל תימה דהרמב״ם והטור לא כתבו להך ירושלמי והתוספות והרא״ש בפרק השולח הביאו לירושלמי דלעיל מהא בטעמא דמוקדם ומאוחר דכשר בפרוסבול פסול בשטרי חוב וכשר בשטרי חוב פסול בפרוסבול והשמיטו להך ונראה לי דסבירׂ להו דסתם מתני׳ לא משמע כן דהא בחד לישנא קתני פסול דפרוסבול ופסול דש״ח ובבבלי לא מצינו שחילקו ביניהם בכך הלכך דחו הירושל׳ הזה מהלכה וגם הברייתא שהביא הירושל׳ מדבבלי לא הביא לברייתא זו וכן לא מצאתיה בתוספתא דשביעית ושוב ראיתי בתשובה האחרונה של הר״ן

ז״ל שפוסל לגמרי הפרוזבול לפי שכיון שלא נכתב כהלכתו אין לו דין שער ע״כ. הרי שאינו מחלק בינו לש״ח הפסול ודלא כהירושלמי]:

[*שטרי חוב המוקדמין פסולים. פירש הר״ב דמצו העדים לומר שלא באו להעיד וכו׳. ירושלמי. ומדברי הר״ן בשם הר״ז דבכגון זה מצוי דטעו העדי׳ והריב״ש כתב שסיים הר״ז וצריך ב״ד הגדול ולהחמיץ הדין. ע״כ בבית יוסף ועוד שם חילוקים אחרים]:

כותב פרוזבול. לשון הר״ב כותבין אבל בסיפא נקט נמי כותב. וכלשון הר״ב כן הוא במשנה שבירושל׳ ויש ליישב דכותב ר״ל הסופר:

אלא על הקרקע. פי׳ הר״ב שאז חשוב החוב כגבוי וכן פי׳ הר״ש.

[*שכל מה שיוכלו חכמים לתקן כדי שלא יהיו נראין עוקרין דבר מהתורה התקינו. הרשב״ם בפ״ד דב״ב ריש ד׳ סו] וכלומר לאפוקי מטלטלין דאינן חשובין כל כך כגבוי׳ כמו קרקע דכל קרקע אינה נגזלת ובחזקת הבעלים עומדת והוא מסר החוב לבית דין והלכך הקרקע נעשית ביד ובחזקת הב״ד [*ובפירוש שהזכרתי כתב לפי שהקרקע אינו יכול להשמיט ולהצניע. א״נ לפי שאין רגילות ללוות למי שאין לו קרקע ובמלתא דלא שכיח לא עבוד רבנן תקנתא עכ״ל. והטעם השני כתב גם כן הרשב״ם פ״ד דבבא בתרא שם בשם זקינו ז״ל נ״ל דהיינו רש״י ז״ל]:

[*מזכה הוא. ומייתי למתני׳ פ״ד דגיטין [דף לז] בזה הלשון מזכהו וכן מצאתי במשניות כתובים:

כל שהוא. פי׳ הר״ב דראוי לגבות בו חובו כגון דגבי והדר גבי. וכך פירש הר״ש וכן פירש רש״י בפ״ד דגיטין [שם] גם התוספות שם וסוף פ״ב דבבא בתרא ודחו פירוש רבינו שמואל דמפרש משום דאין אונאה לקרקעות ואותו טעם כ׳ הר״ב במשנה ו פ״ג דפאה וכן דעת הרי״ף בפרק הזהב. וכן פסק הרמב״ם בפ״ג מהל׳ מכירה. ור״ת והרא״ש ס״ל דבפלג איכא אונאה. ואי בפלג דוקא ואי ביתר מפלג. אברר בס״ד במשנה ה׳ פי״א דכתובות:

[*על נכסי אשתו. פי׳ הר״ב נכסי מלוג כו׳ שהבעל אוכל פירות. וכ״כ הר״ש ותמהני מנ״ל והא סתמא תנן ותו דומיא דסיפא דליתומים על נכסי אפטרופסים ותו דבירושלמי פשיט לאבעי לאפטרופוס על נכסי יתומים מהא דעל נכסי אשתו]:

וליתומים על נכסי אפוטרופוס. דתקנה זו לטובת עניים תקנוה כמו כן שימצאו מי שילוה להם כדלעיל. ולפיכך אמרו כשיש לאפוטרופוס שלוה לטובת היתומים קרקע שכותבין עליו פרוזבול הואיל והוא לוה אע״פ שלא לצורך עצמו לוה וזהו שכתבו הר״ב והר״ש הלוים לצורך היתומים. ע״כ. ואילו היה אביהם חייב ולא הניח קרקע דמתקנת הגאונים גובים ממטלטלים כמ״ש בפ״ח דכתובות מסתברא דאע״פ שיש לאפוטרופא שלהם קרקע. כיון שהאפוטרופא לא לוה אין שייך לכתוב פרוזבול על סמך קרקע שלו:

כוורת דבורים. משנה זו שנויה עוד בסוף מס׳ עוקצין והכא אגב שביעית תנייה והתם אגב טומאה. הר״ש [*ועיין מ״ש עוד שם].

הרי היא כקרקע. כתב הר״ב ונקנית בכסף ובשטר ובחזקה. וסיים הרמב״ם ושיקנה על גבה מטלטלים ושאר דיני הקרקעות:

[*וכותבין עליה פרוזבול. אע״ג דתנן הרי היא כקרקע איצטריך לאשמועינן דכותבין כו׳ דסד״א דלא סמכה דעתא דמלוה עלוה מאחר שהיא מטלטלת. אי נמי אשמועינן אע״פ שאין הכוורת ללוה כי אם הדבש. בפירוש הנזכר. וכ׳ עוד דמיירי שאין מקום הכוורת ללוה ולא השאיל לו המלוה המקום. ופשוט הוא ממתניתין דלעיל]:

פטור. פי׳ הרמב״ם ר״ל פטור ממיתה וחייב מלקות על כל פנים. [*ור״ל מכוח מרדות ועיין מ״ש בריש שבת בס״ד]:

המחזיר חוב בשביעית. ל׳ הר״ב בסוף שביעית. דהיינו בשמיטתה כלומר ששמטה. ואכתי בסוף שביעית לא ניחא. וז״ל הר״ש בשביעית ביום אחרון של שביעית אי נמי בשמינית דשעה אחרונה של שביעית משמטת ע״כ. ורש״י בפ״ד דגיטין [דף לז.] כתב כלשון אחרון:

[*אמר לו אעפ״כ כו׳. פי׳ הר״ב א״ל כו׳ אני רוצה לפרוע לך. כ״כ הר״ש ודבר תימה הוא דאם יקבל בפרעון א״כ אינו משמט ומאי מהני שאמר משמט אני ואינו עושה כן ובגמרא ברייתא [שם] כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו כן במתנה אני נותן לך ופסקוה הפוסקים עיין בח״מ סוף סימן ס״ז]:

שנאמר וזה דבר השמטה. פירש הר״ב אין לך אלא דבור ראשון. וז״ל הר״ש מדכתיב וזה דרש דא״צ אלא לדיבור אחד:

רוצח וכו׳. שנויה עוד בסוף פרק ב דמכות:

לא יחזיר לבניו. דאע״ג דמד״ס גר יורש אביו כמ״ש הר״ב במשנה י פרק ו דדמאי. דוקא אביו עובד כוכבים אבל באביו גר לא תקנו כדאיתא בפ״ק דקדושין דף יז וטעמא נראה בעיני משום דכשאביו כמו כן גר יכולין ישראל לזכות מן הדין בנכסיו כשמת ולפיכך לא תקנו להפקיע זכות ישראל. [*ועי״ל דאם אביו גר לא יועיל לו חזרתו לסורו דאנן לא נתן לו ירושתו מהגר ומיהו בכפופים תחת יד עובדי כוכבים צריכים לתירוץ הראשון]:

ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. מה שכתב הר״ב דאם היה הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה המחזיר להם אין רוח חכמים נוחה הימנו. אוקימתא דברייתא בקדושין דף יז. וכתב הר״ש וליכא איסורא אלא אין חכמים מחזיקים לו טובה שלא הצריכוהו לכך וכן נראה לשון רש״י [*ועי׳

בפ״ג דאבות משנה י בפי׳ רוח חכמים נוחה הימנו]:

נקנין במשיכה. עי׳ מ״ש במשנה ב פ״ג דדמאי:

וכל המקיים דבריו רוח חכמים נוחה הימנו. בלא נתינת דמים מיירי שאם נתן הדמים לא סגי דאם חוזר בו דאין רוח חכמים נוחה הימנו אלא שעומד במי שפרע כדתנן בפ״ד דבבא מציעא. והכי איתא התם בגמרא החוזר מדברים אין לנו אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו. דברים ואיכא בהדייהו מעות קאי באבל ר״ל באבל אמרו מי שפרע וכו׳. וז״ש הרמב״ם וכל המטלטלים נקנין במשיכה וכל זמן שלא ימשוך יכול כל אחד מהם לחזור באותה סחורה ואפי׳ אחר נתינת המעות כלומר מן הדין ומיהו קאי באבל. ומ״ש הר״ב דהכי תניא איפת צדק והין צדק שיהא לאו שלך צדק והין שלך צדק. הכי תניא בפ׳ הזהב (בבא מציעא דף מט) ר׳ יוסי בר יהודה אומר מה ת״ל הין צדק והלא הין בכלל איפה היה [דהין י״ב לוגין ואיפה ג׳ סאין שהן ע״ב לוגין] אלא לומר לך שיהא הין שלך צדק ולאו שלך צדק. ואע״ג דבקרא לא כתיב אלא הין מכלל הן אתה שומע לאו כי טעם אחד לשניהם [*ואסמכתא בעלמא הוא דאלת״ה א״כ עובר בעשה ה״ל למתני]:

סליק מסכת שביעית

פרק א

א ערב שביעית. כתב הר״ב ולקמן ילפינן: במשנה ד:

עד העצרת. כתב הר״ב ובשדה לבן כו׳ עד הפסח. כדברי ר״ש רפ״ב. וכתבו התוס׳ בפ״ק דמועד קטן [ג] דעצרת יותר מדברי בית שמאי דלעולם בית שמאי לחומרא לבד אותן דבעדיות. ומ״ש הר״ב דרבן גמליאל וב״ד נמנו וכו׳. ומותר לחרוש עד ר״ה משום דסברי כרבי ישמעאל דלקמן דמפיק לקראי לדרשא אחריתא וס״ל דאיסור ערב שביעית הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים הרמב״ם והר״ש. גמ׳ דמועד קטן פ״ק. ועיין פ״ב משנה ב מ״ש שם בס״ד:

וקרובין דברי אלו וכו׳. כיון דמלתייהו דבית הלל מפורש על כרחך לפרושי מלתייהו דבית שמאי [*פי׳ הכי] וכ״כ התוספות [*פ״ק] דמועד קטן [*דף ג]. ועיין מ״ש רפ״ג דפאה:

ב שלשה אילנות לבית סאה. עיין במשנה ה:

אם ראויין לעשות כו׳. אע״פ שאינן עושין כדמוכח לקמן דמשער בתאנים לשון הר״ש ועי׳ לקמן בפי׳ הר״ב מ״ג [*ומ״ש במ״ד בס״ד]:

האורה. ומצאנו במקרא גבי גפנים (תהילים פ׳:י״ג) וארוה כל עוברי דרך:

ג אילן סרק. בירושלמי פריך כיון דאין פרי הרי נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית. ומשני דעד זמן זה מעבה הקורות והביאו הר״ש בר״פ: [*רואין אותן כאילו הם תאנים. פי׳ הר״ב ולמה שערו בתאנים על שפירותי׳ גסים ועושה הרבה. פירוש לפירושו דאית ביה תרתי לטיבותא שפירותיה גסים וגם עושה הרבה פירות וכן מפור׳ בירושלמי דאילו אתרוג גם ואינו עושה הרבה זיתים עושים הרבה ואין פירותיהן גסים]:

ד עד שיהיו משלשה ועד תשעה. כתב הר״ב כלומר דין זה שאמרנו היינו מג׳ וכו׳. דאי איכא ט׳ ולא יותר ויש בהן א׳ שאינו עושה ככר אין חורשין לכל אחד אלא צרכו וכ״כ הר״ש בהדיא. ותימה אם נשארו שמנה ואי נמי שלשה שכל אחד עושה ככר למה לא יחרוש כל הבית סאה בשבילם כמו אם אין בבית סאה אלא שלשה בלבד. והרמב״ם מפרש אלא א״כ כולן עושות פרי ויתקבץ מפירותיהן ככר שלששים מנה וזה לשונו בחבורו פ״ג מהלכות שמטה היו משלשה עד תשעה. וראוין לעשות ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן. ואע״פ שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות ע״כ. והשיג עליו הראב״ד מן הירושלמי שהביאו הר״ש ואמר שמוכח דכל אחד צריך שיעשה פרי לפי חשבון. ונ״ל שזה היה דעת הרמב״ם בפירושו בכאן והכ״מ מיישב דעת הרמב״ם בחיבורו לפי הירושלמי:

ה וחורשין כל בית סאה בשבילן. לשון הר״ש י״מ עד העצרת אבל בירושלמי קאמר בהדיא עד ר״ה עכ״ל. ומצאתי בפרק לא יחפור (בבא בתרא דף כו ע״ב) דרש״י פירש כהני י״מ. ולפיכך אני אומר דאף הירוש׳ מפרש למתני׳ הכי שהיא משנה ראשונה. והא דקאמר בירושלמי בהדיא עד ר״ה היינו לאחר תקנת ר״ג וב״ד:

וכמה יהא ביניהם. קאי נמי אדלעיל מתניתין ב וכן כתוב בהדיא בפ״ג מהל׳ שמטה להרמב״ם:

ו נטיעות. עיין במ״ח:

עד ר״ה. לשון הר״ש הלכה למשה מסיני דחסה התורה על ממונן שאם [לא] יחרוש להם מתיבשות דאין כחן יפה כזקנות:

ומוקפות עטרה. או מוקפות קתני וכ״כ בכסף משנה לפירוש הר״ש שהוא פירוש הר״ב וגם הרמב״ם והראב״ד כתבו או כו׳ אלא שמפרשי׳ עטרה בענין אחר:

ז **[*והדלועים**. כתב הר״ב בדלעת יונית דוקא קמיירי כו׳. עי׳ מ״ש בזה לקמן]. [*ר״ש בן גמליאל אומר כו׳. כ׳ הר״ב והלכה כרבן שמעון בן גמליאל. וכן כתב הרמב״ם בפירושו אבל כתב דרבן שמעון בן גמליאל דוקא בדלעת יונית קאמר ואם כן אפשר דת״ק לא פליג וכן ראיתי בירושלמי מי שרצה לפרש דת״ק מיירי בדלעת יונית ומסיק דדיקא ר׳ שמעון בן גמליאל כך מיירי ומכל מקום הרמב״ם בחיבורו פ״ג מה״ש העתיק דברי ת״ק בלבד ובפי׳ הר״ש משמע דמכח רשב״ג מוקי לכולה מתני׳ בדלעת יונית ואין נראה לי כן מן הירוש׳ ע״ש ועיין במ״ז פ״ח דעירובין]:

ח **[*רבי עקיבא אומר כו׳ אילן שנגמם כו׳ דברי רבי שמעון**. ופסק הר״ב כתרווייהו. וכן כתב הרמב״ם ונתן טעם מפני שיש בתוספתא דברים מסכימים עם דבריהם. ובכסף משנה תמה על מה שפסק כרבי שמעון. סבר דהתוספתא שזכר היינו מאי דאמר בירושלמי רבי שמעון ורבי מאיר אמרו דבר אחד וכו׳ עיין שם. ולא זכר הכסף משנה טעם במה שכתוב הלכה כרבי עקיבא אולי משום דהלכה כרבי עקיבא מחבירו]:

מטפח ולמטה כנטיעה כו׳. לשון הרמב״ם אם כרתו אותו עד שלא נשתייר ממנו על פני הארץ אלא פחות מטפח יהיה הצומח בו כנטיעות ואם הוא יותר מטפח יהיה הצומח בו כאילן ע״כ. [*ומ״ש הר״ב דהלכה כרבי שמעון כתבתי לעיל]:

פרק ב

א **בשדה הלבן**. פירש הר״ב שדה של תבואה וקטנית שאין בו אילן כלומר ואין כאן צל. וכן כתב הר״ש. וברפ״ג דפאה כתב עוד טעם אחר לפי שהתבואה כשמתבשלת מתלבנת:

כל זמן שבני אדם וכו׳. ירושלמי לא סוף דבר בשיש לו מקשה ומדלעת אלא אפי׳ מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשאו׳ ובמדלעות מותר:

במקשאות ובמדלעות. לשון הר״ב קישואים ודלועים לא נתכוין לפירוש המלות. אלא מוסב על ליטע דתנן לומר שבני אדם נוטעים במקשאות וכו׳ קישואים כו׳ אבל פי׳ מקשאות מקום זריעת הקשואים. ומדלעות מקום זריעת הדלועים כמ״ש הרמב״ם:

ב **מזבלין**. כתב הרמב״ם בגנות וכ״כ בחבורו מותר לזבל השדות. וא״ת לכללינהו בסיפא בהדי מיבלין ואינך. וי״ל דזיבול הוא בשדה על פני הארץ משא״כ הני דסיפא שהם באילן עצמו ולא דמיין להדדי. ועי׳ משנה ג. וטעמא דזיבול שרי יותר מעידור עי׳ לקמן:

מעדרין. לשון הר״ב חופרין בעקרי האילנו׳ וכן כתב הרמב״ם בפירושו ולכאורה בכל אילנות קאמרי דקשואים ודלועים אינם ראוים להקרא אילנות אבל כד דייקינן שפיר קא חזינן דעל כרחין צריכין לפרושי דמתניתין דוקא קישואין ודלועין תני לה דבירושלמי והביאו הר״ש איתא בהדיא דה״ה חורשין ואין בין עידור לחרישה כלל לענין זה ואי בכל אילנות מעדרין וא״כ ה״ה חורשין והא תנן בריש פרקין וברפ״ק דאין חורשין בשדה אילן אלא עד העצרת ואין נראה כלל לחלק דהכא בעקרי אילנות שרי טפי דמכיון שבא העצרת א״כ לאו לצורך האילן עושה ועוד דלמאי לא תנן ועודרין באילן וכך כתב הרמב״ם בחיבורו מקשאות ומדלעות. ואין לומר שהעתיק המשנה כדרכו. אבל סובר ה״ה לכל אילנו׳ ומחלק בין עידור לחרישה חדא דלא הוה כירוש׳. ועוד דהכי כתב התם מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור המקשאית והמדלעות ובית השלחין עד ר״ה וכמו שמבאר הא דזיבול בכל השדות ה״נ הוה ליה לפרש הא דעידור דבכל האילנות. הלכך נראה דאילנות דכתב בפירושו לאו דוקא אלא נקט חפירה כדרך שרגילה להיות בעקרי האילנות אבל הכא היא בעקרי הקשואים והדלועים. וא״ת ואמאי לא שרינן עידור בכל האילנות כמו זיבול בכל השדות והרי תרווייהו בשביעי׳ עצמה דברי סופרים כמו שפסק הרמב״ם בריש הלכות שמטה דחרישה מדברי סופרים י״ל דהחמירו בעידור וחרישה שהיא עבודה בגוף הקרקע. אבל להר״ב שכתב שמה שהוא מדברי סופרים בתוספת שביעית לא גזור צריך לומר דסבירא ליה כמ״ש הר״ש דחרישה מדאו׳ ודוקא בקישואים ודלועים דהוה עידור וחרישה עד ר״ה לצורך פירות הוא דהתירו. וכ״כ הר״ב דלצורך פירות התירו ומה״ט נמי צריכין לפרש דברי הר״ב במאי דכתב לשון הרמב״ם בעיקרי האילנות דהיינו כפי דרך החפירה ולעולם אנן בקשואין ודלועים דוקא התרנו שהרי הוא עצמו כתב דמשום פירות התרנו וברפ״ק מפרש דבאילן אין צריך חרישה לפירות אלא עד העצרת. וכתב עוד הר״ש דמעדרין לשון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעיהו ז׳:כ״ה) ועיין משנה ב פרק ב דפאה. והוי יודע דבגפנים שרי עידור אפי׳ בשביעית כמ״ש הרמב״ם בחיבורו פ״א. וכתב שם הכ״מ דרש״י לא גרס ליה אבל בפירש״י שבידינו פ״ק דמ״ק דף ג ע״א כתוב דבעתיקי שרי:

בבית השלחין. כתב הר״ב לישנא דוהוא משלהי. עיין בריש מסכת מועד קטן:

נוטל אדם את העלה וכו׳. עיין מ״ש בסוף פירקין בס״ד:

ג **מסקלין**. מכאן סייעתא למ״ש לעיל לדעת הרמב״ם דמזבלין אכל השדות קאי ולא כללינהו בסיפא משום דלא דמיין. דהא הכא דודאי בכל שדה אילנות איירינן. ואפילו הכי לא כייל מסקלין בהדי אינך אלא משום דסיקול בשדה ואינך באילן עצמו. ומכל מקום קשה קצת דמסקלין הוה ליה למתני בהדי מזבלין וכן כתבם הרמב״ם כמו שהעתקתי לעיל [*ועיין בפרק דלקמן משנה ז]:

[*מקרסמין. פירש הר״ב כמו מכרסמין בכ״ף כו׳. ועיין מה שכתבתי בסוף פרק ב דפאה]:

ד **מזהמין**. פי׳ השני שכתב הר״ב שמושחין וכו׳ כדי שיברחו התולעים. הוא פירוש הרמב״ם ואע״ג דנשמעיניה ממתניתין ב׳ מעשנים וכו׳ י״ל דה״א דדוקא עישון שאינה עבודה בגוף האילן הוא דשרינן בתוספת שביעית קמ״ל דאף זיהום שהוא בגוף האילן נמי שרי ובחיבורו פרק א׳ כתב שסכין הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך:

[*וקוטמין אותן. פי׳ הר״ב י״מ לשום בשרשיהם אפר כו׳ ובפי׳ שהזכרתי הקשה על פירוש ראשון דאינו דהרי הוא מאבקין דלעיל. ע״כ. ושני הפירושי׳ ראיתי בערוך ערך זבל]: [*ומשקין אותן. לשון הרמב״ם שופכים מים על ראש האילן וירד על גוף האילן כולו וישקהו. ע״כ. ועיין לקמן בסמוך]:

[*את הגוף כו׳. את העיקר. והר״ב העתיק בשניהם על וכן הוא במשניות כתובים ונראה שכן הוא גי׳ הרמב״ם ממה שכתבתי בשמו בדבור דלעיל]:

ה **הפגים**.עיין בפי׳ הר״ב משנה ז פ״ד:

פגי ערב שביעית. כתב הר״ב פירות שאין מתבשלים עד תשרי כו׳. כלומר שאין דרכן להתבשל עד תשרי וכן כתב הר״ש בהדיא:

רבי שמעון מתיר באילן וכו׳. כתב הר״ב לעשות בו מלאכה במוצאי שביעית. ל׳ הר״ש כל עבודות הצריכות לאילן כדתניא בת״כ *) שבת שבתון [יהיה לארץ] (ויקרא כה) כיון שיצאת שביעית אע״פ שפירותיה שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן [אבל] פירותיו אסורין עד ט״ו בשבט:

ו **ואין מבריכין**. עיין רפ״ז דמס׳ כלאים מ״ש שם בס״ד. ודנקט הר״ב זמורת גפן היינו כמו שכתב הר״ש דהברכה שייך דוקא בגפן אבל הרמב״ם נקט אילן סתם:

[*פחות משלשים יום. ודבר זה אסור לעולם אפי׳ בזמן הזה מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. הרמב״ם פרק ג׳ מה׳ שמיטה. וא״ת בזמן הבית דמתניתין ביה איירי אמאי שרי עד שלשים יום טפי מחרישה. ומצאתי בפירוש שהזכרתי שכתב שלא החמירו בנטיעה כבחרישה לפי שאין תוס׳ שביעי׳ כתוב בפירות כי אם בחרישה כדדרשינן מבחריש ובקציר. א״נ החמירו בחרישה לפי שאינה נראית שהיא לצורך האילן ונראה כמתקן שדהו. עוד יש ליתן טעם דכל חורש ערב שביעית הוי (להו עול) [נ״ל שצ״ל להועיל] בשביעית אבל אין לאסור ליטע ערב שביעית משום שהאילן גדל בשביעית דכל אילנות נמי מגדל גדלי בשביעית ואם כן לא יטע לעולם עכ״ל]:

לשתי שבתות. עיין בפירוש הר״ב ברפ״ק דמס׳ ר״ה:

ז **מתעשרין לשעבר**. כ׳ הר״ב אם היתה שנה ראשונה וכו׳. ל׳ הרמב״ם ושאמר ר״ה אין הכונה על ר״ה של שנה בשנה שביעית אבל הוא ר״ל וכו׳. ע״כ. וכתב הר״ב דבהנך אזלינן בתר השרשה דאין לוקטים כו׳ כאחד. אלא היום לוקטין מעט ולמחר מעט ונמצאו חדש וישן מעורבי׳ יחד. וה״ל מעשר מן החדש על הישן ומן הישן על החדש אזול בהו בתר השרשה וכו׳ ומעשרות של אלו מדרבנן ויכולת בידם לקבוע זמן לפי דעתם לכל א׳ וא׳. כ״כ רש״י בפ״ק דר״ה דף יג ע״ב ושאר הזמנים של מעשרות שזכר הר״ב יתבארו במקומן. ולענין אילן בתר חנטה לשביעית כ׳ הר״ש דילפינן מערלה. וירק דבתר לקיטה כדדרשי תנאי בפ״ק דר״ה [דף יד] דקאמר ריה״ג מה גורן ויקב שגדילין על מי שנה שעברה ור׳ עקיבא קאמר שגדילין על רוב מים יצאו ירקות ותבואה וזיתים דרשינן התם מועשת את התבואה לשלש שנים [שם] אל תקרי לשלש אלא לשליש ואורז וחביריו דבתר השרשה נפקא לן מקרא בת״כ בפ׳ בהר והביאוה התוס׳ במס׳ ר״ה והר״ש במשנה דלקמן מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין שהשרושו לפני ר״ה כונסים אותם בשביעית תלמוד לומר (ויקרא כ״ה:ג׳-ד׳) ואספת את תבואתה בשביעית יכול אעפ״י שלא השרישו ת״ל (שם) שש שנים תזרע ואספת ששה זורעים וששה אוספים ולא ששה זורעים ושבעה אוספים. [*ואינה אלא אסמכתא דהא מעשרותיהם של אלו מדרבנן כמ״ש ללשונו של רש״י ז״ל]:

ח **האפונין הגמלונים כיוצא בהם**. ושכתב הר״ב במשנה דלעיל דבשנה אחת משרשת כל השדה. ר״ל כל מה שזורעים אחד שיהיה שדה או ערוגה דהא במשנה ב פרק ג דכלאים מפרש דאפונים הגמלונים מין ירק ואין זורעים ממנה שדה ועיין מ״ש שם:

משתרמלו. ל׳ הר״ש כלומר אימתי הם כיוצא בהם בזמן שתרמלו לפני ר״ה:

ט **ושל בעל**. בגמ׳ ריש מסכת מ״ק [אמרי׳ מאי משמע דהאי בעל] לישנא דמייתבותא דכתיב (ישעיהו ס״ב:ה׳) כי יבעל בחור בתולה ומתרגמינן ארי כמה דמיתותב עלם עם בתולתא יתייתבון בגוויך בניך:

י **[*אם הוקשו**. פי׳ הר״ב נתיבשו כו׳. ומפרש בירושלמי כיצד הוא בודק ר״י בר חנינא אומר עוקצו אם מתאחה אסור ואם לאו מותר פירוש עוקץ בדלעת במחט אם מתאחה הנקב עדיין לח הוא ואסור ואם אין מתאחה מותר. הר״ש]:

התמרות שלהם אסורות בשביעית. כלומר אסורות כספיחי שביעית דפ״ט. נ״ל. [*ועכשיו מצאתי בפירוש שהזכרתי שכתב וז״ל התמרות הנץ כו׳ ולאותו נץ נראה תורת אוכל עליו אף לאחר שהוקשה ואסורות מפני מראית העין עכ״ל. ונ״ל דכ״ש לפירוש הב׳ שכתב הר״ב שהם [כעין] לולבי גפנים דנראה תורת אוכל עליו וכו׳]:

ומרביצין בעפר לבן. כ׳ הר״ב כלומר משקין ברפ״ק דמ״ק כ׳ הר״ב דשרי אפי׳ בבית הבעל ולאותו הפי׳ כ׳ התוס׳ ד״ו ע״ב דבבית השלחים שצריך השקאה נקט במשנה דריש מ״ק משקין וגבי בית הבעל קרוי הרבצה אע״ג דמיירי נמי בהשקאה גמורה. אבל להרמב״ם הכא בשדה שיש בה אילנות ומרביצין פירוש מזין רסיסי מים וכו׳ כלומר השקאה מועטת דומיא דמושכין מאילן לאילן דבמ״ק פ״ק משנה ג. ומ״ש הר״ב שכן הלכה משום דאיתא בירושלמי דר״ש בשיטתייהו דרבנן דראב״י דמשנה ג פ״ק דמ״ק וע״ש:

ממרסין. כתב הר״ב כמו נתנו לממרס ביומא פ״ד משנה ג וע״ש:

רבי שמעון אומר אבל אין מכסחין. לשון הר״ב שאין חותכין העלין וכו׳. ובירו׳ פריך אדר״ש דמשנה ב שאמר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול. ומשני לה דנטילת עלין של אשכול אינו אבירויי אילנא אלא אוקמי אילנא כאדם המציל מן הדליקה דאוקמי בעלמא הוא [*אבל] גבי אורז אבירו׳ אילנא הוא ואסור כך פירש הר״ש לעיל:

פרק ג

א **משיפסקו עוברי עבירה**. כתב הר״ב שלא יאמרו מעוברי עבירה הוא וכו׳. ירושלמי מעתה אפי׳ משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית העין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא. [*שאף משפסקו עובדי עבודה בשדה הבעל רגילין להוציאם לבית השלחין. כך מצאתי בפירוש שהזכרתי] יודעים הם בני עירו אם יש לו בית השלחין אם אין לו. א״ר יוסי הדא אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית העין:

משיבש המתוק. לשון הר״ב משיהיה יבש הזבל שנותן מתיקה לפירות. כלומר הזבל נקרא מתוק ע״ש שנותן וכו׳ וכן יורה לשון הר״ש. ובין קודם שייבש ובין לאחר שייבש לעולם נקרא מתוק. וטעמא דשריותא משום דמשייבש אין מזבלים הארץ לעבודה וניכר שהוא צוברו לאוצר ולא לזבל. ועיין בפירוש [הר״ב] משנה ו פ״ט שמפרש בענין אחר:

ב **עד כמה מזבלים**. אמתני׳ דלעיל קאי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. וכ״כ הר״ש:

[*עד שלש כו׳. ועיין במשנה דלקמן]:

ג **יתר מכאן מחציב**. כך היא גרסת המשנה ונוסחא אחרת יתר מכן מותר. וזו גירסא נכונה. וגם גירסת מחציב יש לפרש כן דמחציב הוא מלשון חצובה שהם רגלי הקנקן ויש קנקנים שיש להם הרבה רגלים. עכ״ל כ״מ רפ״ב. ויתכן שנשתבשה הגירסא מלישנא דמתניתין ו׳ פחות מכאן מחצב. [*וגירסת הר״ב נראה ג״כ שהיא מותר]:

עד שיעמיק שלשה. בפ״ק דמ״ק דף ד ע״ב פריך והלא כשמעמיק נראה כעודר ומשני ר׳ זירא ור׳ אבא בר ממל חד אמר כגון שהעמיק קודם לכן וחד אמר זבלו מוכיח עליו. וכתבו התוספות דליכא למיחש להא דמאן דחזי החפירה לא [נ״ל שצ״ל הא] חזי ליה לזבל שבחפירה:

[*או עד שיגביה כו׳. עיין לקמן בד״ה או עד שיתן כו׳]:

היה לו דבר מועט. לשון הר״ב שאין לו להוציא בפעם א׳ כשיעור. והוא פתרון שני דבירושלמי כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית והוא מבקש להוציאו בתוך שדהו בשביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה וטעמא דסבר דהא דקתני עד כמה מזבלין וכו׳ היינו דבעי לאשמעינן שיעור כמה אשפות לבית סאה וכמה משפלות לאשפה. אבל בתחלה כשמוציא הוא ודאי דאינו מוציא י׳ משפלות בפעם אחת אלא בזה אחר זה דהא כל משפל [יש] בו משאוי חמור וקאמר השתא ת״ק דאפילו אין לו בביתו שיעור כזה אפילו הכי רשאי להוציא אותו מעט שיש לו ויוסיף עליו כשיהיה לו מעט מעט עד שיהיו י׳ משפלות לאשפה לג׳ אשפתות לבית סאה. ולא אכפת לן במה שאין לו כל כך בביתו להוציא מיד בזה אחר זה דהא אפי׳ כי יש לו בביתו אינו מוציאו כאחת אלא כשרוצה לעשות כשיעור המפורש אפילו אין לו עכשיו כשיעור רשאי להוציא מעט מעט. ובירושלמי פריך וליחוש מפני מראית העין ומשני סלו ומגריפו מוכיחין עליו שהוא עושה אשפה:

או עד שיתן על הסלע. רבי אלעזר בן עזריה אמרה. והוא הדין לחכמים דלעיל וכן פסק הרמב״ם בפ״ב ובדברי כסף משנה שם דבנותן על הסלע בעי שיגביה שלשה ונראה שהוא טעות סופר:

ד **סהר**. לשון הר״ב כמו סחר. וחי״ת בה״א מתחלף ששניהם ממוצא הגרון דוגמא דבית השלחין דבמתניתין ב פרק דלעיל:

נמצא מדייר בית ארבעת סאין. מ״ש הר״ב בדבור עוקר וכו׳ ועושה אשפות כו׳. היינו לאחר שדייר בית ארבע סאין כדמסיק הכא ואשמעינן מתניתין וכו׳. וטעמא דעושה אשפות מפורש בהר״ש מדמקשה בירושלמי *)אמתני׳ ב פרק ד׳ שדה שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית ש״מ דאסור לדייר. ומשני **)מתניתין הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו. ופי׳ הר״ש דלהעמדה בעלמא עושה הסהר. ולאחר כך מאסף כל הזבל ועושה אשפתות וכו׳. ולפי׳ זה היינו סיפא דמתניתין ומוציא מן הסהר וכו׳. דדוקא בכה״ג שרינן לעשות סהר וכן פירש הראב״ד בהשגתו פרק ב׳. אבל הרמב״ם מפרש דסיפא דמוציא לא קאי אריש אלא ענין בפני עצמו לאשמעינן דכמו שמוציא זבל מחצרו כדרך המזבלין הכי נמי רשאי להוציא מן הסהר ובעושה סהר בתוך שדהו רשאי להניח הזבל כן. ומפרש לנדיירה דלקמן דהיינו מזבלה ממש בלא העמדת הצאן אלא דנקט לישנא דדיר הצאן כן נראה מדבריו בחבורו פרק א׳. ועל פי הדברים האלו תבין דבריו שבפירוש המשנה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר בית שמנת סאין. הר״ש הביא עלה ירושלמי תני רשב״א אומר אם רצה תוקע יתד בארץ ועושה ארבעה סהרות מד׳ רוחותיה של ח׳ סאין. ועל פי זה כתב ורבן שמעון בן גמליאל שרי עד ח׳ סאין שסובר דהא רשב״א היינו הא דרבן שמעון בן גמליאל. אבל הרמב״ם מפרש שרשב״ג מתיר לעשות סהר מכל צד מצדי הסהר הראשון. ויהיה בית ח׳ סאין חוץ מהסהר הראשון שסובר הא דרשב״א לאו היינו דרשב״ג ושלש מחלוקות בדבר:

ומוציא מן הסהר. פירשתיו בדבור נמצא מדייר כו׳:

ה **שלש מורביות שהם שלש על שלש ברום ג׳**. פי׳ הר״ב ט׳ אבנים שכל אבן היא אמה על אמה ברום ג׳ אמות. ומסיים הר״ש לפי שהאבנים ארוכות קורין להן מורביות מלשון מורביות של תאנה דפרק ב דתמיד. מורביות של ערבה דפרק לולב וערבה. ונראה ששרש השם רבה והיו״ד בא במקום הה״א והמ״ם נוספת כדרך השם הנגזר מן הפעל. ועי׳ ספ״ג דאהלות:

ו **הרי אלו ינטלו**. ל׳ הר״ב ואפי׳ הקטנות שבהן: ומסיים הר״ש דאילו גדולות אפי׳ א׳ ואפי׳ מונחת בארץ ואפילו שלש נטלות על הכתף תנן לקמן דבאות מכל מקום במ״ט:

פחות מכאן. זה לשון הרמב״ם בחבורו פ׳ ב׳ היה פחות מעשרה או שהיו פחות מעשר אבנים או שהיו אבניו קטנות ממשאוי שנים ע״כ. ומ״ש הר״ב ומניח מן הסלע וכן כתב הר״ש והוי להו למימר מן הגדר:

ז **המסקל את שדהו**. מפני שהוא צריך לאבנים. ל׳ הרמב״ם בחבורו פ״ב. [*ירושלמי פריך בפ׳ דלעיל אדתנן התם במשנה ג מסקלין עד ר״ה כו׳. תמן תנינן המסקל נוטל את העליונות ומניח את הנוגעים בארץ וכא את אמר הכין אמר ר׳ יונה כאן בתלוש כאן במחובר. ומן התימה בעיני שהרמב״ם בפ״ב שהעתיק למשנתנו דהכא ובפ״ג העתיק למשנה דפרק דלעיל ולא פירש דזו בתלוש וזו במחובר]:

גרגר. מלשון שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (ישעיהו י״ז:ו׳) הר״ש:

ח **לא יסמוך בעפר**. נ״א יסבוך. וכתב הר״ש אם בא להיות סובך מקום יציאת המים וכו׳ מלשון נאחז בסבך בקרניו (בראשית כ״ב:י״ג):

חיין. ירושלמי כדכתיב (יחזקאל יז) והוא בונה חין:

ט **והקבלן**. במה שכ׳ הר״ב וי״מ וכו׳ מביא מ״מ. כתב הר״ש ואפי׳ פחותות מאבני כתף ואפי׳ וכו׳. והרמב״ם בחבורו כתב ואפי׳ אבנים גדולות. וכבר הביא עליו הראב״ד ל׳ הירושלמי אפי׳ פחות מאבני כתף והכ״מ לא הזכיר השגה זו:

י **מותר להעמיק עד הסלע**. כתב הר״ב ולא חיישינן דלמא מימלך וזרע ליה וכו׳. וכ״כ הר״ש. וצריך לפרש דלמא מימלך ואינו מעמיק עד הסלע וזרע ליה דאילו על הסלע אין ראוי לזרוע ומיהו לישנא דמתני׳ משמע דרבותא דשריותא הוא להעמיק כל כך עד הסלע. והר״ש כתב עוד פי׳ אחר דלא גזרי׳ אטו עודר בשדה. ומלשון הרמב״ם בחבורו ספ״ב נראה פי׳ אחר שזה לשונו ומותר להעמיק עד הסלע ומוציא את העפר וצוברו בתוך שדהו וכו׳. נראה דהא קמ״ל דאע״פ שמוציא עפר הרבה רשאי לצוברו וכו׳:

[*מה יעשה בעפר צוברו ברה״ר כו׳. עיין בפרק ג דב״ב משנה ח]:

פרק ד

א **בתוך של חבירו**. כתב הר״ב דלא עביד אינש לתקן שדה חבירו ומסיים הר״ש כדשרינן בפרקין דלעיל משנה ו:

שלא בטובה. לשון הר״ב שאין חבירו מחזיק לו טובה. עיין בפרק ד דע״ז משנה ג. ומה שכתבתי שם בס״ד. ומ״ש עוד דהשתא ודאי לא אתי למלקט הדקים וכו׳. כ״כ הר״ש משמע דמשרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה כו׳ כדרך שהי׳ מלקט מתוך שלו דהיינו דוקא גסין וטעמא דתקנתא דאע״ג דמלקטין שלא בטובה אפ״ה הואיל וזה מלקט בשל זה וזה בשל זה אי מלקטין הדקין נראה כמתקן. ואולי דהיינו דתנן במתני׳ כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו הגס הגס. משום לאחר התקנה תני. כן ומל׳ הרמב״ם בחיבורו פ״א נראה דסובר דגם אחר התקנה מלקטין משל חבירו בין גסין בין דקין וטעמא שאסרו בטובה נראה כדי שלא יהא נראה שזה מתקן של חבירו וזה של חבירו:

ב **שנטייבה**. אין אוכלין פירותיה. דחרישה וזריעה התירו כדאיתא בפ׳ זה בורר (סנהדרין דף כו) פוקו וזרעו וכ״כ הרמב״ם פי״א. וכתבו התוס׳ וא״ת ומשום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע דהויא איסורא דאורייתא וי״ל דמיירי בשביעית בזמן הזה דרבנן. א״נ י״ל דפקוח נפש הוא ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרעו ומתים בתפיסת המלך והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש ע״כ. ועיין מ״ש בפ״ב משנה ב:

שנדיירה. עיין מ״ש בפ׳ דלעיל משנה ד׳:

אין אוכלין פירות שביעית בטובה וכו׳. עיין מה שכתבתי בפרק ה דעדיות בס״ד:

ג **ושואלין בשלומן**. עיין בפי׳ הר״ב ספ״ה דגיטין:

ד **המדל**. פי׳ הר״ב כדי שיגדל ויתעבה וכן פי׳ הר״ש. וצריך לחלק בין מדל לזירוד ופיסול דפ״ב מ״ג דלא שרינן אלא עד ראש השנה. ואין טעם יפה לחלק כיון דזימור וכריתת האילן מדאורייתא בין בכרם בין בשאר אילנות כמ״ש הרמב״ם בריש ה׳ שמטה וכנראה מדברי הר״ב במשנה דלקמן. ומה לי שמזמר וכורת מקצת מהאילן כדי שיגדל הוא או שכורת אילן אחד כדי שיגדל השני. הלכך נראה כפירוש הרמב״ם שכתב המדל בזיתים הוא שיכרתם להיות עצים לאש וכ״כ בחבורו. ואולי שגם הר״ש והר״ב סוברים כן אלא דמדל דעלמא פירשו דהוא כך וכדלעיל משנה ה פ״ז דפאה. אבל אין הכי נמי דבכאן צריך שלא יעשה בשביל שיעבה ויגדל אלא שיכרות לעצים. וקצת יש לדקדק כן בדבריהם בסוף המשנה שכתבו מתוך של חבירו כו׳ דלא עביד אינש שיתקן קרקע חבירו וידוע דלעצים הוא מכוין שמע מינה דאי לאו דמכוין לעצים הוה אסור. ואם בשל חבירו כך בשל עצמו לא כ״ש ומ״מ היה להם לפרש כן ברישא. ועי׳ עוד במשניות דלקמן:

עד שיגום. לישנא דעד לא ניחא. דהא יגום פחות ממשרש הוא. והרמב״ם נשמר מזה בחיבורו וכתב לא ישרש כו׳ אלא קוצץ מעל הארץ וכו׳:

ה **המבקיע בזית**. פירש הרמב״ם לקחת מהם עצים. וכך כתב בחיבורו סוף פרק א׳ לענין ביקוע זיתים ולענין קציצת בתולת שקמה ועיין מ״ש לעיל בס״ד:

שקמה. פירש הרמב״ם מין מן התאנים. ועיין מה שכתבתי בריש כלאים:

רבי יהודה אומר כדרכה אסור כו׳. וכתב הרשב״ם בפ״ה דב״ב דף פ ע״ב ולת״ק איכא למימר דלית ליה האי שיעורא אלא שיעורא אחרינא כגון משלשה ולמעלה אסור דאיתא התם בגמרא דבג׳ מעלי לה מעם הארץ ודאי קשה לה מכאן ואילך לא מיקשי קשה לה ולא עלויי מעלי לה. [*ולפ״ז נראה דהלכתא כת״ק כיון שחולק. והר״ב כ׳ והלכה כר׳ יהודה וכ״כ הרמב״ם. וכתב הכ״מ בפרק א׳ מה״ש שאפשר שסובר דר׳ יהודה לא לחלוק בא אלא לפרש ע״כ. ולי נראה דמשום דסתמא דסוגיא פריך מיניה התם בב״ב]:

ו **המזנב בגפנים וכו׳**. פירש הרמב״ם בדברי רבי עקיבא כשלא נתכוין לזמר ופשוט דכ״ש לת״ק ועיין לעיל משנה ד:

[*ירחיק טפח. פירש הר״ב מן הקרקע ושוב לא מיחזי כעבודה. וכתוב בפירוש שהזכרתי וז״ל אף כי בזיתים [במשנה ד] אליבא דכולהו שרי לגום נראה דשורש הזיתים מעכבים יותר החרישה משורש גפנים עכ״ל]:

קרדום ומגל. כתבתי במשנה ד פרק ד דפאה. ומגירה הוא משור. רמב״ם:

ז **וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע וכו׳**. אסיפא קאי ביחלו כונס כו׳. כדתנן בפ״ק דמעשרות התאנים משיבחילו וכן כתב הר״ש. ותימה על פירוש הרמב״ם שפירש כשיזריחו הפגים אז יהיו באים לעונת המעשרות. וגירסתו ושאר בוי״ו וכן הגי׳ בת״כ פ׳ בהר [*ומפרש וכן כיוצא בהם ר״ל ששאר כל מה שיצמיח באילנות שהזריחו פגיהם] ובחיבורו פרק ה׳ מהלכות שמיטה כתב ולא יכניס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות:

ח **הבאיש**. פי׳ הר״ב משיקראו באשה והיינו וכו׳. ולישנא דקרא ישעיה ה ויקו לעשות ענבים ויעש באושים משמע דבאושים ענבים רעים הם וכן פרש״י שם. ולפיכך כתב הרמב״ם והביא על זה הענין שם באשה מפני שהוא קרוב להתעפש ולהשחת כשיניחהו ע״כ. כלומר דענבים טובים יקראו בשם באשה כשהגיעו לכלל הזה מהטעם שאמר. אבל עיקר שם באשה הונח על ענבי׳ רעים ככתוב בישעיה וכדתנן בפרק קמא דמעשרו׳ הענבים והאבשים משהבאישו. כמ״ש שם הרמב״ם והר״ב ואבשים ובאושים כמו כבש כשב ודומיהם:

ט **רביעית ולוג וסאה**. תמצאם מפורשי׳ בסוף פאה:

כותש בשדה וכונס כו׳. אורחא דמילתא נקט שכן דרך לכותשם בשדה. וז״ל הרמב״ם בחיבורו הכניס שליש מותר להכני׳ לביתו שהרי הגיע לעונת המעשרות. ודתנן כותש עיין במשנהו פ״ח:

י **אין קוצצין וכו׳**. כתב הר״ב ואני שמעתי כיון דאפקרינהו וכו׳. זהו פירוש הרמב״ם בפירושו ותמהני למה הכניס עצמו לפרש טעם אחר ממה שאמרו בגמרא פרק מקום שנהגו (פסחים דף נב ע״ב) לאכלה ולא להפסד. ואעפ״י שהתורה ניתנה להדרש בפנים מפנים שונים. ה״מ למדרש בעלמא אבל בפסקי דינין אין לנו אלא מה שאמרו חכמי הגמ׳ כי בלי ספק שעל פי הטעם משתנה הדין מאי דמדמינן ליה. ובחיבורו פ״ה כתב ונאמר לכם לאכלה ולא להפסד. לכך נראה בעיני שהרמב״ם בפירושו לא נתכוין אלא לתת טעם על דרשה דלאכלה ולא להפסד ואמר שהוא מפני גזל הרבים ואין בין פירוש ראשון לפירוש שני כלום כמו שחשב הר״ב ששני טעמים הם. ומ״מ לכאורה א״צ לטעמו אלא כך היתה מצות השביעית שלא להפסיד פירותיה אבל יהיו הפירות חשובים ולא נפסדים:

משיגרעו. כתב הר״ב משיעשו גרעינין פ״א הבוסר וכו׳. הך פירושא בתרא תלמוד ערוך היא בפרק כיצד מברכין (ברכות דף לו) ובפרק מקום שנהגו (פסחים דף נג) ולפיכך לא ה״ל להר״ב לכתוב פירוש אחר אלא דהיינו הך. וכך הם דברי הר״ש ועיין מה שאכתוב בס״ד פ״ה דמעשר שני מ״ה:

מותר לקוצצו. פי׳ לעצים. וכ״כ הרמב״ם בחיבורו. ומ״ש הר״ב ומשום קוצץ אילנות וכו׳. אם הוא מעולה בדמים. כ״כ הרמב״ם והר״ש. ובדקל יש עוד לומר כגון דלא טעין קבא. והתוספות בברכות דף לו כתבו זה התירוץ לכל אילנות חוץ מן הזיתים:

פרק ה

א **אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח**. ולא נתפרש הטעם למה לא אמרו כמו כן בפרסאות דכיון שנחנטו בשביעית שיהיה לפירותיהן דין שביעית כשנגמרו במוצאי שביעית ולמה יהיה להם דין ירק דבתר לקיטה כדלעיל בפי׳ מ״ז פ״ב:

ב **הלוף: פי׳ הר״ב מין ממיני הבצלים**. עיין עוד פי׳ אחר בר״פ יח דשבת:

ג **לוף שעברה עליו שביעית כו׳**. וא״ת בירק אזלינן בתר לקיטה כדלעיל בפ״ב בפי׳ משנה ז וא״כ האי לוף דלקט בשמינית אין עליו תורת שביעית. ותירץ הר״ש דמתניתין איירי דעקרוהו עם עליו סוף שביעית ועקרוהו במארופות כדינו [במשנה דלקמן] והניחוהו במקומו וחזר ונשרש והוסיף גידוליו בשמינית ולפיכך צריך לעשות חשבון עם העניים. וכתב עוד בירושלמי פריך מהא דגזרו על הספיחים דריש פ״ט וכלומר כל לוף שביעית אסור בין לעניים בין לעשירים ומשני דלא גדלו בשביעית כי אם העלים וכבר גדל העיקר משנה ששית וכי אסרינן ספיחים היינו בהנך דתחלת גידולן בשביעית או כגון בתבואה שלא הביאה שליש בששית אבל לוף שגדל בששית אלא שגדלו עליו בשביעית לית ליה דין ספיחים ליאסר באכילה. ויש עוד שינויי אחריני ע״ש. ועיין מה שכתבתי בריש פ״ט בס״ד:

ד **לוף של ערב שביעית**. פירש הר״ב ולא הוסיף צמחים בשביעית שאם הוסיף כו׳ אסור לעקרו משום הפסד פרי. דכשעוקר בשינוי לא ימלט שיפסיד מקצת הפרי. ולפי מה שכתבתי לקמן משנה ו בשם הרמב״ם דכל הספיחים אסורי׳ באכילה. יש לפרש כשעוקרם ואינו רשאי לאוכלן הוי כאילו הפסידן בידי׳ ורחמנא אמר לאכלה ולא להפסד:

[*עידית. פי׳ הר״ב שדה שמינה. ושם עידית מפורש בריש פ״ה דגיטין].

בקרדומות של מתכות. ואפ״ה הוי שינוי כדבעינן למימר במתניתין דלקמן:

ומודים בית שמאי לבית הלל. וכהאי גוונא בריש פ״ג דפאה ועיין מה שכתבתי שם:

ה **רבי יהודה אומר מיד**. פי׳ הר״ב הואיל וצריך לעקרו בשינוי לא שכיח במוצאי שביעית דאיסורא ומש״ה מותר מיד כדמסיק בירושלמי דבטמון אנן קיימין ואמרינן דאין דרך לעקור בשינוי של איסור כדי לטומנו עד מוצאי שביעית אבל בשביעית עצמו חיישינן שמא יביא מן האיסור הואיל ועכשיו

קונים ממנו עוקר האיסור בשינוי ומוכרו מיד ויאמר מן הטמון הבאתי. הר״ש עם קצת תוס׳ באור:

[*וחכמים אומרים משירבה החדש. כתב הר״ב בירושלמי מפרש כו׳. וז״ל הפירוש שהזכרתי עד שירבה החדש שיוכל למצוא לוף הרבה כזה גדלים בהיתר והיינו מפסח ואילך ע״כ]:

ו **שאין האומן רשאי למוכרם**. לשון הרמב״ם אמר הכתוב (ויקרא י״ט:י״ד) לפני עור לא תתן מכשול ר״ל מי שסגרה עיניו התאוה ויצר הרע לא תעזור אותו להוסיף בעורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה ולא יתקנו להם כלים אבל ראוי לקלקל להם:

והמזרה. כתב הר״ב שזורין בו התבואה בגורן כלומר דוקא בגורן דהיינו הרבה אבל כשיזרה מעט לא יזרהו במזרה כלל:

אבל מוכר כו׳. וטעמא כתב הר״ב שאין אסור אלא להביא הרבה דהא לאכלה כתיב. וכתב הרמב״ם בפ״ד מה׳ שמיטה ע״פ ת״כ וזה שנאמר **(שם כה) את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה ואם קצר כדרך הקוצרים לוקה כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל**. ועיין במ״ו פ״ח ומסיק עוד שם דכל הספיחים אסורים באכילה מדרבנן ובכללן תבואה וקטנית וכן ירקות שדרך רוב האדם לזורעם בגנות. וא״כ הך מגל יד וכו׳ דקצירה לאו לענין תבואה וקטנית דדרך לקוצרם דהנהו אסור לקוצרן כדלעיל מ״ד אלא דתלינן שיקצור העשבים שאין זורעים אותם רוב האדם כגון הפיגם וכו׳ דרפ״ט והיינו לפי הר״מ בחיבורו אבל בפירושו יש פי׳ אחר ע״ש וגם הר״ב מפרש בענין אחר. ובכולהו משניות דתנן אסור בשביעית שכתב בהם הרמב״ם בחיבורו אסור משום ספיחי שביעית בכולהו פי׳ הר״ב אסורות בשביעית שיש להן קדושת שביעית ולא אשתמיט בשום דוכתא לאשמעינן דספיחים אסורים לאכול. מ״מ דינו של הרמב״ם דין צדק. כדמשמע בפסחים פ״ד דף נא ע״ב וע״ש בתוס׳:

מגל יד וכו׳. פי׳ הרמב״ם חרמש קטן שיקטוף כמלא היד ומפני זה נקרא מגל יד ומגל קציר ידוע ע״כ. ורוצה לומר שהוא מגל סתם והיינו חרמש כמ״ש במ״ד פ״ד דפאה ובמ״ו בפ׳ דלעיל:

ז **[*ואם הביא יותר מכאן מותר**. לשון הפי׳ שהזכרתי. מותר למכור לו כלים לפי מה שהביא ולא נחשדוהו שמא הביא מן המשומר באוצר עכ״ל. ואני תמה על הרמב״ם שהשמיט לבבא זו בפ״ח מהלכות שמטה]:

ומוכר לנכרים וכו׳. לשון הרמב״ם תיקון דברי זאת המשנה מוכר לנכרים בארץ יתר מכן ולישראל בח״ל:

ח **שהוא יכול לשוחטה**. כתב הר״ב ובכל דהוא דמצינן למתלי תלינן. וסיים הר״ש ולא דמי לכלים דלעיל שאין אדם מוכר דהתם ליכא למתלי כדפרשינן בפ״ק דע״ז [טו]:

מוכר לו פירות וכו׳. לשון הר״ש ובהא מודו בית שמאי דאין דומה לפרה דאין דרך לשחוט כמ״ש הר״ב:

ט **לחברתה**. עי׳ מה שכתבתי במשנה ב פרק ד דדמאי ובמשנה יא פרק ג דסוכה:

[*החשודה על השביעית. עיין מ״ש בזה בסוף מתניתין]:

נפה וכברה. לשון הרמב״ם נפה היא אשר יניפו בה הקמח להוציא ממנה הסובין והיא כמו כברה. אבל כברה היא לתבואה ונפה לקמח ע״כ. ומ״ש הר״ב דתלינן לספור וכו׳. עי׳ מ״ש בסוף המשנה:

ובוררת וטוחנת וכו׳. והא דלא תני במתני׳ תנור ורחיים גבי עם הארץ כדקא תני גבי שביעית משום דשמעינן לה מכללא דבוררת וטוחנת עמה. א״נ כיון דתני כולה ברישא והכא תני חדא או תרי יגיד עליו ריעו כדאמרינן בפ׳ לא יחפור (בבא בתרא יט). הר״ש. והתוס׳ בשלהי פ״ה דגיטין [סא.] כתבו עוד תירוץ אחר דתנור אין דרך להשאילו דמיטמא וטעון שבירה. ואיידי דלא תני תנור לא תני רחיים אבל החשודה אשביעית לא חשודה אטומאה. דהא דתנן בס״פ עד כמה במס׳ בכורות [ל] דהחשודה אשביעית חשודה אטומאה. היינו טומאות פירות אבל לא טומאת הגוף ע״כ. וכך פי׳ הרמב״ם שם בטומאת פירות:

[*ומרקדת עמה. משום דבעי למיתני אבל משתטיל מים כו׳ קתני הכא מרקדת אע״ג דברישא לא קתני לדינא דריקוד]:

אבל משתטיל המים כו׳. פירש הר״ב לפי שמשגלגלה הוטבלה לחלה והחמירו משתטיל המים שאז תתגלגל אע״ג דלא מחייבא בחלה עד שתתגלגל. תוספות דגיטין. ועיין מה שאכתוב בפרק ד׳ דע״ז משנה ט בס״ד. גם מה שכתבתי במסכת דמאי פ״ו מ״ו דזו היא משנה ראשונה כו׳ וכ״כ הרמב״ם גם בכאן אבל בגיטין פ״ה כתב דאף למשנה אחרונה אסור בכאן משום דגורם טומאה לתרומה שבו וכ״כ בע״ז פ״ד וע״ש. ובסוף הלכות טומאת אוכלין כתב מותר לגרום טומאה לחולין שבא״י ויש לו לטמא החולין המתוקני׳ לכתחולה וכתב עליו הכ״מ מותר לגרום וכו׳ משנה אתרונה וכו׳. ומ״ש יש לו וכו׳. כלומר הא דאמרי׳ דלגרום דוקא מותר אבל לטמא אותם להדיא לא. הני מילי כשאינן מתוקנין עדיין ומשו׳ תרומה שבהם אבל אם הם מתוקנים

להדיא נמי מותר לטמאם צ״ע דבפ״ק דנדה עלה ו אמרי׳ איפכא ע״ש. ובסוף בפרק הניזקין (גיטין סא:) ובפרש״י פרק כשם [ל:] עכ״ל. ואני בעניי שמעתי ולא אבין מאי איפכא משמע דבנדה מייתי הא דמתניתין ב דפרק ג דחלה ושם תמצא מפורש בס״ד דקודם שנתגלגלה עדיין לאו טבולה לחלה היא. ומשום דנולד לו ספק טומאה מותר לטמא אפי׳ בידים משום דבלאו הכי הויא החלה בספק טומאה ואין הפסד בטומאת החלה ולאו עבירה היא ומשגלגלה אפי׳ נולד ספק טומאה אסור לטמא והיינו טעמא משום דטבולין לחלה. ופסקה הרמב״ם בפרק ח׳ מהלכות ביכורים ובסוף פרק י״א מהלכות שאר אבות הטומאות. ודנקיט בגמ׳ אסור לגרום אפרש לקמן בס״ד. וההיא דבסוף הנזקין היינו נמי מתניתין דהכא ופסקה הרמב״ם בספ״ח מהלכות בכורים. וטעמא יהיב שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכמו שיתבאר מפירושו דמסכת ע״ז פרק ד. והתם חיישינן דמטמא לחלה שבו טומאה דשייכא בחלה. ודמותר לגרום טומאה כו׳ דכתב הרמב״ם היינו בענין שלא תטמא הקדש על ידי זו הטומאה וכמ״ש בפי׳ לגיטין וע״ז וזה באחת משלשה פנים או שכבר ניטל כל הקדש שבו הן תרומה הן חלה או שכבר נולד ספק טומאה קודם שבא לכלל עירוב קודש שבו כההיא דפרק ג דחלה שכתבתי או שאע״פ שעדיין יש בו קדושה אבל זו הטומאה שיטמא אלו החולין לא יזיקו ולא יטמאו את הקודש שבו והיינו ההיא דפ׳ כשם [עיין מה שכתבתי שם על הגליון] ומשנה בסוף פ״ב דחלה היא דמייתי התם ופסק׳ הרמב״ם בספ״ז מהלכות ביכורים וז״ל עיסה הטבולה לחלה אינה כחלה והרי היא כחולין לענין הטומאה שאין השני עושה שלישי בחולין כמו שיתבאר במקומו. ומותר לגרום טומאה לחולין שבא״י לפיכך שתי עיסות אחת טמאה ואחת טהורה נוטל כדי חלת שתיהן מעיסה שלא הורמה חלתה ונותנו באמצע סמוך לעיסת הטהורה ומושך מן הטמאה לטהורה כדי ביצה כדי לתרום מן המוקף עכ״ל. וכשעושה בזה הענין אע״פ שהעיסה שהיא ראשונה לטומאה כשנוטל כביצה ממנה מטמאה לעיסה הטהורה ועדיין לא נתקנה מן החלה מ״מ הואיל ונטל כדי חלתה דהשתא זו הטהורה תשאר חולין ולא איכפת לן בטומאתה וגם החלה הניטלת אינה מתטמא כיון שלא קרא לה שם ועיסת הטהורה שנעשית שני אינה מטמאה לאותה חלה כל שעדיין לא קרא לה שם כדיהיב טעמא שאין שני עושה שלישי בחולין ועדיין חולין היא. וע״פ מה שנתבאר אבאר אני את דברי הרמב״ם שבסוף ה׳ טומאת אוכלין שסוף דבריו הם באור תחלת דבריו. ובתחלה העתיק ל׳ הגמ׳ כדרכו וזה שכת׳ מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ואח״כ מבאר והולך ואמר ויש לו לטמא החולין המתוקנים לכתחלה בא לומר שזה שאמר לגרום לאו דוקא לגרום אבל בידים לא אלא דיש לו אפילו לטמא כו׳. ובאיזו חולין קיימינן אהא קאמר במתוקנים כלומר שאין בהם קדש שיתטמא הקדש על ידי זו הטומאה. שאילו תטמא הקדש הרי זה אסור דעבירה היא לטמא את הקדש. אבל כשהן מתוקנים שאין לחוש לקדש שבהן שיתטמא וזה ע״פ הדרך השלישי אי נמי שנולד ספק טומאה בעיסה קודם שנתגלגלה דאז בלאו הכי אין הפסד וכמו שכתבתי בדרך השני. וכ״ש אם הם מתוקנים ממש כדרך הראשון מותר לטמא אפי׳ בידים. ויש לי הכרח לזה הפי׳ מנדה פ״ק [דף ו] דאדתנן עד שלא גלגלה תעשה בטומאה יהיב טעמא בגמ׳ דמותר לגרום טומאה והא מתניתין תעשה בטומאה קאמרה ואילו הכא לא קאמר אלא לגרום. אלא ש״מ דלגרום לאו דוקא. וכן בההיא דכשם דמניח הטמאה שתגע לטהורה ותטמאה וקאמר משום דמותר לגרום וכמו שתראה בל׳ הרמב״ם עצמו שהעתקתי. אלא דלגרום עצמו שאמרו בגמ׳ לאו בגרמא קאמר אלא בידים נמי הוא וזהו שרצה הרמב״ם לבאר. ודקאמר נמי בגמ׳ על תעשה בטהרה דאסור לגרום היינו נמי בין לגרום בין לטמא דכולה חדא הוא. וכמו כן הוצרך לבאר שהחולין שאמרו היינו דוקא כשהן מתוקנים כדי שאין חשש שיתטמא על ידו הקדש. מכח ההיא משנה אחרונה דפ״ד דמסכת ע״ז וכאשר נזכר שם בגמ׳ וכמו שכתב הרמב״ם בפירוש אותה משנה. ודע דהא דחולין סתם וחולין מתוקנים דהכא אינם ענין למה שכתב הרמב״ם בריש פ׳ ח׳ מהלכות מעשר. ובפירושו בפרק בתרא דדמאי דהכא לענין טומאה איירינן:

וכולן לא אמרו כו׳. בירושלמי מפרש דלא קאי הך טעמא דדרכי שלום אלא אמתניתין דמשאלת וכו׳ אבל לכולהו דלעיל מינה לא קאי דהא בגיטין [פ״ה] לא מתני להו בהדי הנהו דתני משום דרכי שלום ומשום הכי נמי מפרש בירושלמי וכמו שכתב הר״ב דנפה תלינן לספור וכו׳ ולא תלינן שינפה לטחינה וכן כולן ולדבר של היתר. וכהנהו דתלינן במתניתין דלעיל מהך. אלא דהכא מיירי בידוע שאין לה פירות של היתר למתלי בה. והלכך הני תלייות לא הוו תלייות גמורות כהנהו דלעיל ואי לאו משום דרכי שלום לא הוי שרינן להו ואי לא הוי לן למתלי כלל לא היה טעם דדרכי שלום כל כך להתיר לסייע ידי עוברי עבירה שהוא בכלל איסור דלפני עור כמו שכתבתי במשנה ו בסייעתא דשמיא ודוקא בהני דנפה וכברה כו׳ מועיל דרכי שלום עם תלייה דהו משום דבהו שייך טפי דרכי שלום כדאשכחן בפ׳ המדיר בכתובות [דף עב] גבי נדרה שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה רחיים ותנור *)שמשיא אותה שם רע בשכנותיה כך כתב הר״ש עם קצת תוספת באור. והא דכתב הר״ב בדבור המתחיל ובוררת וכו׳ ולא אסרו הכא באשת ע״ה וכו׳ והוא גמרא בגטין [דף סא] ומאי קשיא לן הכא הא בשביעית איירי דבוודאי אין לה אלא איסור כתב הר״ש וכן בתוס׳ דרוצה לחשוב דמאי כודאי לפי שחשודים עליו והעמידנו בחזקת שאינו מתוקן דאוקמא התבואה אחזקתה ע״כ. ולישנא דחשודה על השביעי׳ קשה קצת למאי דפי׳ דבודאי אין לה פירות של היתר מיירי א״כ מאי חשודה דקאמר ויש לדחות ולפרש משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית שחשודה ששואלת אלו הכלי׳ לעשו׳

עמהן בפירות שביעי׳ ולא בדבר אחר. ואפ״ה משאלת אותן לה כל שלא פירשה בהדיא שלכך שואלתן כיון שיכולה לתלו׳ בכל דהו ויש כאן משו׳ דרכי שלום:

פרק ו

א מכזיב ועד הנהר ועד אמנה. פירש הר״ב כזיב משוך כלפי הצפון לצד מזרח ורצועה יוצאת מעכו וכו׳. וקשה עכו מאן דכר שמה ולפי פירושו הוה לי׳ למיתני מעכו עד כזיב מעכו ועד הנהר ועוד שלא פי׳ ועד הנהר מהיכן מתחלת אותה רצועה אם מן עכו או מן כזיב. ובירושלמי כיני מתניתין מכזיב עד הנהר מכזיב עד אמנה. ובפ״ד דחלה מפרש ג״כ הר״ב מכזיב עד הנהר לצד מזרח ומכזיב ועד אמנה לצד מערב וכן פי׳ הר״ש ודברים הללו וכן מה שכתב בכאן דעכו יושבת ברבוע של ארץ ישראל במקצוע צפונית מזרחית קשה שמצאתי בספר כפתור ופרח בפי״א ששלשתן על שפת הים המערבי הם והמחברו כאשר העיד על עצמו הוא עד וראה. שאמר בזה הלשון הן הייתי כשני שנים בגליל דורש וחוקר ועוד חמש שנים בשאר ארצות השבטים לא מנעתי עצמי שעה אחת מרגל הארץ ברוך העוזר. וכתב דעכו וכזיב ואמנה שלשתן על הים המערבי של ארץ ישראל הם וקצה גבול מערבית דרומית הוא נחל מצרים וקצה גבול מערבית צפונית הוא אמנה והוא הר ההר ע״פ גבולי א״י הנזכרים בפרשת מסעי והם כבוש עולי מצרים. ואמר עוד שיש מן עכו לנחל מצרים כמו שמן עכו לאמנום וגם אמר שכזיב הוא צפוני לעכו כמו יום אלו הן דבריו ז״ל. וא״א להכחיש המציאות וכל דבריו ז״ל בחקירה רבה כאשר אמר וכמבואר מספרו שבחיפוש רב בדק המקומות עד שידע אנה הם אחת לאחת. נמצאו שדברי הר״ב והר״ש בזה אינם אלא באומד הדעת ולא כיונו אל האמת כפי המציאות. וכתב עוד והמשנה אמרה שהחזיקו מכזיב ולדרום עד נחל מצרים מכזיב ולצפון עד הר ההר ויהיה כזיב שבזאת המשנה לזכרון מה שהחזיקו עולי מצרים כמו נקודה שעליה תסוב החוג וזה שאותה של מסכת חלה שאומרת מכזיב ועד הנהר. ר״ל שאם יש מכזיב ועד הנהר מקום שהוא כמו המקומות שיש מכזיב ועד אמנום כלומר שהם מכבוש עולי מצרים בלבד כמו בית שאן וחבירתיו שתי חלות מהנהר לדרום מאמנום לצפון שתי חלות עכ״ל. וזה כמו שכתב עוד לקמן וזהו שמן הסתם כל מה שהוא לדרום כזיב. מוחזק שהחזיק בו עזרא אם לא שהם יאמרו בפירוש שהניחם כענין בית שאן וזולתו שהזכירו הם ז״ל ע״כ. ומה שלפי דבריו הנהר הנזכר במשנה הוא נחל מצרים כן כתב גם כן הרמב״ם בחבורו פ״א מהלכות תרומות. ואולם הר״ב שהזכיר עכו ושרצועה יוצאת ממנו ואע״פ שמשנתינו לא הזכירה מעכו ולא מרצועה יצא לו זה מגמרא פרק קמא דגיטין דף ז דאמתניתין מעכו ולצפון ועכו כלצפון גרסינן למימרא דעכו לציפונה דארץ ישראל קיימא ורמינהי היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך חוצה לארץ עד שיודע וכו׳ משמאלו למערב הדרך ארץ ישראל עד שיודע וכו׳ אמר אביי רצועה נפקא. פירש״י לעולם עכו במקצוע הצפון אלא רצועה יוצאת עוד מעכו לצפון והיא מא״י עכ״ל. גם בזה כתב בעל כפתור ופרח וז״ל וא״כ יהיו צדדיה ח״ל. ולר״מ ז״ל מצאתי בפירושיו בכתב ידו במצרים שפי׳ הפוך זה שא״י הולך כולה עד כזיב אלא שמכזיב תצא רצועה אחת מארץ העמי׳ הולכת עד עכו וכל צדדיה הם א״י והתוספתא במס׳ אהלות פרק בתרא אומר׳ הפך גמרין ההולך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארן העמים וכו׳. ויש לתרץ שאותה רצועה לה שני דרכים אחת אל השפה המזרחית ואחת אל השפה המערבית ע״כ. [*וגם הר״ש תירץ כן בסוף אהלות וכגי׳ התוספתא דהתם איתא נמי בירושלמי דפרקין]. ונמצאו דברי הר״ב בענין רצועה דנפקא מעכו ושהיא חוצה לארץ דהיינו שלא כבשו עולי בבל לקוחים הם מגמרא דגיטין ועל פי פירושו של הרמב״ם ז״ל בפי׳ רצועה נפקא:

ועד אמנום. פי׳ הר״ב הר ההר מתרגמינן בירושלמי טורי אמנום. וז״ל הרמב״ם יש מי שקורא אמנה והוא אמנה ויש מי שקורא אמנום ע״כ. ומ״ש והוא אמנה. רומז לפסוק תשורי מראש אמנה דשיר סימן ד׳ וכן פירש״י שם בפסוק. שאמנה הוא הר ההר:

אבל לא נעבד. לשון הר״ש ודוקא במחובר אבל בתלוש עושין. [כמו] בסוריא דבסמוך דאלת״ה א״כ לתני ארבע ארצות לשביעית דיש לסוריא דין לעצמה ע״כ. וכן נראין דברי הרמב״ם בחבירו פ״ד:

ב בסוריא. עיין בפי׳ הר״ב דמסכת דמאי פרק ו משנה יא:

דשים וזורין ודורכין ומעמרין. שלא כסדר מלאכתן הם שנוים דעימור קודם הדישה והזירוי. ועוד דדריכה שהיא בענבים מכניס בין מלאכות שבתבואה. ולא ידענא טעמא מאי:

ג [*אם היו העלין שלהן. עיין בפרק ז דשבת משנה ד בפי׳ העלין]:

אסורין משום גדולי שביעית. ויאכלם בקדושת שביעית. א״נ אסורים אפילו באכילה כדין ספיחים. ובריש פ״ט אכתוב מזה וכבר הזכרתיו:

ד **מאימתי מותר וכו׳.** עיין מ״ש במשנה דלעיל בסייעתא דשמיא:

משיעשה כיוצא בו. בפירו׳ השני שכתב הר״ב מפני שרבה ההיתר על האיסור ונתבטל סיים הר״ש ואף על גב דבירק אזלינן בתר לקיטה מכל מקום חיישינן שלא יהא מן הנלקט בשביעית:

הותר האפיל. פירוש מקום האפיל דתלינן וכו׳. כמו שכתב הר״ב:

במוצאי שביעית מיד. פי׳ הר״ב לפי שהיו מביאין ירק מחוצה לארץ וכו׳. עיין במשנה ט פרק ו דנדרים מה שכתבתי שם בס״ד:

ו **אין מביאין כו׳.** [*פי׳ הר״ב לפי שהתרומה וכו׳ חיישי רבנן וכו׳. ויצאו חוצה לארץ כו׳ ויטמאו. כך כתוב בפירוש שהזכרתי] ועיין מה שכתבתי בסייעתא דשמיא בסוף מסכת חלה:

פרק ז

א **כלל גדול.** לשון הרמב״ם כנגד הכלל הנאמר במעשרות ע״כ. והוא גמ׳ בר״פ כלל גדול דמסכת שבת דלהכי תני כלל גדול ולא כלל אמרו וכו׳ כדתנן במתני׳ ד מפ״ק דפאה וכן במעשרות פ״ק. משום דגדול עונשו של שביעית יותר משל מעשר דאילו שביעית איתיה בין במאכל אדם בין במאכל בהמה ואילו מעשר במאכל אדם איתא במאכל בהמה ליתיה: *)

קוצים ודרדרים. בפ״ה מה׳ שמטה כתב הרמב״ם הרכים ואע״פ שלשם לענין מלוגמא דרפ״ח כתבו נראה דאף לכאן מפרש כן. ולקמיה בפ״ז שכתב להך דהכא סמך על מה שכתב לעיל מיניה בפרק ה שהזכרתי:

וממין הצובעין. מפרש בגמרא פ׳ הגוזל עצים (בבא קמא ד׳ קא ע״ב) אמר קרא לאכלה במי שהנאתו וביעורו שוין. פרש״י שבשעת הנאתו כלה מן העולם ומיני צבעים נמי בשעת רתיחת היורה כלה השורש וקולט הצבע נמצא הנאתן וביעורן שוה ועיין בפירוש משנה ו:

[* יש לו שביעית וכו׳. עי׳ בפירוש הר״ב דסוף המשנה]:

ולדמיהן. עיין במשנה ג ובפרק ח משנה ג:

עלי הלוף וכו׳. עיין במשנה ה מ״ש בס״ד: *) ד׳ התי״ט אלו מוסבים על מ״ש לק׳ החוחים והדרדרים. והתי״ט העתיק קוצים שכ״ה ל׳ הרמב״ם שם ומפני שכ״ה בכהד״י. לכן לא שלחנו בו יד להגיה.

[*והרגילה. כתב הר״ב הם חלוגלוגות ועיין מה שכתבתי במשנה ב פ״ג דעוקצין]:

ספיחי אסטיס. עיין מ״ש במשנה ד פ״ק דפאה ובמשנה ה פ״ב דכלאים:

יש להם שביעית וכו׳. במשנה ב דפ׳ כלל גדול דשבת דקתני רישא ארבעים אבות מלאכות חסר אחת וקא חשיב לכולהו והדר אמר אלו מ׳ כו׳. מפרש בגמ׳ לאפוקי וכו׳. ולפ״ז ה״נ לא לחנם נקט תו יש להם וכו׳ בסיפא. אבל לא אתפרש בגמרא. ועיין לקמן ובמשנה ו פ״ק דתרומות מ״ש בשם הרמב״ם:

ב **כל שאינו מאכל אדם וכו׳.** הואיל ואינו לענים יש להן וכו׳ כ״כ הרמב״ם בחיבורו פ״ז ומפרש דומתקיים בארץ לא קאי אלא אמין הצובעים אבל שאינו מאכל אדם ובהמה אע״פ שאינו מתקיים בארץ אין להם ביעור כו׳ ומסתברא שהכריחו לכך שידע בטיב עיקר הלוף ודומיו השנויים במשנתנו שאינם מתקיימים בארץ. ונ״א כל שהוא מאכל אדם וכו׳. וכן העתיקו התוס׳ בר״פ כלל גדול דשבת [דף סח]. ולגי׳ זו מתקיים בארץ אכולהו קאי וכן איתא במס׳ נדה בפרק בא סימן (נדה דף נא ע״ב). עיקר הלוף וכו׳ לא כלו להו. וכתב הכ״מ בשם הר״י קורקוס ז״ל דלהרמב״ם גרסינן התם הפואה והרכפה כו׳ לא כלו להו והשתא אין צורך לסברא שכתבתי:

יש להם שביעית כו׳ ר׳ מאיר אומר כו׳. הכא איכא למימר דמשום פלוגתא דרבי מאיר הדר תני יש להן וכו׳ ולדמיהן וכו׳. דעלה קאי שפיר טפי רבי מאיר אומר דמיהן וכו׳. ואי הכי איכא נמי למימר דלעיל איידי דסיפא תני תו יש להן וכו׳:

ג **קליפי רימון וכו׳.** יש להן שביעית וכו׳. ולענין ביעור כתב הרמב״ם בפ״ז דאין להם ביעור ולא לדמיהן והכ״מ יהיב טעמא דלהסקה קיימי ומפרש בכל גרעיני פירות וכיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם חלה קדושת שביעית עליהם אבל לפי׳ הר״ב וכן פי׳ הר״ש דוקא בהני דראוים לבהמה או לעשות מהן שמן נראה דתנא נקט שביעית וה״ה ביעור. ועיין במשנה ו. והא ל״ק דלכלליהו בהדי חדא מהנך תרתי משניות דלעיל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה דכיון דלא דמיין להו דלא עלין ולא עיקרין הן לא כלינהו וכדאשכחן טפי משניות לקמן בפירקין דלא כליל להו בהדייהו:

[*והגלעינין כתב הר״ב גרעיני פירות כגון גרעיני זיתים שמוציאין מהן שמן שאף שהם קשים מאד משברים אותן בסכין ונמצא בהן גרעין קטן רך וטוב למאכל וגם סביבו ליחות שמן]:

ולא יצבע בשכר. עיין בפרק ח משנה ד:

ולא בנבלות ולא בטרפות וכו'. קצת קשה בדברי הר"ב בלשונו שכתב ולא אסרו לעשות כו' דמשמע דרבנן הוא דאסרי והרי ממקרא הוא נדרש כמו שכתב וטמאים יהיו לכם [*והוא מהירושלמי]. והיה באפשר לומר דקרא אסמכתא בעלמא אלא שהסוגיא דפסחים פרק ב' דף כג אינה מוכחת כן דמקשינן אדרבי אבהו דאמר כל מקום שנאמ' לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבלה ומקשה והרי שרצים דרחמנא אמר (ויקרא יד) שקץ הוא לא יאכל ותנן ציידי חיות ועופות וכו'. ומשני שאני התם דכתיב לכם שלכם יהא. אי הכי אפי' לכתחילה נמי שאני הכא דאמר קרא יהיו בהוייתן יהא. וחזקיה נמי דפליג אדרבי אבהו וסבר דהני לישני לא יאכל כו' לא משמע בהו איסור הנאה. קאמר דמהכא יליף לה מדכתיב הכא לא יאכל בציר"י ואיצטריך למכתב לכם לשרייה בהנאה שמעת מינה דכל היכא דקרינן בהך לישנא הוה איסור הנאה בכלל. והשתא בין לרבי אבהו בין לחזקיה בשרצים איסור הנאה במשמע דלא יאכל ואצטריך קרא דלכם למשרייה בהנאה ואיכא נמי קרא דיהיו דלכתחילה אסורים ומשמע דדרשה גמורה היא. וכן נראה מלשון התוספות דהתם דמקשינן אדאמר בפ' מרובה (בבא קמא פב:) ארור אדם שיגדל חזירים דתיפוק לה דמדאורייתא אסור וכך כתבו בנדרים ס"פ הנודר מן הירק דמכירת איסורים מדאורייתא אסור וגם הרא"ש כתב בפרק מרובה דמדאורייתא אסור למכור ומהך דרשא דפרק כל שעה. ונראה לי דאע"ג דמדאורייתא אסור לעשות בהן סחורה מדכתיב יהיו אי נמי מדרשא דירושלמי. אפי' הכי מדכתיב נמי לכם לומר שלכם יהיה. נשאר האיסור והיתר מסור לחכמים לפרש לנו באיזה דרך אסור ובאיזה דרך מותר וכדאשכחן בברייתא שהביא הרי"ף בריש מסכת מועד קטן דחש"מ אמרה התורה עצור ממלאכה ואמרה התורה שביעי עצור ולא הששה הרי שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה מלאכה אסורה ואיזה מלאכה מותרת לדעת קצת פוסקים שסוברים דלאו אסמכתא הוא. ומעתה אע"פ שמן התורה אסורה המכירה יפה כתב הר"ב ואסרו כו'. ודברי הרמב"ם בספ"ח מה' מאכלות אסורות אין להן הכרע אי סבר דמדאורייתא אי מדרבנן וקרא דיהיו אסמכתא בעלמא. [*ומיהו קשיא לי סוגיא דפ"ק דבכורות דף ו דאחריצי חלב דדוד קאמרינן דלמא לסחור' וכלומר אבל חלב אסור משום אבר מן החי משמע דאפי' הכי לסחורה שריא]:

[*ולא בשקצי' ולא ברמשים. פירשתי במשנה ב פ"ג דמכות]:

ירקות שדה. לפי מה שכתבתי במשנה ד פ"ה דכל הספיחים אסורים הכא בירקות שאין דרך בני אדם לזרען דאין לחשוד שנזרעו בשביעית מותרין. ודייק בכסף משנה פרק ו' דלהכי תנן ירקות שדה משמע הגדלים מאליהם בשדה:

ובנו מוכר על ידו. ופי' הרמב"ם והמעות הם דמי שביעית:

ד **מותרין למכרן**. ל' הר"ב דהא כתיב גבי נבלה או מכור לנכרי. האי קרא נקטיה הר"ש במתני' דלעיל. והוה ליה למנקט קרא דלכם דמייתי בגמרא כדלעיל אלא דנקט פסוק מרווח דמפורש כתוב לאמר המכירה דמותרת ולמאי דאיכא למימר דקרא דיהיו אסמכתא בעלמא כדכתבינן לעיל אפילו הכי נקט קרא לראיה דמותר. דכמו שהסמיכו האיסור אקרא ה"נ צריכים להסמיך ההיתר גם הוא על המקרא:

וחכמים אוסרים. פירש הר"ב שלא התירו לציידים אלא משום מס המלך בירושלמי ולמאי דכתבינן דמדאורייתא אסור אלא שמסור ביד חכמים איכא למימר דמשום מס המלך נמי כח בידם לומר שהתורה לא אסרה בכי הא א"נ משום חיי נפש כדכתבתי לעיל בשם הירושלמי בפרק ד משנה ב:

וחכמים אוסרים. חכמים היינו תנא קמא וי"ל דצייד כשמכוין לצוד טמאים איכא בינייהו דלחכמים שרי הואיל ומחמת אומנתו נתחייב מס למלך רשאי לכוין לצוד הטמאים כדי שיוכל לפרוע המס. ולת"ק אע"פ דצייד הוא לא התירו לו אלא בנזדמן דנקיט בלישניה שנזדמנו להם. [*ומ"ש הר"ב והלכה כר' יהודה כ"כ הרמב"ם בפירושו וצ"ע ובחבורו פ"ח מה' מ"א פסק כחכמים וכן בטור יו"ד סי' קי"ז]:

ה **מפני שנושרים מאביהן**. משא"כ לולבים דאין נושרים ולפיכך אין להם ביעור. וכתב הר"ש דבירושלמי פריך אדריש פרקין דתנן העלין יש להם ביעור. והרי העלין אין נושרין מאביהן ומשני דלולבים דהכא סופן להקשות נעשים כאביהן:

ו **והקטף**. פי' הר"ב אילן אפרסמון. ועי' מ"ש לקמן בס"ד:

יש להם שביעית וכו'. כתב הר"ב וה"ה לביעור וכו'. כ"כ הר"ש מדלא תנן דאין להם ש"מ דיש להן וא"כ ה"ה לעיל משנה ג ולהרמב"ם נראה דה"ה הכא דאין להם כדלעיל ובחבורו העתיק משנה זו כמות שהיא ומסתבר שסמך אדלעיל מיניה שפי' בדין דמשנה ג דאין להם ביעור:

מפני שאינו פרי. ובפ"ק דנדה ד' ח ובפ"ב דע"ז דף לד מוכח דקטף דר"ש היינו שרף הנוטף מן העלין. או [*מן] הפרי. ומה שפירש הר"ב והרמב"ם קטף דת"ק אילן אפרסמון היינו שאינו עושה פרי וה"ה לכל אילן שאינו עושה כרי ושרף יוצא ממנו ובחבורו ספ"ד כתב הקטף והוא שרף היוצא מאילנות וכו' ולדבריו שם סבר הת"ק דקטפו זהו פריו והכא באילן שאינו עושה פירות. אבל באילן העושה פירות קטפא דפירי יש לו שביעית אבל קטפא דגווזא או דעלים אינו פרי אף לת"ק ואין לו שביעית. כך הם הדברים להרמב"ם בספ"ז מה' שמטה ושם פוסק כת"ק לא כמ"ש בפירושו דהלכה

כר״ש ועיין מ״ש משנה ז פ״ק דערלה:

מפני שאינו פרי. כתב הר״ב ודינן כעצים וכו׳. דהנאתן אחר ביעורן. וכתב הר״ש וא״ת האי קטף היכי דמי אי הנאתו אחר ביעורו מ״ט דמאן דאסר. ואי הנאתן וביעורן שוה מ״ט דמאן דשרי. וי״ל דהנאתן וביעורן שוה ומצינו למימר דמאן דשרי משום דבטל אגב העץ דבקטפא דפירי כתבתי דכ״ע מודו דהוי פירי:

ז **ורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו׳.** פי׳ הר״ב דרישא ורד דשביעית בשמן דששית וקודם הביעור וסיפא בורד דשביעית בשמן דשמינית ולאחר הביעור. וכן פירש הר״ש משום דבירו׳ הכי איתא ורד חדש שכבשו בשמן של ששית. וישן בחדש ורד שביעית בשמן שמינית. ופי׳ בו הר״ש כדברי הר״ב וכתב ודבר תימה מאי קשיא ליה אפי׳ איירי בחד פתרונא כגון ורד של שביעית בשמן של ששית ובורד של ששית בשמן של שביעית מ״מ האי חייב בביעור והאי אינו חייב בביעור דשמן נותן טעם בורד ואין ורד נותן טעם בשמן עכ״ל. והנני יוסיף להפליא בדברי הר״ב דמפרש סיפא דמתני׳ דשביעית אוסרת כו׳. דהיינו לאחר הביעור אבל קודם הביעור בנ״ט בין במינה בין שלא במינה וא״כ מ״ש רישא דהכא ורד חדש כו׳ הרי אף קודם הביעור בנ״ט. ובדברי הר״ש לא פורש בהדיא דס״ל דקודם ביעור שלא במינה נמי בנותן טעם אלא מדכתב אבל שלא במינה אפי׳ לאחר הביעור בנ״ט. משמע דה״ק ל״מ קודם הביעור דאינו אוסר אלא בנ״ט אלא אפי׳ לאחר הביעור נמי דוקא בנ״ט וקשיא נמי דידיה אדידיה. אבל יש לפרש דה״ק אבל שלא במינה ל״מ דקודם הביעור אינו אוסר כלל אלא אפילו לאחר הביעור דבמינו במשהו ואפילו הכי שלא במינו בנ״ט. ועוד דוחק בפירושם דכולה מלתא הא תליא בשעת הביעור ולמאי תנן חדש בישן וישן בחדש ליתני ורד שכבשו בשמן אם הגיע שעת הביעור חייב לבער ואם לאו ילקט. ומפני קושיא זו נראה שנתכוונו לכתוב וכבר הגיע וכו׳ ול׳ הר״ש שכבר הגיע כו׳ כלומר דמתניתין נקט ישן בחדש דמלתא דפסיקא שכבר הגיע כו׳. ולא הועילונו בזה כ״כ דאכתי רישא דחדש בישן לאו מלתא דפסיקא הוא. הלכך נראה כפירוש הרמב״ם שמפרש ורד חדש בשמן ישן ורד דשביעית שכבשו בשמן דששית ילקט מפני שלא יכנס כח הורדין וטעמם בשמן שהשמן ישן והורד חדש אלא אם יניחהו זמן רב. וישן בחדש ורד דשביעית בשמן דשמינית וזה יכנס בו כח הורד וטעמו מיד ומפני זה חייב לבער השמן. ע״כ. והוסיף כסף משנה וכתב פי׳ כי הורד הישן נותן כח וטעם יותר מהר מן החדש. והשמן החדש נוח לקלוט טעם יותר מהישן. [*ועיין בפרק י׳ דתרומות משנה י]:

וחרובין חדשים וכו׳. מ״ש הר״ב ע״פ התוספתא. כ״פ הר״ש. והדבר תמוה לפרש משנתנו על פיה דמשמע דבענין אחד שנאן לורד וחרובין אלא שדינם נשתנה. ועוד דלמאי נ״מ אשמעינן דין דחרובין בענין אחר מדין דורד אם שניהם שוים בדינם. ובתוספ׳ פ״ה שונה דין הורד כמו ששנויה במשנה. וכן שונה דין החרובין. לכך נראה דמשנתנו חולקת עם התוספתא ופי׳ המשנה כמ״ש הרמב״ם דחרובין ביין יכנוס בו טעם החרובין מיד ומפני זה על שני הדרכים חייב לבער ע״כ. ובדברי כסף משנה יש ט״ס וכצ״ל פי׳ שהחרובין נותנין טעמן מיד וכן היין קולט טעם החרובין מיד ולא דמו לורד בשמן:

זה הכלל וכו׳. כתב הר״ב בכל איסורים וכו׳. ר״ל זה הכלל לאתויי כל איסורים. והא ודאי דעיקר הבבא בשביעית מיירי. כדתני חייב לבער. וכן לשון הרמב״ם. ולשאר האסורים כולן רמז באמרו זה הכלל כל שהוא בנותן טעם וכו׳. ומה שכתב הר״ב ואינה הלכה. ר״ל אלא כדמסיק בפירושו למשנה ח פרק ה דמסכת ע״ז:

שביעית אוסרת בכל שהוא וכו׳. תימה למאי הדר תני ליה והרי זה הכלל ללמד על עצמו של שביעית בא כדתני חייב לבער. וכמו שכתבתי לעיל. ונראה בעיני דהיינו דבס״פ הנודר מן הירק (נדרים דף נח) מייתי לה לענין גדולין שאם לקח בצל של ששית ונטעה בשביעית והוסיפה כל שהוא אותו כל שהוא מבטל את העיקר ומחייב כולו בביעור וגידולין מאן דכר שמייהו אלא דממשנה יתירה שמעינן דלענין גידולין שנויה. ומה שתמה הר״ש וז״ל וזהו תימה דשלא במינה לא יתכן בגידולין עד כאן. אומר אני דודאי דשלא במינה לא שייך כלל בגידולין. ומיהו איידי דנסיב במינה לאשמעינן דין גדולין נסיב נמי לשלא במינה אע״ג דלא אצטריך ליה כלל. ומה שפירש הר״ב שאוסר בנ״ט קודם הביעור. עיין מה שכתבתי בזה במשנה ה מפ״ט בסייעתא דשמיא. ודין לאחר הביעור עיין מה שכתבתי במשנה ה וח דפ״ט בסייעתא דשמיא:

פרק ח

א **ככל גדול.** עיין מה שכתבתי בר״פ דלעיל:

חשב עליו וכו׳. בשעה שלקטן. הר״ש:

וחומרי בהמה. פירש הר״ב שאסור לשלקן. וכך כתב הר״ש והטעם כתב הרמב״ם בחבורו רפ״ה וז״ל לא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר שני דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל וכו׳ לפי שאין שולקין אוכלי בהמה ע״כ. ועוד כתב בפרק הנזכר סי׳ י״א חומרי מאכל בהמ׳ שאין שולקין אותו. אע״ג דבפירושו מפ׳ בענין אחר:

ב **ולסיכה**. עיין במשנה ח:

ובמעשר שני. עיין במשנה שנייה בפ״ב דמס׳ מע״ש:

שנתנה להדלקת הנר. דכתיב בשביעית (ויקרא כ״ה:ז׳-ח׳) תהיה כל תבואתה לאכול ואמרו בספרא תהיה אף להדלקת הנר. ומ״ש הר״ב דתרומה טמאה מדליקין בנר. עיין בסוף מסכת תמורה:

ג **אין מוכרין וכו׳**. לא במדה כו׳. כתב הרמב״ם מה שמותר למכור כדתנן בפ׳ דלעיל מ״ג וכדתנינן תו לקמן רפ״ט וע״ש בפירושו וז״ל התוספות בפ״ק דר״ה דמלקט ע״מ לאכול והותיר מותר למכור ואפשר דלוקח ע״מ לאכול לא חשיב סחורה אא״כ לוקח בזול ע״מ למכור ביוקר שקונה להרויח. וכתב עוד הרמב״ם שהדמים יש להם דין שביעית:

ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל. יצאו אלו מן הכלל לאשמועינן דאע״ג דרגילות התאנים לשקלן כד״א מנה דבילה וה״א דכשמשנה ומנאן סגי וכן בירק דרך למנותן אגודות אגודות כדתנן במ״ב פ״ג דדמאי הלוקח ירק כו׳ שאינו מחוסר אלא מנין וה״א כי משנה ושוקלן שרי קמ״ל דאין מותר למכור באלו הדרכים אפי׳ בשינוי מכדרכו אלא מוכר אכסרה כלומר באומד. [*ובמשניות הכתובים לא נכתב ולא תאנים במנין א״כ קתני ירק משום פלוגתא דבית שמאי ובית הלל]:

[*ב״ש אומרים אף לא אגודות. כלומר אע״פ שרוצה למכור שלא במנין אלא אכסרה ועיין לקמן]:

וב״ה אומרים את שדרכו לאגוד בבית וכו׳. פי׳ הר״ש את שדרכו לאגוד כשרוצה אותן לבית מותר להוליכן אגוד למכור. ע״כ. והטעם כתב הראב״ד דהשתא אין האגודה דרך סחורה. ויש להרמב״ם פי׳ אחר בחבורו פ״ו דאגודות בית משונין מאגודות שוק וסברי ב״ה דבדרך אגודות בית רשאי לאוגדן לשוק [*ולמכור אכסרה ולא כדרך שאוגדים לשוק כדי שלא יהיה כמוכר מצומצם]:

[*הכרשין. מפורש בפ״ק מ״ב]:

ד **ולקוט לי ירק**. עיין מ״ש בפרק דלעיל משנה ג:

שכרו מותר. וא״ת ומ״ש מצובע בשכר דמשנה ג פ״ז. וי״ל כדאיתא במס׳ ע״ז בר״פ השוכר את הפועל דמחלק בין לוקט ירק לחמרים דשכרן יש להם קדושת שביעית וקאמר רבא פועל דלא נפיש אגריה לא קנסוהו רבנן חמרין דנפיש אגרייהו קנסו רבנן בהו. ופי׳ התוס׳ חמרין דנפיש אגרייהו פירוש ורווחי טפי ודמו טפי לסחורה ע״כ. וצובע נמי רווחי טפי:

שכרו אסור. ר״ל שהוא דמי שביעית ואסור לנהוג בו אלא כמנהג דמי שביעית וכ״כ הרמב״ם:

ככר בפונדיון. ל׳ הרמב״ם ואמר פונדיון ואיסר [כלומר ברישא] על המנהג הידוע אצלם שהככר בפונדיון והירקות פחות ממה שלוקחין באיסר:

ה **לא לבייר**. מ״ש הר״ב להספיק לו מים לכל תשמישו. סיים הר״ש אלא דוקא לשתות כדקתני סיפא [*דזהו לאכלה. כ״כ בפירוש שהזכרתי]:

ולא לבלן כו׳. מסיים הרמב״ם בחבורו פ״ו ולא לשאר אומנין ומסתברא דמשנתנו נקטה להני לרבותא דבלן וספר הנאת הגוף עושין לו וספן דבר שא״א שיעבור הנחל אלא ע״י ספינה וה״א דשרי:

ו **אין קוצין וכו׳**. פי׳ הר״ב דכתיב ואת ענבי נזירך לא תבצור כדרך הבוצרים. ספרא. וכתב הרמב״ם דידוע באמת שאינו רוצה בפסוק הזה לאסור הבצירה כלל שהרי התיר אכילתן באמרו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה אבל ר״ל כמו שפי׳ בספרא [לא תבצור] כדרך הבוצרים והכוונה כדי לשנות ושלא יתעסק בפירות שביעית כדרך שיתעסק בשאר השנים:

ואין עושין זיתים. מלשון ושם עשו דדי בתוליהן דיחזקאל כג והוא ענין מיעוך וסחיטה:

[*ר״ש אומר וכו׳. כתב הר״ב והלכה כר״ש. ירושלמי שכן הורה רבי יוחנן]:

ז **ואחרון אחרון נתפס וכו׳**. כתב הר״ב ומפקינן לה מדכתיב כי יובל היא וגו׳. ודין היובל ודין השמיטה בפירותיהן שוין לכל דבר כמו שפסק הרמב״ם בחבורו ס״פ עשירי. מתורת כהנים וספרי:

ח **יאכל כנגדן**. כתב הר״ב כנגד אותן דמים יקנה משלו דברי׳ שהם לצורך אכילה וסיים הרמב״ם מלבד פירות שביעית [*ועיין מ״ש במשנה דלקמן]:

[*אין מביאין כו׳. דכל דבר שבחובה אינה באה אלא מן החולין בספ״ק דמעשר שני]:

אין סכין כלים וכו׳. דהא דתנן לעיל דשביעית נתנה לסיכה. ר״ל לסיכת אדם לא לסיכת עורות וכלים. הרמב״ם. [*ועיין במשנה דלקמן]:

ט **ר״א אומר ידלק**. מסתברא דאף בכלים ס״ל דידלקו אלא דכי אמר למלתיה בעור אמרה:

וחכ״א יאכל כנגדם. מסתבר דטעמא לא הוי אלא משום קנסא וכיוצא בזה שמצינו בסוף פרק קמא דמסכת מעשר שני ע״ש:

י **האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר**. ופירש הר״ב לאו דוקא שאין האוכל פת כותי וכו׳ וכן פי׳ הרמב״ם. ומשמע דלאחר שגזרו על הכותים שיהיו כעובדי כוכבים לכל דבריהם איירינן. וקשה דליתני עובדי כוכבים. ועוד שאין מדרך המשנה לשנות דין לכותים לאחר שגזרו. לפי שאז הם בכלל עובדי כוכבים. והר״ש מפרש דמחמיר בפת כותים משום דלא מעשרי כשמוכרין לאחרים וכמו שמפורש במשנה ט פ״ה דדמאי. ולפירושו קשה דאמאי תנן פת ליתני האוכל פירות כותים [*אבל התוס׳ במס׳ חולין פ״ק דף ד כתבו שגזרו על פתן לפי שהיו מבטלין בנין בה״מ בימי עזרא כדאמר בפרקי ר״א וליכא למימר דהיינו בכותים ראשונים דכתיב בהם (מלכים ב י״ז:ל״ג) ואת אלהיהם היו עובדי׳ דהא קאמר התם מכאן אר״א כל האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר ותנינא נמי לקמן שחיטת מין לעבודת כוכבים פתו פת כותי ושם דף יג כתבו פתו פת כותים בפרקי ר״א יש עזרא וזרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק נידו אותן בג׳ מאות כהנים ובג׳ מאות תינוקות וג׳ מאות ס״ת והיו תוקעים והלוים משוררים ומסיימים בה מכאן אמרו כל האוכל פת כותי כאילו אוכל בשר חזיר ע״כ. הרי מוכח שאין גזירת פתן אותה הגזירה שגזרו עליהם להיותם כעובדי כוכבים לכל דבריהם. אבל מ״מ אין הענין כמו שנראה לכאורה מדברי התוס׳ שבימי עזרא גזרו על פתן שהרי מכאן אמרו כו׳ אלא ז״ש התוס׳ בדף ד שגזרו ר״ל החכמים שגזרו וסמכו על הנידוי דבימי עזרא שהיה לפי שבטלו כו׳. ולישנא דבימי עזרא דנקטי התוס׳. קאי אדסמיך לפי שהיו מבטלין כו׳ דאלת״ה הכי הנ״ל שגזרו על פתן בימי עזרא לפי שהיו כו׳. וצריכין לומר ג״כ דהך דמכאן אמרו כו׳ דבפרקי ר״א. מהנך דאמרו לפני ר״ע נתיסדו]:

יא **מרחץ שהוסקה בתבן וקש וכו׳**. מותר וכו׳. ל׳ הר״ש אע״ג דתבן וקש של שביעית אסור כדתנן לקמן ע״כ. והוא במשנה ז פ״ט. וכתב בכ״מ בפ״ה דאם הוסק בדיעבד קאמר דמותר לרחוץ בה. ועי״ל דלכתחילה נמי מותר להסיק בהן מרחץ משום דצורך אדם הוא וכדתנן כל שאינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם עכ״ל. ולפי תירוץ השני קשיא. דלאשמועינן [*הא דואם מתחשב] במלוגמא ומאי איריא מרחץ ונראה דאותו תירוץ לא קאי אלא לפי׳ הרמב״ם דמפרש באדם המתחשב דאסור שמא יסיקו בה דברים אחרים בשבילו כדי שיהא ריחה נודף ויהיו דברים הנאכלים ועל פי׳ זה הקשה הראב״ד מאי איריא כשהוסק בתבן וקש של שביעית אפילו בשל שאר שנים לא ירחוץ בשנה השביעי׳ מפני זה החשש ותירץ הכסף משנה דאה״נ ומשום רישא דמותר נקט של שביעית. א״נ לרבותא נקט שאע״פ שידוע שלא הוסקה אלא בתבן וקש לא ירחץ בה ע״כ. [*ופירוש תבן וקש ברפ״ט דב״מ]:

פרק ט

א **והירבוזין השוטים**. כן גירסת המשנה. וכן נראה פירוש הר״ב שהוא לועז לשניהם אספרג״י וכ״כ הרמב״ם בהדיא. אבל גירסת רש״י בפרק לולב הגזול. והשוטים ומפרש הירבוזין (ז) אויידל״ש והשוטים (ב) אישפר״ש [*וראיתי במשניות כתובי׳ שהגירסא ג״כ והשוטי׳ בוא״ו]:

פטורים מן המעשר. הא דכתב הר״ב מדכתיב ובא הלוי וגו׳ עיין מה שאכתוב בזה בארוכה בריש מעשרות:

ונלקחים מכל אדם בשביעית. מ״ש הר״ב והלוקח מן המשומר אפי׳ כחצי איסר הכי תניא בפ׳ לולב הגזול (סוכה דף לט ע״ב) ולא ידעתי טעם דנקטי בכחצי איסר והרי פרוטה היא הפחותה שבמטבעות הנזכרות במשנה ה״מ למנקט. וטעם מזון ג׳ סעודות שכ׳ הר״ב כתב הר״ש שהתירו לו כדי מזונו כדאיתא בפ׳ הנזכר וג׳ סעודות הן מזון יום השבת:

[*שאין כיוצא בהם בירקות שדה. פי׳ הר״ב שאין גדלין כמותן במדבר. וכן פי׳ הרמב״ם וכן פי׳ הרמב״ם ברישא דטעמא שגדילים במדברות וא״כ שדה דתנן במתניתין ודכתב הר״ב ברישא צ״ל דכל שאין בגינה מדבר קרינן ליה אבל הרמב״ם מעצמו בסיפא זו בחיבורו רפ״ד מה׳ שמיטה מפרש בע״א ועי׳ בפירוש הר״ש ובתוספות פ״ד דפסחים דף נא ע״ב]:

ב **לביעור**. כ׳ הר״ב וז״ל וכשכלו התאנים מן האילנות. [*תמיהני דלקמן משנה ד תנן אוכלין על המופקר אבל לשון הרמב״ם בפירושו כל זמן שימצא באילנות או בארץ ובחבורו רפ״ז כתב שמצוי בשדה ע״כ] חייב לבער הגרוגרו׳ שבביתו או לאכלן כולן מיד או להפקירן כו׳. נראה לכאורה מדכתב או או לחלק תרי זימני שדעתו כדעת הרמב״ם שכתב בפירושו שאחת מצדדי הביעור שיבערם מן העולם שישרפם או יזרקם לים המלח וכ״כ בחיבורו פרק ז׳ דין הביעור כשהגיע הזמן מחלק מזון ג׳ סעודות לכל אדם. ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש או משליך לים המלח. וזהו פירוש לבערם שכתב הר״ב בתחלה. אלא דבמ״ח מפרש הר״ב שהוא עצמו רשאי לזכות בו וכמ״ש שם בס״ד וא״כ אין כאן ביעור מן העולם הרי שלבערם שכתב כאן אין ר״ל שישרפם או יזרקם לים המלח. וכמו כן א״א שיהא דעת הר״ב כדעת הראב״ד שסובר גם כן שמאבדן מן העולם כשכלה לחיה מן השדה בכל הארצות שביהודה וכן בגליל וכן בעבר הירדן אלא שחולק בדין חילוק מזון ג׳ סעודות שאמר שהוא כשיכלו פירות העיר ותחומי׳ אבל דעת הר״ב כדעת התוס׳ והר״ש וסמ״ג ורמב״ן כפי מה שכתוב בכ״מ דאין פירות שביעית לא בכלל הנשרפין ולא בכלל הנקברים אלא כשהגיע זמן הביעור דהיינו כשכלה בכל ארץ וארץ לפי מה דתנינן מחלק מזון וכו׳ ומוציא על פתח ביתו וכו׳ ומפקיר וכמ״ש הר״ב במ״ח. ואף הוא עצמו רשאי לזכות מן ההפקר

ואוכל והולך עד שיכלו. ופי׳ הרמב״ן שזה שאסור לאחר הביעור כמו שמפרש הר״ב ספ״ז היינו אם מעכב אותן בביתו אז אסורים הם באכילה לגמרי. ועיין מ״ש במשנה ח בשם התוס׳ וכתב עוד שאפשר שזה האיסור מדבריהם ואולי הביעור כולו חומר מד״ס והמקראות שהביאו בת״כ אסמכתות והשתא יפורשו דברי הר״ב דה״ק חייב לבער ומהו הביעור או לאכלן כולן מיד או להפקירן וכו׳. והדרשא שכ׳ הר״ב כלה לחיה מן השדה כלה לבהמה קרי ביה כלה קמא כלו קמץ כלומר כלה האוכל לחיה כו׳ וכלה תניין בפת״ח וציר״י ל׳ ציווי כ״פ רש״י בפ״ק דתענית ד׳ ו ע״ב:

ג **עד שיכלה האחרון שבה.** פי׳ הר״ב שבג׳ ארצותיה. וכ״פ הרמב״ם ומסיים ושאמר של שלש שלש אינו לענין תוספת דין מן הדינין אבל הוא מכלל ההגבלות שנתן להם ע״כ:

רבי שמעון אומר לא אמרו ג׳ ארצות אלא ביהודה. ר״ש פליג את״ק דס״ל דדין ג׳ ארצות הן יהודה ועבר הירדן והגליל ובכל ארץ מהם ג׳ אלא דלענין שביעית כל ארץ אחת היא ואמר ר״ש דאדרבא לא אמרו ג׳ ארצות אלא בארץ אחת שהיא נחלקת בעצמה לג׳ אבל זאת הארץ היא יהודה בלבד אמנם שאר הארצות כו׳ ועם זה תתיישב קושית התוס׳ שהקשו מדאמר ר״ש ג׳ ארצות ביהודה כ״ש לת״ק דהא משמע דר״ש בא להודות להם בזה. ולפי מ״ש ניחא:

וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. סובר ר״ש דלזיתים ותמרים מתרחקים. דהא אין מתרחקים טעמא משום דגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל וכו׳ כדאי׳ בפ׳ מקום שנהגו (פסחים דף נב ע״ב). וס״ל לר״ש דבהני פירות גדילים. ולפיכך מתרחקים. ומדברי הרמב״ם בפ״ז בחבורו שזאת הבבא דוכל הארצות כו׳ אינה דברי ר״ש וכן מוכחת הברייתא שהביא הר״ב במשנה ח:

ד **רבי יוסי מתיר אף על השמור.** ותימה דלת״ק שמור היינו מה שבבתים ומה שבגנות ואי אמרת אף על השמור א״כ זמן הביעור אימתי. וא״א לומר שסובר דזמנים קבועים הם לכל פירי ופירי כדתניא בברייתא שהביא הר״ב במ״ח. והתורה שאמרה ולבהמתך ולחיה אשר בארצך סמכה על רוב השנים והתירה לאכול בכל שביעית עד אותם הזמנים שברוב השני׳ אין לחיה עוד בשדה. דל׳ אף על השמור לא משמע שמתיר מזה הטעם אלא מטעם שסומכין אף על השמור וזה תימה אבל נ״ל שזה שאמר ר׳ יוסי אף על השמור ה״ק. לא כדברי הת״ק שאוסר על כל שמור. אלא מצינו שרשאי לאכול אף על השמור. ומיהו לא על כל שמור קאמר דודאי ליתא דא״כ זמן ביעור אימתי. אלא מיהת יש שמור שיאכל עליו. וממילא הפחות שבשמור קאמר דתפסת מועט תפסת. והיינו בכגון מחובר באילן והאילן במקום שמור הוא עומד. מ״מ הואיל והפירות עדיין במחובר אוכלין עליהם. ולמדתי פי׳ זה בדברי ר׳ יוסי מלשון הרמב״ם בחיבורו פ״ז שכ׳ היו לו צמוקים של שביעית וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהם הפקר אע״פ שעדיין יש ענבים בגפני׳ שבתוך החצירו׳ אינו אוכל מן הצמוקים מפני ענבים אלו שבחצר לפי שאינן מצויין לחיה עכ״ל. וסובר אני שלא הוצרך להוסיף גפנים שבחצירות אלא לאפוקי מדעת רבי יוסי. ונמצאת למד שזו היא דעת רבי יוסי דמחובר בגפנים שבחצירות אע״פ שבמקום שמור הם עומדים אפילו הכי אוכלים עליהן ועל השמור בכיוצא בזה הוא שאמר שאוכלים עליו ולא על כל שמור:

ה **[*הכובש שלשה כבשים וכו׳.** עיין פ״י דתרומות משנה י]:

ר׳ יהושע אומר אף על האחרון. פירש הר״ב מקרא יתירא דאמר מן השדה תאכלו. וא״ת לרבי אליעזר הך קרא מה עביד ביה. והתוס׳ דפסחים דף נב הביאו ת״כ דפרשת בהר דר״א נמי דריש לסברתו מהך קרא ופירשו דסבר ר״א דאי לאו האי קרא [ה״א] דאותו המין דוקא יבער ולא יותר אע״פ שטעם האיסור מעורב בהן דלא דמי איסור דביעור לשאר איסורים דהא שרי לעניים [במשנה ח] וה״א דנחשביה כמבוער כיון שאין כאן אלא הטעם ור׳ יהושע סבר דודאי הטעם חשיב כמבוער והאי קרא אתי להתיר אף גוף אותו שכלה הואיל ומעורב בהן הטעם [מן] המותרין והכי קאמר וכו׳. ועיין עוד בסמוך:

ר״ג אומר כל שכלה מינו מן השדה וכו׳. ל׳ התוס׳ ורבן גמליאל סבר ממשות של כ״א שכלה מן השדה אסור אבל הטעם הוא כמבוער ע״כ. ונ״ל דאתיא ליה נמי מקרא דדריש רבי יהושע וסבירא ליה דאי לאו ההוא קרא ה״א דאף הטעם אוסר והכל יבער דדין ביעור ה״א דשוה לשאר איסורים לאסור בטעמו קמ״ל הך קרא מן השדה תאכלו שכל זמן שהמין בשדה אע״פ שיש בו בלוע טעם איסור לית לן בה ואתה אוכל מן הבית. ופסק הר״ב והלכה כרבן גמליאל אע״ג דתנן והלכה כדבריו כמו שכתבתי כבר בזה במשנה ו׳ פרק ג׳ דפאה ועוד בירושלמי משמע דל״ג במשנה והלכה כדבריו דאיתא התם תני והלכה כדבריו. וכן בסדר המשנה שבירושלמי ל״ג לה. אבל בפירוש הרמב״ם גרס וכתב דלא משום כך הלכה כמותו אלא שהוא על דעת רבי והגמרא פסק הלכה כרבי מחבירו ע״כ. אבל תימה דאי הלכה כרבן גמליאל אם כן הא דפירש הר״ב בספ״ז שהשביעית אוסרת בנ״ט קודם הביעור דלא כהלכתא:

אוכלין ברגילה וכו׳. רגילה מפורש בריש פרק ז׳ וז״ל הרמב״ם רגילה הוא עשב חלגלוגית ויש בו ליחות הרבה ובשביל זה תעמוד ימים רבים ואם פסקה ממקום אחד נמצאת באחר שיהיה יותר לח ממנו ואע״פ שאין אנו רואים אותה היא במקום נסתרת מן הארץ שכן דרך גדילתה וכשהם רואים

שיבש בבקעת בית נטופה יודעין שכבר יבשה בכל מקום ולא נשאר ממנו כלום מפני שזו הארץ לחה מאוד ובשביל זה נקראת בית נטופה שהיא ארץ רבת הליחות ועשב ההוא עומד ימים רבים על הארץ והיא*) הסגריות והיו ידועות במקום ההוא אבל אנו אין אנחנו יודעין אותן ע״כ:

ו **שייבש המתוק**. עיין ריש פ״ג בפירוש הר״ב שמפרש בענין אחר ממה שמפרש בכאן:

והמגבב ביבש. פירוש *) בד״פ הסנריות. הרמב״ם אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט. ואוסף היבשים נקרא מגבב תרגום לקושש כו׳:

רביעה שניה. כתב הר״ב בשנה בינונית בכ״ג במרחשון ועיין במשנה ג פ״ק דתענית מ״ש שם:

עד שישרו מאביהן. ובמשנה ה פ״ז שנושרין מאביהן וכתב בכאן הרמב״ם נבלעת הנו״ן בשי״ן ועל כן נדגשה השי״ן ועקרו להיות עד שינשרו מאביהן ע״כ. ודבר זה ידוע במלאכת הדקדוק שחסרי הנו״ן באות דגושין באות השניה מן השרש:

[*בכולן. פירש הר״ב בין עשבים בין קנים בין גפנים כלומר בין עלי קנים בין עלי גפנים ולולי שכן גם לשון הר״ש והפי׳ הנזכר הייתי מתקן הלשון שכצ״ל]:

ז **המודר הנאה וכו׳**. מפורש תמצא במשנה ה׳ פ״ח דנדרים:

[*עד אימתי עניים נכנסים כו׳. ואין בעה״ב מוחה וטעמא דבארץ ישראל לא קשה דריסת הרגל לזרעים עד אותו זמן כדאיתא במרובה [פא:] הר״ש. ולא דמי לדריש פרק ח דפאה דהתם לענין היתר כל אדם במתנות העניים]:

בתבן וקש של שביעית. כתב הר״ב שכשנתבטל מה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית. וכן פירש הר״ש מהירושלמי וטעמא מסתברא משום דליכא למימר כלה לבהמתך מן הבית אלא שאילו אם היה זה המין מבחוץ בשדה לחיה היה לה שתאכל ממנו אבל הואיל וזה המין נתבטל כבר ונסרח כל מה שהיה ממנו בשדה א״כ אילו היה זה שבבית ג״כ בשדה כבר היה עבר ובטל מן העולם ולא היה לה לחיה שתאכל ממנו. שוב אין לו לכלות מן הבית כיון שלא נחסר לחיה כלום במה שהכניס זה לביתו. [*ופירוש תבן וקש תמצא בריש פרק ט דב״מ]:

ח **רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור**. כך היא גרסת הר״ב והר״ש והתוס׳ בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נב ע״ב) וכן הגירסא בת״כ פרשת בהר. וכתבו התוספות דהא דמשמע בכל מקום דאסור לאכול אחר הביעור היינו כשמחזיק בהם כשלו אבל אחר שהפקירם והוציאן מרשותו שיאכל מהם בין אדם בין חיה אם חזר וזכה בהם להכניס לתוך ביתו אוכל והולך עד שיכלו וכן מוכח בירושלמי הביאו הר״ש וכבר כתבתי כן במשנה ב בשם הרמב״ן וע״ש. וכתב עוד הכסף משנה בריש פרק ז׳ בשם הרמב״ן פי׳ עניים כל שלקטו הפירות משדות אחרים מן ההפקר. עשירים בעלי השדות עצמם שלקטו אותם מן השדות שלהם בהפקרם ע״כ. וגירסת הרמב״ם בדברי יוסי דהכא אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור וכ״כ בכסף משנה בריש פרק ז׳. והיינו דפסק כרבי יוסי אף על גב דבמשנה ב מפרש דביעור שישרף או ישליך לים המלח:

ט **ימכרו לאוכליהן**. פירש הר״ב והרמב״ם שיפרע אותן מה שהן שוים וכו׳ והדמים יתחלקו. וקצת קשה דלישנא דהכא לא דמי ללישנא דרישא ינתנו לאוכליהן ששם פירשו שאף הוא בכלל. והפירוש ינתנו לכל מי שיאכלם והכא הכי קאמר ימכרו לו לצורך האוכלים:

חייב מיתה. כדתנן בספ״ק דחלה. [*ופי׳ הר״ב דלא תימא וכו׳ קמ״ל דראשית עריסותיכם כו׳ מאיזה עיסה שתהיה כו׳. כך פירש הרמב״ם בפירושו ותמהני למה ידחה המשמעות את הדיוק דלאכלה ולא לשרפה. והר״ש כתב משמה דגמרא סוף פרק קמא דבכורות מלדורותיכם דגבי חלה וכן הוא שם ופירש רש״י לדורותיכם כתי׳ בחלה משמע אפילו בשביעית וכתיב מראשית עריסותיכם וגו׳ ע״כ וגם בזה קשה. ונ״ל דכיון דחלה לא ודאי לשרפה קיימא לפיכך (ממעטינן) [מרבינן] מן המשמעות ועל לשון רש״י יש לדקדק למה הוצרך לכתוב [לדורותיכם כו׳] וכתיב מראשית עריסותיכם]:

פרק י

א **בשטר**. לשון הר״ב שכתב לו שטר באחריות וכו׳. כלומר דאפילו שהאחריות מפורש בו. והשתא דשלא בשטר כלומר בשטר שכתוב סתם ולא פירש בו האחריות ורב ושמואל דאמרי תרווייהו הכי בפרק דדגיטין דף לז ואף על גב דקי״ל כחכמים דמשנה ו פ״ק דב״מ דאחריות ט״ס ואפילו לא נכתב ככתוב דמי. מכל מקום לענין השמטת כספים. איצטריך לאשמועינן דאפילו כשפירש בהדיא לא מהני לומר דלכך פירש בהדיא כדי שיהיה כמו משכון. [*והשתא א״ש דלא הוה זו ואצ״ל זו דתנא ושלא בשטר לגלויי אבשטר דמיירי במפורש בו אחריות. והרמב״ם בפירושו פירש שלא בשטר קודם בשטר משמע שכך היתה גירסתו. ושם שטר מפורש במשנה ו פרק קמא דב״מ]. ופי׳ אחריות כתבתי במשנה ו פרק ג דפיאה. ועוד במשנה ה פרק קמא דקדושין:

ב **[*השוחט את הפרה וכו' משמט**. ול"ד להקפת חנות ושכר שכיר דבמשנה דלעיל דהקפת חנות דרך להקיף שנה ושנתים ובסוף נוטל חובו ואין דרך לנגשו. וכיון שכן הוי ליה כהלוהו עד אחר שביעית דלרוב הפוסקים אין שביעית משמטתו. וכן השכיר דרכו לקבץ שכר שנה או שנתיים ביד שוכרו ואינו נוגשו לתתם לו אבל הם בידו כפקדון או כהלוהו עד אחר שביעית. אבל המוכר חפץ לחבירו ולא קבע לו זמן לפרעו אחר שביעית מיד כשמכר לו הוה ליה כאילו הלוהו ושביעית משמטתו והיינו טעמא דהשוחט את הפרה וחלקה בר"ה וכו'. בית יוסף חושן משפט סימן ס"ז סעיף י"ט]:

המלוה על המשכון. פירש הר"ב דכתיב ואשר יהי' לך פרט לזה וכו'. ושאני משעבוד קרקעות דקי"ל מלוה קונה משכון משום ולך תהיה צדקה. גמרא דגיטין דף לז. והיינו שלא בשעת הלואה דקרא שלא בשעת הלואה כתיב. ומכ"מ הואיל ושלא בשעת הלואה קונה אלים נמי שעבודיה דבשעת הלואה דלא משמט דהא הכא דתנן מלוה על המשכון משמע שההלואה על המשכון היה. תוספות שם:

ג **פרוזבול**. פירש הר"ב פרוז תקנה [*בגמ' דגיטין פרוז פורסא דמלתא. ופירש רש"י תקנה אבל הרשב"ם פ"ד דבבא בתרא סוף דף סה כתב פרוז ריוח כמו הפריז על מדותיו דמסכת נדה [ד:] עד כאן. ומה שכתב הר"ב] בול עשירים וכו' ותקנה לעניים. בגמ' דגיטין אמר רב חסדא פרוזבולי ובוטי. וכתבה הר"ב בפ"ג דמ"ק ועיין שם. וכ' בכסף משנה בריש פ"ב מהלכות ממרים דהא דאמר בוטי ואנן פרוזבול קרינן משום דמשמע דלאו תקנה וסייג לתורה שלא יעברו על השמר וגו' אלא עיקר התקנה לעשירים שלא יפסידו ולעניים שלא תנעול דלת:

שהתקין הלל הזקן. פירש הר"ב שהיה כח ביד הלל לתקן משום דהשמטת כספים בזמן הזה דרבנן דכתיב וזה דבר השמטה וכו'. בזמן שאתה משמט קרקע וכו'. גמ' דגיטין ד' לו. לשון הר"ש. ומפרש ר"ת דהך השמטת קרקע לאו בעבודת קרקע אלא בשדות שחוזרות לבעלים דומיא דהשמטת כספים דבזמן שהיובל נוהג שמשמט קרקע שביעית נוהגת שמשמט כספים ובבית שני [דהלל נהג נשיאותו מאה שנה קודם החורבן] לא נהגו יובל לפי שלא היו כל יושביה [עליה] ובשם ר"ת פירשו דבבית שני נהגו יובל והלל לדורות הבאים תקן דיודעים היו שהבית עתיד ליחרב. ע"כ. ודברים אלו בתוספות. ורש"י מפרש שם כפירוש הראשון:

ד **איש פלוני ופלוני הדיינים**. בריש פרק ד' דגיטין דף ל"ב פליגי רב נחמן סבר דדוקא תני תרי לאשמועינן דסגי בבית דין של שנים דבשלמא גבי דינא דממונא בעינן שלשה אבל הכא אודועי בעלמא הוא ובתרי סגי. ורב ששת סבר דהכא נמי בעינן תלתא ותנא אטו כי רוכלא ליחשב וליזל. והרמב"ם העתיק המשנה כצורתה. והטור חושן משפט סימן ס"ז כתב פלוני ופלוני ופלוני. ויהיב בית יוסף טעמא דפסק כרב ששת דמסתבר טעמיה והכא איסורא ולא ממונא ואין זה בכלל הלכה כרב נחמן בדיני:

שכל חוב שיש לי שאגבנו. ובגיטין גמרא דף ל"ו שיש לי אצל פלוני. וכן כתב הר"ב שם משנה ג:

או העדים. פירש הר"ב ללמדך שהעד נעשה דיין. וכך כתב הרמב"ם דבגמרא אמרינן עלה כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים ופירש רש"י כגון דוכרן סהדותא דהוה באנפנא כו' וחתמו למטה אני פלוני דיין. ע"כ. ואשמועינן דאע"ג דטעמא דפרוזבול הוא משום דכל שביד בית דין כגבוי דמי. והני להעיד בקש לפניהם אפילו הכי כי חתמי דיינים נעשו דיינום דעד נעשה דיין בדרבנן:

ה **והמאוחר פסול**. מסתברא דטעמא נמי משום קנס כמו שפירש הר"ב לקמן בשטרי חוב המוקדמין [*וכן נמי סמך לו הר"ב אדלקמן ולא פירש בכאן דלא נפסל השטר מחמת שהעדים כו' כך נ"ל. ואמנם בירושלמי אשטרי חוב דלקמן גרסינן ר' יוחנן אמר פסולי' ממש רשב"ל אומר אינו מונה אלא משעת הכתב והתני פרוסבול בין מוקדם בין מאוחר כשר ואינו מונה אלא משעת הכתב אם אומר את כן בשטרות מה בין פרוסבול מה בין שטר ע"כ. והלכה כר"י לגבי רשב"ל וא"כ אה"נ דפרוסבול כשר משעת הכתב אבל תימה דהרמב"ם והטור לא כתבו להך ירושלמי והתוספות והרא"ש בפרק השולח הביאו לירושלמי דלעיל מהא בטעמא דמוקדם ומאוחר דכשר בפרוסבול פסול בשטרי חוב וכשר בשטרי חוב פסול בפרוסבול והשמיטו להך ונראה לי דסבירי' להו דסתם מתני' לא משמע כן דהא בחד לישנא קתני פסול דפרוסבול ופסול דש"ח ובבבלי לא מצינו שחילקו ביניהם בכך הלכך דחו הירושל' הזה מהלכה וגם הברייתא שהביא הירושל' מדבבלי לא הביא לברייתא זו וכן לא מצאתיה בתוספתא דשביעית ושוב ראיתי בתשובה האחרונה של הר"ן ז"ל שפוסל לגמרי הפרוזבול לפי שכיון שלא נכתב כהלכתו אין לו דין שער ע"כ. הרי שאינו מחלק בינו לש"ח הפסול ודלא כהירושלמי]:

[*שטרי חוב המוקדמין פסולים. פירש הר"ב דמצו העדים לומר שלא באו להעיד וכו'. ירושלמי. ומדברי הר"ן בשם הר"ז דבכגון זה מצוי דטעו העדי' והריב"ש כתב שסיים הר"ז וצריך ב"ד הגדול ולהחמיץ הדין. ע"כ בבית יוסף ועוד שם חילוקים אחרים]:

כותב פרוזבול. לשון הר"ב כותבין אבל בסיפא נקט נמי כותב. וכלשון הר"ב כן הוא במשנה שבירושל' ויש ליישב דכותב ר"ל הסופר:

ו **אלא על הקרקע**. פי' הר"ב שאז חשוב החוב כגבוי וכן פי' הר"ש.

[*שכל מה שיוכלו חכמים לתקן כדי שלא יהיו נראין עוקרין דבר מהתורה התקינו. הרשב"ם בפ"ד דב"ב ריש ד' סו] וכלומר לאפוקי מטלטלין דאינן

חשובין כל כך כגבוי׳ כמו קרקע דכל קרקע אינה נגזלת ובחזקת הבעלים עומדת והוא מסר החוב לבית דין והלכך הקרקע נעשית ביד ובחזקת הב״ד [*ובפירוש שהזכרתי כתב לפי שהקרקע אינו יכול להשמיט ולהצניע. א״נ לפי שאין רגילות ללוות למי שאין לו קרקע ובמלתא דלא שכיח לא עבוד רבנן תקנתא עכ״ל. והטעם השני כתב גם כן הרשב״ם פ״ד דבבא בתרא שם בשם זקינו ז״ל נ״ל דהיינו רש״י ז״ל]:

[*מזכה הוא. ומייתי למתני׳ פ״ד דגיטין [דף לז] בזה הלשון מזכהו וכן מצאתי במשניות כתובים:

כל שהוא. פי׳ הר״ב דראוי לגבות בו חובו כגון דגבי והדר גבי. וכך פירש הר״ש וכן פירש רש״י בפ״ד דגיטין [שם] גם התוספות שם וסוף פ״ב דבבא בתרא ודחו פירוש רבינו שמואל דמפרש משום דאין אונאה לקרקעות ואותו טעם כ׳ הר״ב במשנה ו פ״ג דפאה וכן דעת הרי״ף בפרק הזהב. וכן פסק הרמב״ם בפ״ג מהל׳ מכירה. ור״ת והרא״ש ס״ל דבפלג איכא אונאה. ואי בפלג דוקא ואי ביתר מפלג. אברר בס״ד במשנה ה׳ פי״א דכתובות:

[*על נכסי אשתו. פי׳ הר״ב נכסי מלוג כו׳ שהבעל אוכל פירות. וכ״כ הר״ש ותמהני מנ״ל והא סתמא תנן ותו דומיא דסיפא דליתומים על נכסי אפטרופסים ותו דבירושלמי פשיט לאבעי לאפטרופוס על נכסי יתומים מהא דעל נכסי אשתו]:

וליתומים על נכסי אפוטרופוס. דתקנה זו לטובת עניים תקנוה כמו כן שימצאו מי שילוה להם כדלעיל. ולפיכך אמרו כשיש לאפוטרופוס שלוה לטובת היתומים קרקע שכותבין עליו פרוזבול הואיל והוא לוה אע״פ שלא לצורך עצמו לוה וזהו שכתבו הר״ב והר״ש הלוים לצורך היתומים. ע״כ. ואילו היה אביהם חייב ולא הניח קרקע דמתקנת הגאונים גובים ממטלטלים כמ״ש בפ״ח דכתובות מסתברא דאע״פ שיש לאפוטרופא שלהם קרקע. כיון שהאפוטרופא לא לוה אין שייך לכתוב פרוזבול על סמך קרקע שלו:

ז **כוורת דבורים.** משנה זו שנויה עוד בסוף מס׳ עוקצין והכא אגב שביעית תנייה והתם אגב טומאה. הר״ש [*ועיין מ״ש עוד שם].

הרי היא כקרקע. כתב הר״ב ונקנית בכסף ובשטר ובחזקה. וסיים הרמב״ם ושיקנה על גבה מטלטלים ושאר דיני הקרקעות:

[*וכותבין עליה פרוזבול. אע״ג דתנן הרי היא כקרקע איצטריך לאשמועינן דכותבין כו׳ דסד״א דלא סמכה דעתא דמלוה עלוה מאחר שהיא מטלטלת. אי נמי אשמועינן אע״פ שאין הכוורת ללוה כי אם הדבש. בפירוש הנזכר. וכ׳ עוד דמיירי שאין מקום הכוורת ללוה ולא השאיל לו המלוה המקום. ופשוט הוא ממתניתין דלעיל]:

פטור. פי׳ הרמב״ם ר״ל פטור ממיתה וחייב מלקות על כל פנים. [*ור״ל מכוח מרדות ועיין מ״ש בריש שבת בס״ד]:

ח **המחזיר חוב בשביעית.** ל׳ הר״ב בסוף שביעית. דהיינו בשמיטתה כלומר ששמטה. ואכתי בסוף שביעית לא ניחא. וז״ל הר״ש בשביעית ביום אחרון של שביעית אי נמי בשמינית דשעה אחרונה של שביעית משמטת ע״כ. ורש״י בפ״ד דגיטין [דף לז.] כתב כלשון אחרון:

[*אמר לו אפע״כ כו׳. פי׳ הר״ב א״ל כו׳ אני רוצה לפרוע לך. כ״כ הר״ש ודבר תימה הוא דאם יקבל בפרעון א״כ אינו משמט ומאי מהני שאמר משמט אני ואינו עושה כן ובגמרא ברייתא [שם] כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו כן במתנה אני נותן לך ופסקוה הפוסקים עיין בח״מ סוף סימן ס״ז]:

שנאמר וזה דבר השמטה. פירש הר״ב אין לך אלא דבור ראשון. וז״ל הר״ש מדכתיב וזה דרש דא״צ אלא לדיבור אחד:

רוצח וכו׳. שנויה עוד בסוף פרק ב דמכות:

ט **לא יחזיר לבניו.** דאע״ג דמד״ס גר יורש אביו כמ״ש הר״ב במשנה י פרק ו דדמאי. דוקא אביו עובד כוכבים אבל באביו גר לא תקנו כדאיתא בפ״ק דקדושין דף יז וטעמא נראה בעיני משום דכשאביו כמו כן גר יכולין ישראל לזכות מן הדין בנכסיו כשמת ולפיכך לא תקנו להפקיע זכות ישראל. [*ועי״ל דאם אביו גר לא יועיל לו חזרתו לסורו דאנן לא נתן לו ירושתו מהגר ומיהו בכפופים תחת יד עובדי כוכבים צריכים לתירוץ הראשון]:

ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. מה שכתב הר״ב דאם היה הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה המחזיר להם אין רוח חכמים נוחה הימנו. אוקימתא דברייתא בקדושין דף יז. וכתב הר״ש וליכא איסורא אלא אין חכמים מחזיקים לו טובה שלא הצריכוהו לכך וכן נראה לשון רש״י [*ועי׳ בפ״ג דאבות משנה י בפי׳ רוח חכמים נוחה הימנו]:

נקנין במשיכה. עי׳ מ״ש במשנה ב פ״ג דדמאי:

וכל המקיים דבריו רוח חכמים נוחה הימנו. בלא נתינת דמים מיירי שאם נתן הדמים לא סגי דאם חוזר בו דאין רוח חכמים נוחה הימנו אלא שעומד במי שפרע כדתנן בפ״ד דבבא מציעא. והכי איתא התם בגמרא החוזר מדברים אין לנו אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו. דברים ואיכא בהדייהו מעות קאי באבל ר״ל באבל אמרו מי שפרע וכו׳. וז״ש הרמב״ם וכל המטלטלים נקנין במשיכה וכל זמן שלא ימשוך יכול כל אחד מהם לחזור באותה סחורה ואפי׳ אחר נתינת המעות כלומר מן הדין ומיהו קאי באבל. ומ״ש הר״ב דהכי תניא איפת צדק והין צדק שיהא לאו שלך צדק והין שלך צדק. הכי תניא בפ׳ הזהב (בבא מציעא דף מט) ר׳ יוסי בר יהודה אומר מה ת״ל הין צדק והלא הין בכלל איפה היה [דהין י״ב לוגין ואיפה ג׳ סאין שהן ע״ב לוגין] אלא

לומר לך שיהא הין שלך צדק ולאו שלך צדק. ואע״ג דבקרא לא כתיב אלא הין מכלל הן אתה שומע לאו כי טעם אחד לשניהם [*ואסמכתא בעלמא הוא דאלת״ה א״כ עובר בעשה ה״ל למתני]:

סליק מסכת שביעית